

**Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка**

В.С.Прокопчук, Л.Ф.Філінюк

**Бібліотека Кам'янець-Подільського
національного університету: роки становлення й розквіту**

**Кам'янець-Подільський
2008**

УДК 027.7(477.43-25)(09)
ББК 78.34(4Укр3)757.11
П 80

Рецензенти:

- Ківшар Т.І., доктор історичних наук, професор
- Ляхоцький В.П., доктор історичних наук, професор

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету від 29 травня 2008 року протокол № 5.

Прокопчук В.С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту: історичний нарис / В.С. Прокопчук, Л.Ф. Філінюк ; Кам'янець-Подільський національний університет, наукова бібліотека. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2008. – _____ с.: іл.

У книзі вперше розкрито історію наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, діяльність кількох поколінь бібліотечних працівників протягом 1918-2008 рр.

Зміст

Вступ

Розділ 1. Становлення та поступ книгозбірні
українського університету

Розділ 2. Бібліотека в умовах репресій та перманентних
реорганізацій

Розділ 3. На етапі повоєнного відродження й розквіту

Розділ 4. Центр сучасних науково-інформаційних
ресурсів національного університету

Висновки

Список використаних архівних джерел і літератури

Віхи історії університетської бібліотеки

Бібліографія з історії наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Додатки

Іменний покажчик

Вступ

Сучасна цивілізація, як відомо, розвивається через призму інформатизації, комп'ютеризації та посилення ролі і значення інформації. Водночас не зменшується роль книги, особливо навчальної, передусім підручника, який є не лише основним і провідним видом навчальної літератури, а й органічною складовою національної освіти, засобом виховання молоді, формування в неї громадянської позиції, життєвих установок.

Важливе місце в реалізації гуманістичної парадигми формування особистості кваліфікованого фахівця і повноцінного члена суспільства посідає бібліотека вищого навчального закладу. Певний досвід щодо цього нагромаджено науковою бібліотекою Кам'янець-Подільського національного університету за майже 90 років функціонування. Йдеться як про змістовний, освітньо-інформаційний, так і гуманітарний і гуманістичний аспекти нагромаджених надбань.

На жаль, тривалий час об'єктивна історія цього навчального закладу і його книгозбірні була читачеві маловідома. До початку 90-х з доступних документів і матеріалів було відомо, що відлік історії Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту, правонаступниками якого виступили в 1997 році Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, у 2003-му – Кам'янець-Подільський державний університет, з 2008-го – Кам'янець-Подільський національний університет, почався 26 лютого 1921 року. Органи державної влади зробили все для того, щоб не просочилася інформація і були навіки заховані факти про створення й функціонування протягом 1918-1921 років Кам'янець-Подільського державного українського університету. Однак демократичні вітри перебудови і початок розбудови державної незалежності України відкрили доступ до захованих документів, що стало основою відновлення цілісної картини функціонування першого в південно-західному регіоні України державного класичного українського університету.

Без книжки – нема університету. Це добре розумів перший його ректор професор І.І.Огієнко і робив усе, щоб бібліотека стала повноцінною скарбницею знань, наукової інформації. Орієнтація на книжку – потужний і дієвий засіб виховання, навчання та розвитку особистості пояснюється кількома обставинами. По-перше, вона спричинена необхідністю реалізації загальної мети і завдань, пов'язаних з підготовкою фахівців до роботи в умовах ринкових відносин, конкурентноспроможних, здатних систематично поповнювати свої знання, готових до неодноразових змін видів трудової діяльності. По-друге, це викликано зорієнтованістю навчальних планів, навчально-матеріальної бази, у тому числі бібліотечного фонду, на зростаючу роль не лише фахової та загальноосвітньої, а й гуманітарної підготовки, де істотну вагу посідають людинознавчі та культурологічні дисципліни, знання національно-культурної спадщини українського народу. По-третє, – цілеспрямованою діяльністю працівників університетської бібліотеки щодо популяризації зафіксованого книгою суспільного досвіду, створеного багатьма поколіннями.

Саме тому з першого дня роботи Кам'янець-Подільського державного українського університету постало завдання створити повноцінну бібліотеку, покликану забезпечити студентів якісною, об'єктивною та кваліфікованою інформацією, організувати доступ до джерел знань, які зосереджені, насамперед, у навчальній і науковій книзі.

За роки функціонування бібліотека щоразу поділяла долю навчального закладу: і в добу тріумфу 1918-1920 років, пов'язаного із становленням державного українського університету в Кам'янці на Поділлі, і в часи трагічні, викликані сталінськими репресіями, окупаційною політикою фашистської влади, і, нарешті, у період нового піднесення й злету, повернення соціальної справедливості й досягнення університетом статусу національного.

Тому в пропонованому дослідженні ставиться мета відтворити найбільш важливі віхи становлення й діяльності університетської книгозбірні, внесок усіх поколінь її

працівників, представити читачам як фундаторів бібліотеки, так і їх працелюбних, творчих наступників.

Про нашу бібліотеку писали її творці і сучасники, жителі Кам'янця-Подільського, області, всієї України. Окремі аспекти історії бібліотеки, події і факти з життя колективу знайшли відображення в спогадах, наукових і науково-популярних виданнях її фундаторів, зокрема Л.У.Биковського, В.О.Гериновича, Ю.З.Гудзія, О.М.Пашенко, С.О.Сірополка, І.Г.Сливки, у наукових працях Л.В.Винара, О.М.Завальнюка, Т.І.Ківшар, Ж.Ковби, Н.В.Козакової, А.О.Копилова, В.С.Лозового, В.П.Ляхоцького, М.Ф.Островської, В.М.Пархоменко, В.С.Прокопчука, Т.Р.Соломонової, М.С.Тимошика, Л.Ф.Філінюк.

Першою розвідкою, що заклала основоположний камінь у фундамент дослідження історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету, стала стаття Івана Сливки „Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету”, яка з'явилася на шпальтах одноденної ювілейної газети „Свято Поділля” 22 жовтня 1918 року, у день офіційного відкриття вищого навчального закладу¹.

Серед багатьох праць про перші кроки університетської книгозбірні на особливу увагу заслуговують повернуті до українського читача в роки незалежності України спогади Лева Биковського², в яких автор аналізує зусилля ректора університету Івана Огієнка, перших бібліотекарів, їх помічників, професорів, викладачів, студентського загалу та культурно-освітньої громадськості, спрямовані на розбудову бібліотеки, налагодження її повноцінної роботи, а також спомини Юрія Гудзія³.

Першим науковим аналітичним дослідженням, в якому простежено багатогранну роботу зі створення бібліотеки університету, формування її книжкового фонду та розгортання діяльності, стала праця Степана Сірополка „Бібліотечна справа на Великій Україні від 1917 р.”, що побачила світ у Празі на початку 30-х років ХХ століття⁴, об'ємний розділ „Освіта на Наддніпрянській Україні від 1901 до 1920 р.” його фундаментальної монографії „Історія освіти в Україні”⁵, виданої друзями Товариства ім. Г.Ващенко.

Цікаві факти про організаційно-підготовчу роботу з відкриття університету та університетської книгозбірні містять спогади Олімпіади Пашенко. Одні з них появилися в уже згаданій газеті „Свято Поділля”, інші – у середині 30-х років минулого століття⁶.

На умови, в яких доводилося працювати колективу Кам'янець-Подільського інституту народної освіти, у тому числі й бібліотечному, успіхи й проблеми пролив світло ректор професор В.О.Геринович у статті „До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти”, надрукованої в другому томі „Записок Кам'янець-Подільського інституту народної освіти” 1927 року⁷.

У радянський період бібліотеки вищих навчальних закладів розглядалися як другорядні структурні підрозділи. Закономірно, що про бібліотеку інституту народної освіти, інституту соціального виховання, учительського інституту, педагогічного інституту згадували лише в контексті звітності перед вищестоящими органами. І лише зрідка в загальноінститутській газеті „Радянський студент” (з 1991 року – „Студентський меридіан”) з'являлися невеличкі замітки, повідомлення про діяльність книгозбірні.

Інтерес до історії університету та його бібліотеки посилювався з проголошенням державної незалежності України. До цієї теми звернувся колишній ректор професор А.О.Копилов⁸. Згодом у співавторстві з тодішнім деканом історичного факультету, а тепер ректором університету О.М.Завальнюком опублікував він дві розгорнутих статті „Дітище Івана Огієнка [Заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету у 1918 році]” та „Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї створення до ліквідації (1918-1921 рр.)” у часописах „Дивокрай” та „Український історичний журнал”, тим самим надавши досліджуваній проблемі загальноукраїнського контексту⁹.

Деякі аспекти історії бібліотеки університету в 90-х роках висвітлили С.Арутюнова, М.Герашенко, Н.Козакова, Т.Ківшар, Ж.Ковба, Ю.Телячий.¹⁰ Спробу узагальнити і систематизувати матеріал з історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету у своїй статті зробила В.М.Пархоменко¹¹. Помітне місце у

з'ясуванні ролі Івана Огієнка у створенні як університету, так і його бібліотеки посіла монографія київського дослідника Миколи Тимошика¹².

Широкий спектр інформації про бібліотеку та її фундаторів представили в своїх працях В.С.Лозовий¹³, В.П.Ляхоцький¹⁴, Ю.Олійник¹⁵, доктор історичних наук, професор кафедри всевітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету, керівник Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при університеті Л.В.Баженов¹⁶, професор Празького університету Тетяна Беднаржова¹⁷, С.О.Борисевич¹⁸, А.П.Гаврищук¹⁹, О.М.Завальнюк²⁰, В.С.Прокопчук і Л.Філінюк²¹, П.Рогова²², Ю.Секунова²³, Т.Р.Соломонова²⁴, А.Ф.Суровий²⁵. Значний обсяг фактичного матеріалу про університетську бібліотеку містить підготовлений авторським колективом історичний нарис „Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення”²⁶.

Важливим кроком на шляху всебічного вивчення історії і багатого досвіду бібліотеки університету стала міжнародна науково-практична конференція „Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів”, проведена на базі університету з ініціативи наукової бібліотеки впродовж 19 – 21 вересня 2007 року. За її підсумками опублікований науковий збірник, що вмістив теоретичні узагальнення і практичний досвід з питань бібліотекознавства, відобразив основні віхи поступу університетської книгозбірні до послуг науковців і практичних працівників²⁷.

Окремі аспекти діяльності знайшли відображення в газетних публікаціях В.Бунди, М.Гординчука, І.Грінішиної, Н.Крючкової, О.Литвиненко, Л.Огороднікової, В.Пархоменко, Л.Резнічук, Н.Скоропад, В.Федорчука, Л.Філінюк, М.Шахової, О.Швець²⁸ та ін.

Загалом за майже 90 років вчені, науковці, дослідники нагромадили чималий фактичний матеріал з історії бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету. Разом з тим, вона ще не стала предметом спеціального наукового дослідження. Більшість питань її минулого залишалася поза увагою.

Враховуючи, що великий пласт документального матеріалу з історії бібліотеки зосереджений у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, державних архівів Вінницької та Хмельницької областей, поточного архіву Кам'янець-Подільського національного університету, автори багато уваги приділили його вивченню, систематизації та використанню як джерельної основи цього дослідження.

Формуючи книгу, автори виходили з того, що бібліотека університету започаткувала своє функціонування 5 вересня 1918 року²⁹, приступивши до обліку й опису літератури, що поступала з різних джерел, ще за півтора місяця до офіційного відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету і, як винятково важливий його структурний підрозділ, разом з усім колективом навчального закладу пережила чимало реорганізацій, катаклізмів і за особливостями становлення та діяльності пройшла низку етапів свого розвитку:

- 1918-1921 – час становлення й розвитку бібліотеки в рамках Кам'янець-Подільського державного українського університету;
- 1921-1930 – формування наукової бібліотеки інституту народної освіти – правонаступниці розформованої книгозбірні К-ПДУУ;
- 1930-1933 – бібліотека інституту соціального виховання;
- 1933-1935 – книгозбірня Кам'янець-Подільського педінституту, 1935 року розформованого за рішенням органів влади;
- 1939-1941 – відновлення діяльності бібліотеки довоєнного Кам'янець-Подільського учительського інституту;
- 1941-1942 – бібліотека створеного окупаційними властями Кам'янець-Подільського інституту народної освіти;
- 1944-1997 – структурний підрозділ повоєнного Кам'янець-Подільського учительського, а з 1948 року – наукова бібліотека педагогічного інститутів;

- 1997-2003 – підрозділ Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету;
- 2003-2007 – бібліотека Кам'янець-Подільського державного університету;
- з 2008 року – наукова бібліотека національного університету.

Але оскільки ці етапи розвитку бібліотеки не були рівнозначними як за часом протікання, так і насиченістю подіями, структурно виклад її історії зосереджено в таких чотирьох розділах:

1. Становлення та поступ книгозбірні українського університету.
2. Бібліотека в умовах репресій та перманентних реорганізацій.
3. На етапі повоєнного відродження й розквіту.
4. Центр сучасних науково-інформаційних ресурсів національного університету.

Цілком природньо праця підсумовується узагальненнями, вміщеними у висновках, доповнена додатками, які дають можливість скласти більш повне уявлення про тенденції та динаміку роботи книгозбірні, списком архівних джерел та літератури, на яких базується виклад матеріалу, бібліографією з історії бібліотеки. Життя бібліотеки і її важливі постаті знайшли відображення у низці світлин.

Розділ 1. Становлення та поступ книгозбірні українського університету

Одним з найбільш яскравих періодів історії університетської бібліотеки був час відкриття й розгортання її діяльності в Кам'янець-Подільському державному українському університеті. Формування фундаментальної бібліотеки поряд з питаннями бази і кадрів було одним з пріоритетних напрямів діяльності ректора професора І.І.Огієнка, переконаного в тому, що без книги немає університету.

Ще з київських часів взяв він за правило дарувати свої видання книгозбірням, учителям, друзям, тим, хто цікавився його науковими ідеями і розвідками. Для нього це було не лише розширенням кола читачів, а й служінням справі просвітництва, розвитку української культури. Як почесний куратор Брусилівського вищого початкового училища в грудні 1915 р. комплектом книг заклав у ній бібліотеку, яку згодом не раз поповнював. Власним коштом І.І.Огієнко збільшував книгозбірню початкової 3-класної міністерської школи м. Брусилова, в якій свого часу навчався. Як член Українського наукового товариства в Києві брав участь у комплектуванні бібліотеки товариства, міської публічної (тепер – Національна парламентська бібліотека України), університетської, товариства „Просвіта”, бібліотеки НТШ у Львові та інших¹. У роки Української національної революції І.І.Огієнко збирав книги для наукових студій, створював власну професійну бібліотеку, яка стала його творчою лабораторією. Пригодився досвід формування наукової українознавчої бібліотеки в Українському народному університеті, де співпрацював з О.С.Грушевським у бібліотечній комісії. Без перебільшення можна сказати, що, розпочавши ректорську кар'єру, Іван Іванович, яскравий представник покоління видатних учених-просвітителів, глибоко усвідомлював значення книгозбірні для повноцінного функціонування очоленого ним університету, реалізовував набутий досвід при створенні фундаментальної університетської бібліотеки. Софія Русова писала, що для ректора найважливішими на той час були питання організації професорської колегії і бібліотеки, в основу якої поклав він власну бібліотеку². Це підкреслювала й сподвижниця І.І.Огієнка Олімпіада Пашенко, яка однією з перших звернула увагу на роль ректора в комплексному вирішенні проблем, зазначаючи, що бібліотека починалася з привезеної І.І.Огієнком із Києва власної книжкової збірки³.

До виконання цієї відповідальної справи ректор залучив видатних українських бібліографів і книгознавців Л.У.Биковського, С.О.Сірополка, М.І.Ясинського.

Винятково важливу роль в організації бібліотеки відіграв І.Г.Сливка, шкільний учитель І.І.Огієнка. Саме йому доручив ректор започаткування книгозбірні, запросивши на посаду бібліотекаря. І той в числі перших у липні 1918 року прибув до Кам'янця-Подільського. „Цікава доля цієї людини – сільського вчителя з Брусилова, у початковій школі якого протягом 1891-1896 років навчався грамоті майбутній вчений із світовим ім'ям і український державотворець Іван Огієнко, – відмічає огієнкознавець, професор М.С.Тимошик. – У 50-літньому віці Іван Сливка стає студентом Київського університету і слухає лекції свого колишнього учня професора Огієнка. Згодом, ставши ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету, Огієнко не забув свого учителя, запросивши його до Кам'янця...”⁴.

Іван Григорович Сливка народився 23 червня 1869 року в містечку Тальне Уманського повіту. З 1876 року розпочав навчання, яке тривало майже усе його життя: 1876-1878 рр. – церковно-парафіяльна школа, 1878-1882 – двокласна міністерська школа, 1882-1886 – Київська Олександрівська реміснична школа, 1887-1890 – Коростишівська учительська семінарія, у час роботи в Кам'янець-Подільському державному українському університеті „рагувався студентом університету і слухав лекції на протязі восьми триместрів”⁵.

До переходу в університет пробував себе в ролі підмайстра тієї ж ремісничої школи. Після закінчення учительської семінарії 17 років віддав учительській роботі. З 1890 по 1893 рік учителював у Димерській однокласній школі Київського повіту. 9 років – 1893-1902 – очолював Брусилівську двокласну школу. 1902-1905 рр. працював у Берзульській двокласній залізничній школі. Упродовж 1905-1914 рр. завідував Крижопільською двокласною школою.

А 1914 року був призначений учителем праці Великосорочинської учительської семінарії⁶. Саме в Брусилові перетнулися шляхи здібного учня І.Огієнка й талановитого педагога І.Г.Сливки. Тут Іван Григорович відкрив і вечірній клас для дорослих, а для потреб дітей і дорослих заснував бібліотеку. „Для цієї бібліотеки я придбав майже всі найкращі книжки, які тільки дозволяв закон містити в шкільній бібліотеці”⁷, – згадував пізніше. ДЖопитлтвий Іван Огієнко був активним читачем шкільної бібліотеки. Згодом він достойно оцінив бібліофільські уподобання свого Брусиловського вчителя.

Протягом 1917-го – з 6 квітня по 15 жовтня – жив І.Г.Сливка в Тальному, заснував селянську спілку, курси для дорослих, відкрив бібліотеку-читальню, яка наприкінці літа отримувала 20 часописів українською та російською мовами⁸. Отже, у Кам’янець-Подільський державний український університет Іван Григорович приїхав з певним практичним досвідом. 4 вересня 1918 року на його заяві від 6 серпня 1918 р. ректор І.І.Огієнко поставив резолюцію: „Прийняти з 1 вересня”⁹ (див.: Додаток №1).

Таким чином, він офіційно започаткував роботу по формуванню бібліотеки і до 1 січня 1919 року, призначення на посаду бібліотекаря М.А.Плевако, був фактично її першим завідуючим і, за його ж свідченням, „на протязі 4,5 років служби в університеті фактично виконував обов’язки бібліотекаря не менше двох років”¹⁰.

Дослідник історії вищої школи України доби Української національної революції, у тому числі й Кам’янець-Подільського державного українського університету, професор О.М.Завальнюк припускає, що „перший запис в інвентарній книзі бібліотеки з’явився 5 вересня 1918 року”¹¹. Професор В.П.Ляхоцький підкреслює, що „бібліотека розпочала роботу 5 вересня 1918 року, ще до офіційного відкриття університету”¹².

Підвалини університетської бібліотеки склали особисті книги І.І.Огієнка, привезені за його дорученням із Києва І.Г.Сливкою. З метою формування фонду книгозбірні ректор звернувся до багатьох наукових установ, навчальних закладів, товариств у різних куточках України докласти й свою „долю до збудування нового культурного огнища і подарувати в бібліотеку Університету книжок, що в їх тепер відчувається особлива потреба і що їх тепер немає змоги придбати навіть за великі гроші”¹³. Він особисто вів переговори з керівниками багатьох відомств і організацій, у тому числі й місцевою єврейською громадою, про безкоштовне надання університетській книгозбірні творів єврейських авторів і періодики. Питання формування бібліотечного фонду неодноразово виносилося на шпальти періодичних видань, особливо органу спілки службовців навчального закладу журналу „Наше життя”.

У перші місяці І.Г.Сливці, що „був завалений книжками, бо надходили вони все більше й більше до університету”, допомагав Юрій Гудзій, який приїхав на роботу на початку жовтня того року. У січні 1919 року разом з М.Грінченком і доцентом Л.Білецьким за дорученням І.Огієнка, тоді вже Міністра освіти, отримав він книги в Київській духовній академії та університеті Св. Володимира, чимало закупив у київських книгарнях й доставив до Кам’янця-Подільського¹⁴. „В дорозі не раз до нашого вагону з книжками, де вартували ми з М.Грінченком, на деяких станціях хотіли вдертися козаки „невідомої армії і невідомої формації”, дуже багато їх тоді блукало на станціях і ледве нам вдалося позбутися їх... Це примусило нас за дальшої подорожі „сидіти тихо” в своєму вагоні й не показуватись, коли під’їжджали до якоїсь станції... – згадував Ю.Гудзій про труднощі тієї доставки. – На якійсь станції, – не пригадую, де саме, – наш вагон відчепила залізнична влада, бо запалилась вісь вагону. Сталося це якраз вночі. Отже треба було міняти вагона. Заміну таку нам зробили. Але що ж: вагон довго щось був „нерухомий”. Довго б ми ще чекали того „урухомлення”, довго б ще мерзли в вагоні, коли б не ухвалено на спеціальній „наradі” пасажирів цілого вагону організувати складчину серед усіх нас та відповідні „кроки вжити”, щоб урухомити наш вагон, бо ясно було, що „як не підмажеш – не поїдеш”... Ця „підмазочна” місія доручена була М.Грінченкові, секретареві студентських справ, який між іншим, чудово її виконав, бо після того скоро вже зачали нас перевозити з тору на тор, і, нарешті, ми поїхали далі, причеплені до якогось потягу”.

Далі по дорозі виявилось, що до того ж потягу був причеплений вагон із вибухівкою. Тому всі пасажери боялися зірватися в повітря разом із книжками. Знову були поломки вагону. Але зі страхами вдалось все-таки добратися на початку лютого 1919 року до Кам'янця і доставити так необхідну для університету літературу¹⁵.

На прохання І.І.Огієнка відгукнулися численні інституції, свідомі інтелігенція. Наукове товариство імені Тараса Шевченка у Львові передало бібліотеці 408 томів цінної літератури, зазначивши, що „вдовольняючи просьбі світлого ректорату, радо жертвує для створеної ним університетської бібліотеки всі свої видання за винятком деяких вичерпаних... Рівно ще охотно відступить товариство для тієї ж бібліотеки книжки зі своїх бібліотечних дуплетів, як тільки покінчиться інвентаризація їх”¹⁶. Статистичний комітет губернського правління передав книгозбірні 6660 книг, міська чоловіча гімназія – 2716 видань. Свій вклад у фонд бібліотеки внесли Подільське церковне історико-археологічне товариство, передавши їй 120 книг і 59 стародруків¹⁷, бібліотека Київського університету св. Володимира, департамент середніх і вищих шкіл Міністерства народної освіти, ряд українських видавництв, духовних навчальних закладів. Рукописні та друковані раритети передала Кам'янець-Подільська духовна семінарія¹⁸, Собор Києво-Печерської лаври подарував книгозбірні Острозьку біблію 1581 року. Дмитро Дорошенко згадував, що „з Києва встигли привезти комплекти видань тамошніх наукових інституцій, а зі Львова – комплект видань Наукового товариства імені Шевченка”¹⁹.

Бібліотека поповнювалася і за рахунок книг розорених або залишених власниками маєтків, колишніх державних установ. Зокрема, військово-архівна комісія Головного управління мистецтв за розпорядженням Головного отамана передала в університетську бібліотеку архів Дворянського зібрання та архів колишнього жандармського управління²⁰. До справи комплектування бібліотеки долучилися викладачі, державні установи, службовці, пересічні громадяни з усіх регіонів України. М.Хитьков подарував 2230 книг, С.Русова – 642, П.Бучинський – 273²¹. Ентузіастом бібліотечної справи в університеті був і професор Василь Біднов, який у Станіславі (тепер – Івано-Франківськ) придбав 47 назв книг²².

У грудні 1918 року було придбано приватну бібліотеку з Могилева-Подільського, для доставки якої знадобився цілий залізничний вагон. Старовинні польські видання, книги з українського національного питання, французька вольтерівська енциклопедія та інші були виявлені в залишеному панському маєтку під Кам'янцем²³. Професор Чернівецького університету І.Гільберг запропонував придбати в нього за 100 тис. крон зібрання класичної філології, розміщене в 40 скринях. Батько О.Пашенко Михайло Васильович, відомий на Поділлі педагог і просвітник, подарував університету книжкову колекцію, зібрану за сорок років педагогічної діяльності. Більше того, він попросився попрацювати в університетській бібліотеці над упорядкуванням її фондів²⁴.

Розбудові університетської книгозбірні добре прислужився Л.У.Биковський – представник київської інтелігенції. Лев Устимович народився в квітні 1895 року в родині лісничого на Київщині. Закінчив Звенигородську семирічну комерційну школу з срібною медаллю, вищу освіту здобув у Петербурзькому політехнічному інституті. Працював бібліотекарем Української студентської громади при цьому ж навчальному закладі.

Згодом, навчаючись у Київському географічному інституті при університеті св. Володимира, працював у Всенародній бібліотеці України Української академії наук, захопився бібліотечною справою. Там познайомився і тісно співпрацював з академіками С.Єфремовим, А.Кримським, П.Тутковським, професором О.Грушевським та іншими вченими. 1919 року заприятелював з теоретиком наукової бібліографії в Україні Ю.Меженком, що вплинуло на його подальшу професійну та життєву долю²⁵.

Наприкінці серпня 1919 року Київ зайняли денікінські війська, і він перебрався до Кам'янця-Подільського, який на той час виконував роль державного та політичного центру Української Народної Республіки. Посилаючись на свою попередню працю у Всенародній бібліотеці України, восени 1919 року звернувся до І.Огієнка про працевлаштування в бібліотеці і отримав згоду. Л.Биковський із захопленням писав: „Мав нагоду бачити, яка

сильна, творча особовість ректора проф. д-ра Ів. Огієнка вітала, як опікунчий дух, над бібліотекою. Можна сказати, що вона тому й стала головною установою Університету. Він дбав не тільки про її поповнення книгами, але й про її належну внутрішню організацію. При всьому своєму обтяженні обов'язками викладача, ректора-адміністратора, згодом Головноуповноваженого уряду УНР – проф. Ів. Огієнко знаходив час на постійні наради з бібліотекарем Ст. Сірополком в бібліотечних справах. Незалежно від того частенько й сам навідувався до бібліотеки, не тільки, як професор-читач, але й дорадник в поточних бібліотечних справах. Наслідком того Університетська Бібліотека відзначалася своїм порядком, організацією та докладністю в праці²⁶.

У професора він „зустрів цілковите зрозуміння становища й далекойдучу негайну опіку”, які стали основою для призначення його другим помічником бібліотекаря з відповідною платнею. Після вирішення формальностей Лев Устимович приступив до роботи, зайнявся улюбленою справою, продовжив наукові дослідження в царині книгознавства й бібліотекознавства. Майже відразу налагодив контакти з бібліотекарем С.О.Сірополком і його першим помічником М.І.Ясинським, виконував доручення, пов'язані з роботою бібліотеки, читального залу, вносив пропозиції щодо її поліпшення. Незважаючи на деякі переваги у фаховій підготовці, поводився чемно, толерантно, допомагав молодшим колегам²⁷.

У середині грудня 1919 року ректор дав Л.У.Биковському особливо важке за тодішніх воєнних обставин завдання – доставити з маєтку польського графа Андрія Холоневського до університету його цінну бібліотеку. Описуючи цю поїздку, Лев Устимович згадував, як відправився з відповідними посвідками до адміністрації маєтку і до всіляких влад з проханням у сприянні та допомозі, як знайшов порозуміння з управителем палацу та залогою Української Галицької Армії, що стояла в селі. Стрільці навіть допомогли спакувати й відвезти книги на залізницю, а старшини здобули для перевезення справді цінної книгозбірні залізничний вагон. З великими зусиллями морозної зими книжкові скарби вдалося доставити до Жмеринки. Та через безладдя на залізниці довелося тривалий час шукати можливості причепити вагон з книжками до якого-небудь поїзда, що прямував би на Проскурів. Тим часом Л.Биковський захворів тифом. Зважаючи на погіршення стану здоров'я та усвідомлюючи неможливість за таких обставин довести літературу до Кам'янця-Подільського, зумів прилаштувати вагон з книжками на станції на зберігання, а сам з неймовірними труднощами добрався до Кам'янця-Подільського. „Тремтячи від гарячки, ... встиг скласти ректорові жалюгідне справоздання з невдалої виправи й добігти до хати, де хвороба звалила... з ніг і викреслила з ... життя майже шість тижнів часу”²⁸.

Для поповнення фондів університетської книгозбірні ректор використовував дипломатичні канали, і більшість посольств, офіційних представництв УНР за кордоном з розумінням віднеслась до проблем університету. Дипломатична місія УНР у Румунії в травні 1920 року літаком доставила в Україну 10 пудів книжок, подарованих університету Академією наук сусідньої держави.

На момент приїзду Л.У.Биковського до університету, за його словами, „університетська бібліотека числила вже коло 30 тис. томів. Всі стіни в два поверхи від гори до долу, довкруги бібліотечної залі (колишньої церкви) були вщерть виповнені полицями з книгами на них. Вони вже там не містилися й почали обсновувати полицями мури-стовпи, що стояли серед приміщення, підпираючи стелі. Окрім того, в окремій залі була уряджена студентська читальня з підручною книгозбірнею. Абетковий каталог був почасти зладжений і давав доступ до більшої частини книжок”²⁹. Книжковий фонд бібліотеки зріс від перших 114 книг, подарованих ректором, до 35951 примірника на час першої реорганізації. У його складі нараховувалося більше 17286 подарованих примірників різноманітної літератури. Масштабом бібліотечної роботи, станом фонду був приємно вражений навіть комісар-міністр польського уряду на теренах Поділля й Волині А.Мінькевич, який 10 лютого 1920 року приїхав до Кам'янця-Подільського і в супроводі ректора І.І.Огієнка оглянув університетську книгозбірню. Л.У.Биковський так описав цей візит: „Пригадую собі, що

нараз великі двері з коридора відчинились і на помості з'явилися воєвода А.Мінькевич і ректор. За ними в дверях було видно їхній почот. Вони стали на помості лицем до залі. Ректор рукою показав воєводі всю бібліотечну залю, заставлену з долу до гори полицями з книжками і щось йому сказав. Воєвода ахнув зі здивовання й задоволення, бо очевидно не сподівався побачити щось подібне. Потім він з виглядом великого пана, „зверхника краю”, обернувся до Ректора, і подаючи йому руку, по польському сказав: „Дякую!” Ректор чемно йому вклонився і взаємно потиснув воєводі руку³⁰. Після відвідин ректором і тоді вже Головноуповноваженим уряду УНР І.І.Огієнком Києва в травні 1920 року фонд бібліотеки поповнився ще на 2258 книг³¹.

Тому цілком закономірно бібліотека стала носити назву фундаментальної, тобто – великої, значної як за кількістю літератури, так і за постановкою роботи. Тим більше, що в період перебування уряду УНР у Кам'янці-Подільському вона виконувала функції всеукраїнського бібліотечного центру, який надавав бібліотечні послуги державним чиновникам.

Незважаючи на фінансові труднощі, постійно передбачалися кошти на літературу. У структурі бюджету університету 1920 року на придбання книг, зокрема, виділялося 5 млн. рублів. У „Пояснюючій записці до видаткового розпису К-ПДУУ” зазначалося: „...відносно поповнення бібліотеки книжками можна сказати те ж саме, що сказано відносно обладнання його науковими приладдями – без книжки – нема університету”. Враховуючи гостру нестачу навчальної і методичної літератури, а також необхідність публікувати наукові праці професорів, керівництво університету окремо виділило на ці цілі 2 млн. рублів³².

Бібліотека поповнювалася й виданнями викладачів університету. 1919-1920 рр. були опубліковані лекції С.Бачинського, Л.Білецького, П.Бучинського, В.Гериновича, М.Драй-Хмари, І.Огієнка, С.Остапенка, М.Столярова, М.Хведорова та інших³³. Тоді в Кам'янці-Подільському, де „йшло постійне змагання до культурної творчості”, С.Русова з редактором С.Сірополком, Л.Білецьким, Є.Тимченком, М.Плевако, С.Гаєвським, Л.Старицькою-Черняхівською, ілюстратором П.Холодним (був Міністром освіти і мистецтва) видавали дитячий журнал „Ранок”, серію літературно-бібліографічних нарисів, зокрема професора П.Клепатського „Котляревський – батько нового українського письменства”, „Гулак-Артемовський”, „Сковорода”, „Малий Кобзарик” Т.Шевченка³⁴.

Влітку-восени 1919 року питаннями українізації освіти займався виконуючий обов'язки Міністра народної освіти УНР Н.Я.Григоріїв. Для потреб освіти в дусі національного відродження він почав видавати брошури й книги з історії України, зокрема підручники для шкіл і гімназій 1919 року „Історія українського народу” та „Історія України, виложена народними думами та піснями”, підручник для вищої і середньої школи нашого краю „Поділля: Географічно-історичний нарис”, який того ж року з'явився масовим тиражем у Кам'янці-Подільському і поповнив, як і інші видання автора, полиці університетської книгозбірні.³⁵

У жовтні 1918 р. почала функціонувати Бібліотечна комісія. 27 серпня 1919 року на засіданні Ради професорів університету її головою був обраний відомий дослідник історії краю, музеєзнавець і приват-доцент богословського факультету Ю.Сіцінський³⁶.

Юхим Йосипович – виходець з династичного подільського духовенства, отримав ґрунтовну освіту в Подільській духовній семінарії та Київській духовній академії, спочатку працював викладачем Бахмутського духовного училища на Катеринославщині, а з переїздом на малу батьківщину прислужився рідному краю в царині духовності, вивчення історії, археології, діяльності православної церкви, оборонних замків, сакральної архітектури, у журналістській справі, редагуванні низки часописів, викладацькій роботі, музейній, пам'яткоохоронній³⁷. З 1903 по 1921 рік посідав місце голови Подільського історико-археологічного товариства. Заснував і очолював у Кам'янці-Подільському Давньосховище – перший на Поділлі історико-археологічний музей. Українську національну ідею прийняв як кредо свого життя і залишив помітний слід у створенні Кам'янець-Подільського державного українського університету. Працюючи в складі університетської комісії, від імені

подільського духовенства запропонував передбачити в законопроекті відкриття в університеті богословського факультету³⁸. Непересічність особистості цього священика, науковця і громадського діяча не могла не справити належного враження на ректора університету професора І.І.Огієнка. І вже 10 вересня 1918 року він призначив Юхима Йосиповича парохом університетської церкви св. Миколая, а з 5 листопада за сумісництвом – помічником бібліотекаря. У березні 1919 року, враховуючи наукову спеціалізацію Ю.Й.Сіцинського та потребу заміщення вакансії, його було призначено приват-доцентом кафедри церковної археології з дорученням читати цей курс на богословському факультеті та спецкурс з історії Поділля – на історико-філологічному, згодом і курс з історії українського мистецтва³⁹.

Бібліотечна комісія в основному опікувалася поповненням бібліотечних фондів. Однак на її засіданнях, що проходили і під головуванням ректора І.Огієнка, розглядалися і питання каталогізації, зберігання книг, ремонту, вироблення бібліотечних правил, поліпшення якості обслуговування читачів тощо.

Важливе значення для бібліотеки мало створення поряд з Бібліотечною комісією і Бібліотечної ради в складі її керівника – бібліотекаря, а також помічника бібліотекаря, секретаря й одного представника від молодших службовців – бібліотекарів. 5 січня 1920 року питання створення Бібліотечної ради було розглянуте на засіданні Бібліотечної комісії, яке проходило під головуванням Ю.Сіцинського та секретарства І.Сливки. Були обговорені інформація бібліотекаря С.Сірополка про „Проект правил бібліотеки” і поправки до нього, внесені приват-доцентами Білецьким і Бачинським”, „Статут Бібліотечної Ради”, заява бібліотекаря С.Сірополка щодо прийому бібліотеки і матеріальну відповідальність за її стан, уточнені вимоги щодо складання річного звіту по бібліотеці, регламент засідань Бібліотечної ради та ін. Учасники засідання, серед яких, крім голови та секретаря, були присутні доценти Любарський і Малиновський, лектор Олійник і бібліотекар Сірополко, ухвалили передати „Правила бібліотеки” з поправками на затвердження Професорської ради, визнали, що „Статут Бібліотечної Ради” затверджується в адміністративному порядку, констатували, що бібліотекар несе моральну відповідальність за стан бібліотеки, домовились засідання Бібліотечної ради проводити по мірі потреби, а також вирішили замовити для бібліотеки паспортні картки, картки читачів і ящики для карток⁴⁰.

Статутом, розглянутим і схваленим правлінням університету 13 січня 1920 р. на пропозицію С.О.Сірополка⁴¹, передбачалося, що бібліотекою керує Рада в складі бібліотекаря, його помічників, секретаря і одного представника від молодших службовців бібліотеки. Рада несла відповідальність за стан бібліотеки і читальні, порядок у них, правильне ведення каталогів і книг для обліку бібліотечних справ. Статут регламентував обов’язки голови Ради – бібліотекаря, який „по мірі потреби улаштовує спільні засідання Ради для обговорювання питань з приводу поліпшення бібліотечних справ”, та обов’язки секретаря щодо ведення протоколів засідань Ради, передачі їх на затвердження ректору університету. Голова Бібліотечної ради мав постійно інформувати ректора про всі бібліотечні справи. До компетенції Бібліотечної ради входило представлення з власної ініціативи або на вимогу ректора планів і міркувань щодо стану чи потреб бібліотеки, читальні і лекторію. Бібліотечна рада в своїй діяльності була підконтрольна і підзвітна ректорові, від якого отримувала конкретні вказівки, доручення⁴² (див.: Додаток №2).

Питаннями роботи університетських бібліотек систематично займалася Комісія по державних і академічних бібліотеках при Наркомосі. Приміром, у січні 1919 року на її засіданні було вироблено вимоги щодо фінансування університетських бібліотек, які повинні були мати самостійний і достатній бюджет як і державні бібліотеки, користуватися правом внутрішнього самоуправління. Книгозбірні кожного вищого навчального закладу, у свою чергу, мали забезпечувати єдність роботи каталогу і діяльності всіх підрозділів фундаментальної бібліотеки – семінарських, кабінетних, факультетських та інших⁴³. Комісія наполягала, щоби для координації діяльності академічних бібліотек, а до цієї категорії була віднесена книгозбірня Кам’янець-Подільського державного українського університету⁴⁴, при

Наркомосі був створений спеціальний орган, а в справі реформування бібліотек вважала за необхідне звільнити їх „від вкрай залежного становища, розкріпачити..., надати більше самостійності у сфері спеціальної діяльності...”⁴⁵

Робота бібліотеки повсякчас турбувала ректора, він систематично проводив наради з бібліотекарем, запровадив „Книгу для запису студентських пропозицій”, у котрій фіксувалися зауваження та пропозиції студентів, заходи, вжиті для поліпшення стану справ⁴⁶. Інтенсивне зростання надходжень зумовило напружену роботу бібліотечних працівників з обліку книг, обробляти які малочислений штат бібліотеки не встигав. Проблему обговорювала Рада професорів університету 17 вересня 1919 року і залучила до упорядкування бібліотечних каталогів професорів, приват-доцентів, а також референтів і службовців міністерств.

Особлива увага приділялася формуванню штату бібліотеки. Співробітників підбирали з урахуванням не тільки працездатності, ретельності та добросовісності, а й національної самосвідомості, особливо керівних працівників⁴⁷. Першим завідуючим бібліотекою був І.Г.Сливка, другим – професор М.А.Плевако, після нього бібліотеку знову очолював І.Г.Сливка, наступним її керівником став С.О.Сірополко, потім знову – І.Г.Сливка, а з серпня 1920 по вересень 1922 року – М.І.Ясинський⁴⁸.

Наприкінці жовтня 1918 року на роботу до бібліотеки був прийнятий перший урядовець – бібліотекар нижчої категорії, протягом листопада – другий помічник і другий урядовець, у грудні ще два урядовці. В їх числі був і Ю.Й.Сіцинський, який до 20 лютого 1919 р. – призначення на посаду приват-доцента працював помічником бібліотекаря⁴⁹. Станом на перше січня 1919 року штат фундаментальної бібліотеки університету складав 6 осіб. Істотні зміни в складі працівників книгозбірні відбулися протягом 1919 року, їх чисельність зросла втричі. Як результат, вже на початку 1920 року в ній працювали бібліотекар, 3 його помічники та 14 урядовців⁵⁰.

З бібліотекою Кам'янець-Подільського державного українського університету пов'язана доля багатьох видатних українських бібліотекознавців, відомих теоретиків і практиків бібліотечної справи.

Окремо треба сказати про короткий в часі – всього чотири місяці – період роботи на посаді бібліотекаря Миколи Антоновича Плевако. Саме на нього, спеціаліста з української літератури, ректор зробив ставку, як на найбільш підготовленого для бібліотечної роботи фахівця і з першого січня 1919 року призначив першим легітимним керівником бібліотеки.

Микола Антонович – українець, з селянської сім'ї, 1915 року закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету. Працював на кафедрі української мови і літератури рідного університету. А 1918 року був обраний приват-доцентом К-ПДУУ⁵¹.

Формування фонду, обслуговування професорів та викладачів, студентів, започаткування бібліографічної роботи колективу бібліотеки треба віднести до заслуг М.А.Плевако. 2 травня 1919 року на звернення Спілки службовців університету він підтримав клопотання про призначення І.Г.Сливки старшим помічником бібліотекаря, зазначивши: „Думаю, що кандидатура Ів. Гр.Сливки на посаду старшого помічника бібліотекаря, вважаючи на його кількомісячну працю в університетській бібліотеці та знання книжкової справи, – бажана, якщо штати не пред'являють до такого кандидата особливих вимог. Бібліотекар, приват-доцент М.Плевако”⁵².

У травні 1919 року його кар'єра на цій посаді завершилася, а 1920 року Микола Антонович перейшов на роботу до Київського ІНО⁵³.

Восени 1919 року ректор дав згоду прийняти на посаду бібліотекаря Ю.О.Меженка. Юрій Олексійович 1917 року закінчив філологічний факультет Московського університету, досконало володів п'ятьма мовами (українською, російською, польською, французькою та німецькою), а також читав без словника чеською. 1918 року працював секретарем у бібліотечних справах Міністерства народної освіти⁵⁴. У зв'язку з переїздом Директорії до Кам'янця-Подільського цілком закономірними були його наміри працювати в бібліотеці К-ПДУУ. Однак військово-політичні події стали на заваді реалізації задуму⁵⁵. Залишившись у

Києві, він завідував Головною книжковою палатою, 25 серпня 1920 року був обраний головою Ради бібліотекарів і за дорученням тимчасового комітету здійснював адміністративне керівництво Всенародною бібліотекою України, очолював Український науковий інститут книгознавства. Після визволення Києва від німецько-фашистських загарбників розгорнув роботу з відновлення діяльності бібліотеки, у грудні 1945 року за участю представників Львівської бібліотеки АН УРСР, Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР, бібліотеки Київського державного університету з метою вирішення методологічних та організаційних питань провів нараду щодо створення бібліографії української книги за період 1798-1916 рр. Під його керівництвом знову було відновлено видання бібліотечного часопису, організовано випуск „Журналу Бібліотеки Академії наук УРСР” та опубліковано перший випуск наукового збірника бібліотеки АН України. Він написав і опублікував низку праць з міжнародної бібліографічної класифікації, бібліотекознавства, з історії української книги XIX століття та часів революції тощо. Ю.О.Меженко своєю натхненною працею прислужився теорії і практиці бібліотечної справи всієї України.⁵⁶

Помітний слід у діяльності бібліотеки залишив визначний український вчений, громадський і політичний діяч, активіст української „Просвіти” та основоположник вітчизняного бібліотекознавства, автор численних наукових праць з проблем шкільництва, книгознавства і бібліографії С.О.Сірополко, очолюючи її з 25 грудня 1919 по травень 1920 року⁵⁷. Завідування книгозбірнею він поєднував з читанням лекцій з педагогіки та шкільництва⁵⁸. Степан Онисимович Сірополко народився 15 серпня 1872 р. в с. Обичеві на Полтавщині в родині дрібного поштового урядовця. Батько походив з нащадків українських запорозьких козаків, мати була кузиною дружини Симона Петлюри. Середню освіту здобув у Прилуцькій гімназії, вищу – на юридичному факультеті Московського університету. Викладав у Московському народному університеті ім. Л.А.Шанявського, завідував відділом народної освіти Тульської, а згодом Московської губернських земських управ, редагував педагогічні часописи „Народное образование”, „Педагогический листок”, працював у Московському товаристві грамотності. Друкувався в ужгородському часописі „Свобода”, київському „Світло” (1910-1914 рр.), співпрацював з редакцією московського часопису „Украинская жизнь”, обов’язки одного з редакторів якого виконував С.В.Петлюра.

З початком Української революції і утворенням Української Центральної Ради повернувся в Україну і поринув в атмосферу національного відродження. Обійняв посаду радника Генерального секретарства народної освіти, доклав чимало зусиль до організації українського шкільництва і бібліотечної справи. Читав лекції у Фребелівському педагогічному інституті та на курсах підготовки працівників позашкільної освіти, одночасно співпрацюючи з редакцією часопису з символічною назвою „Книгар”.

У грудні 1917 року очолював комісію з підготовки наради земських і міських діячів у справі організації народної освіти в Україні, що відбулася в Києві під егідою Генсекретарства освіти УНР і схвалила план реорганізації управління освітньою сферою. Реформуванням освітньої системи намагався займатися і в роки гетьманату. У січні 1919 р. з приходом до влади Директорії й відновленням Української Народної Республіки взяв участь у роботі II з’їзду Всеукраїнської учительської спілки, виголосив доповідь „Культурна діяльність учительських спілок”. Був гарячим прихильником українізації школи.

З перетворенням Кам’янця-Подільського в державно-політичний центр УНР і місце осідку уряду Директорії восени 1919 року прибув у місто й очолив бібліотеку державного українського університету. До столиці повернувся в травні 1920 року, коли було звільнено Київ і появилася надія відновлення державної праці. Його знову запросили до роботи в Міносвіти УНР. Заяву про звільнення з посади бібліотекаря правління університету розглянуло 11 травня, а через 4 дні він уже працював у міністерстві⁵⁹.

Кам’янецька сторінка біографії відомого українського просвітника і бібліотекознавця позначена активною діяльністю в справі розбудови бібліотеки університету, удосконалення її освітньо-наукових і культурних функцій. Він займався теоретичною і прикладною працею в

царині творення української школи. Результати пошуку були викладені в його брошурі „Завдання нової школи”, яку Подільська губерньська народна управа видала наприкінці 1919 р. У Кам’янці-Подільському працював в комісії по створенню „Проекту єдиної школи на Україні”, переклав українською видану ще 1910 року в Москві свою працю „Народные библиотеки: Порядок открытия библиотек и их организация”, доопрацював її видав таким чином перший практичний poradnik для бібліотекарів України з спеціальними додатками. Їх запровадження сприяло активізації діяльності як університетської бібліотеки, так і тих, що функціонували в регіоні. С.О.Сірополко увійшов до складу педагогічного товариства „Зірка”, яке видавало дитячий журнал „Ранок” (вийшло перше число). Ці та інші видання він вважав „світлим променем на тлі похмурої доби, яка припала саме тоді на долю Поділля”⁶⁰.

З листопада 1920 року Степан Онисимович опинився в еміграції. Перебуваючи в Тарнові (Польща), тимчасово очолював Міністерство народної освіти, яке займалося культурно-освітньою роботою серед дітей емігрантів та військовиків, інтернованих у польських таборах. У Польщі написав перші підручники з бібліотекознавства українською мовою, в основу яких поклав курс лекцій, прочитаних у Фребелівському педагогічному інституті в 1917-1918 роках. З 1925 до 1959 року мешкав у Празі. Тут став професором педагогічних дисциплін Російського педагогічного інституту, а згодом – Українського високого педагогічного інституту ім. М.П.Драгоманова, де працював впродовж семи років. Одночасно посідав посаду професора Української господарської академії (згодом Українського технічно-господарського інституту) у Подебрадах. Брав активну участь у науковому та громадському житті української еміграції в Чехословаччині. Очолював Товариство прихильників книги в Празі в 1927-1932 рр., редагував його друкований орган – журнал „Книголюб” і українську частину бібліографічного місячника „Слов’янська книга”. Користуючись цією нагодою, постійно публікував у місячнику матеріали про книговидавництво, наукову роботу в українських бібліотеках, пропагуючи в такий спосіб українську книгу. Був членом багатьох культурно-просвітницьких організацій, зокрема Союзу українських журналістів і письменників на чужині, Українського педагогічного товариства, Українського історико-філологічного товариства у Празі, почесним членом львівської „Просвіти”, членом правління чеського книгознавчого товариства, сприяв розвитку музейництва, освіти та бібліотекознавства, виступив одним з фундаторів Музею визвольної боротьби України⁶¹. Основний науковий доробок Степана Онисимовича в еміграції стосується історії, теорії та практики освіти в Україні, школознавства, журналістики, книгознавства та бібліотечної справи. Серед його праць найпомітніше місце посідає ґрунтовна монографія „Історія освіти в Україні”, перевидана в Україні 2001 року⁶².

Помічниками С.Сірополка працювали Л.Биковський, І.Сливка, М.Ясинський, урядовцями – І.Ардатьєв, В.Вікул, О.Гадзинська, Ю.Гудзій, К.Значківська, В.Кімель, О.Кімель, З.Опольська, С.Соханевич, В.Харків, О.Харківа, О.Яценко та ін. Крім С.Сірополка, М.Ясинського та О.Федорової бібліотечними працівниками переважно були студенти університету, зокрема М.Тілесницький, С.Квасницький та інші⁶³.

За пропозицією С.О.Сірополка для вдосконалення бібліотечного обслуговування професорсько-викладацького складу та студентів була створена низка підрозділів безпосередньо на факультетах, здійснений перерозподіл книг за фаховими ознаками по кабінетах з урахуванням спрямованості університетських наукових товариств і студентських гуртків.

Корисною в цьому відношенні була й ініціатива знизу. Наприклад, рада фізико-математичного факультету наприкінці грудня 1920 року ухвалила організувати факультетську бібліотеку-читальню. Організаційну роботу доручили Митькову. Деканат звернувся до керівника загальноінститутської бібліотеки передати на фізико-математичний факультет треті, а якщо можливо то і другі примірники книжок відповідного змісту, а також таблиці, атласи, карти, словники тощо. На звороті був доданий перелік 24 навчальних дисциплін і побажання отримати книги про видатних математиків, натуралістів, з педагогіки, дидактики, психології, українознавства⁶⁴.

З самого початку Степан Онисимович зайнявся з'ясуванням чисельності і впорядкуванням бібліотечного фонду, що вимагало великих зусиль. 30 січня 1920 р. цю складну роботу було завершено. У „Звіті по бібліотеці та читальні Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету за півріччя 1918–1919 р.”, поданому ректору для ознайомлення і висновків, він вказував, що за період з 5 вересня 1918 р. – початку функціонування і до 1 січня 1920 року в бібліотеку поступило 28455 примірників книг (17286 – подарованих, 11169 – придбаних у книгарнях та видавництвах). Штат працівників бібліотеки зріс з 1 до 18 осіб. Із вказаної кількості літератури в каталоги за децимальною системою записано лише 20045 назв. Вона поділялася на загальні твори (743 книги), філософські (293), релігійні (617), соціальних наук (1113), філологічні (451), точних наук (1494), прикладних (709), мистецтвознавчі (257), художні твори (3271), історичні (2138) тощо. У вересні-грудні 1919 р. послугами читальні скористався 231 студент із 1270, які навчалися на 5 факультетах –всього 18,2 відсотка від загальної кількості університетської молоді. Читальнею користувалися також 48 мешканців міста⁶⁵. Щоб краще знати запити читачів, вчасно реагувати на них, завідуючий бібліотеки запровадив „Книгу відгуків і побажань відвідувачів читальні”. Незабаром у книзі з'явилися записи, які висвітлили низку проблем у діяльності книгозбірні. 14 січня 1920 року С.О.Сірополко доповів про них ректорові І.І.Огієнку: „Ознайомившись з побажанням студентів відносно читальні, маю честь повідомити Вас, що ці бажання можуть бути поділені на такі категорії: 1) придбання нових книжок та часописів, 2) впорядкування катальожної, 3) поліпшення умов читання.

До першої категорії відносяться такі побажання: а) придбати книжки по сільському господарству, причому бажано мати їх також в факультетській читальні, б) необхідно мати другий примірник місцевих часописів, в) придбати підручники по сферичній тригонометрії, політичну економію проф. Туган-Барановського, учебник хемії проф. Реформаторського, єврейські книжки, а також книжки єврейських письменників в перекладах...

До другої категорії відносяться такі побажання: необхідно мати в читальні пляни університетського навчання і алфавітний катальог.

До третьої категорії відносяться такі побажання: а) поліпшити освітлення, б) мати в читальні ножі для розрізування нових книжок через те, що в багатьох виданнях чимало сторінок були спарені і це ускладнювало роботу з текстами, і плювальниці, в) відкривати читальню від 10 годин ранку до 9 годин вечора.

Для задоволення деяких побажань вжиті мною такі заходи: 1) бібліотека звернулась з проханням до деканів факультетів про надіслання планів університетського навчання, до редакцій місцевих часописів – про даремне надіслання часописів та до місцевої єврейської громади – про надіслання єврейських книжок, 2) зроблено розпорядження про забезпечення читальні ножами і плювальницями, 3) видано наказ згідно Вашого розпорядження про відкриття читальні від 9 годин ранку до 9 годин вечора.

Що торкається побажань про придбання нових книжок, то через відсутність комунікації, це побажання не може бути здійснене.

Нарешті, побажання про скорочення терміну для читання книжок професорами може бути задоволене при існуванні нових бібліотечних правил, які надіслані мною 13-го цього січня на затвердження Професорською Радою”⁶⁶.

З допомогою ректора більшість пропозицій була реалізована. Комплектування фонду набирало все більш професійного характеру, враховувало профіль навчального закладу, навчальні і наукові завдання, які вирішував колектив. У червні 1920 р. літератури з філософії вже було 415 примірників (на 30 відсотків більше порівняно з січнем), загальної літератури – 4736 (84,4 відсотків), з релігії – 1039 (40,6 відсотків), соціальних наук – 2109 (47,2 відсотків), філології – 579 (22,1 відсотків), точних наук – 2109 (47,2 відсотків), прикладних – 1043 (32,1 відсотків), мистецтва – 395 (35 відсотків), художньої літератури – 5353 (38,9 відсотків).⁶⁷

Проте найціннішими в книжковому фонді бібліотеки були стародруки. 1 жовтня 1920 року їх кількість сягнула 814 томів, у тому числі 45 не датованих, 24 – XVI, 82 – XVII і 663 – XVIII століть⁶⁸. Доля цих раритетів, як і університетської книгозбірні, створеної титанічними

зусиллями колективу на чолі з І.І.Огієнком, трагічна. Головною причиною була поразка визвольних змагань і утвердження радянської влади, яка з недовірою поставилася до функціонування українського університету, провела реформування закладу. Частина бібліотечних книг була поділена між інститутом народної освіти та сільськогосподарським. Значну кількість літератури взяли з собою викладачі, змушені покинути Кам'янець. Окремі книжкові масиви чудом збереглися в Кам'янець-Подільському міському державному архіві і 2003 року були повернуті університету рішенням виконкому Кам'янець-Подільської міської ради, частина – у Кам'янець-Подільському міському краєзнавчому музеї.

З перших днів роботи С.О.Сірополко звернув увагу на те, що правила бібліотеки К-ПДУУ, вироблені в травні 1919 року на основі тих, що діяли в університеті св. Володимира, потребували змін і доповнень. Взявшись за цю справу, він за короткий час підготував нові правила, які врахували стан бібліотеки, побажання читачів, потребу навчального процесу і науково-дослідної праці професури. 27 січня 1920 року Рада професорів розглянула і затвердила „Правила бібліотеки Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету”. Вони склалися з трьох розділів: 1) Завідування бібліотекою; 2) Спосіб придбання книг; 3) Користування книжками. У 1–9 параграфах I розділу зафіксовані функції бібліотекаря, його помічників та секретаря, перелік необхідних каталогів, порядок користування часописами, склад та обов'язки Бібліотечної комісії. 10-19 параграфами II розділу регламентувався механізм придбання літератури й періодичних видань, розподіл бібліотечних коштів, обмін книгами-дублетами з різними бібліотечними закладами тощо. Розділ III складався із двох підрозділів – „Професорська лекторія” („Мета лекторії – дати спроможність особам, які працюють науково в університеті, читати газети й журнали, які виписуються університетом”) та „Читальня при бібліотеці Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету”⁶⁹ (див.: Додаток №3).

Дотримання названих правил, як і організація праці взагалі, були справою непростюю. Працівники, як і професура, студентство, часто голодували, потерпали від холоду, хвороб. 30 грудня 1919 р. Степан Онисимович з гіркотою доповідав ректору: „Сьогодні не з'явилися на працю по бібліотеці: помічник бібліотекаря Биковський і співробітники Гадзінська, Харькова, Федорова і Значківська. Биковський хворий на плямистий тиф, але ще не відомо, на який”⁷². Коштів для придбання ліків та й самих ліків гостро не вистачало. Згідно постанови Ради народних міністрів УНР штатний бібліотекар університету отримував протягом 12 місяців 27 тис. гривень (2250 грн. щомісяця), помічник бібліотекаря – 25 тис. (2083 грн. 33 коп.), молодший бібліотекар – 20 тис. (1666 грн. 66 коп.). І це тоді, коли більшість продуктів харчування для пересічного працівника університету була майже недоступною. У січні 1920 р. фунт чорного хліба можна було купити за 62-64 грн., півфунта білого – 96-100, м'яса яловичини – 160-180, свинини – 180, сала – 360, олії – 320, пляшку молока – за 60, десяток яєць – 300, фунт цукру – 300, пуд дров – 100-120 грн. 23 березня 1920 р. місцева преса повідомляла: „За останні два дні в місті гостра продовольча криза. Хліба майже немає, а коли є, то дістати його можна з труднощами по 240 грн. за фунт, причому в хлібі можна знайти все, що тільки завгодно: і солону, і волосся, і вугілля і т.п.”⁷⁰ Незважаючи на це, університет і його підрозділи продовжували роботу, хворих працівників бібліотеки підміняли працездатні.

Спочатку, у період становлення, бібліотека працювала двічі на тиждень. Читальний зал був щоденно відкритий для відвідування восени, взимку і весною, крім святкових, влітку – лише в дні роботи бібліотеки. Книжками в першу чергу користувалася професура та студентство, потім – інші читачі, вносячи за це щомісячну абонементну плату, що спрямовувалася на реставрування книг, канцелярські потреби бібліотеки.⁷¹

Бібліотека мала деяку автономію. Однак статус навчально-допоміжної установи, багатоступінчаста підпорядкованість (ректору, раді університету, правлінню університету, Бібліотечній комісії, факультетам тощо) ставили університетську бібліотеку в досить складну залежність від різних інстанцій і цим значною мірою зв'язували її внутрішній розвиток. Ось чому, на думку голови комісії з державних і академічних бібліотек

А.Канішевського, університетські бібліотеки потрібно було звільнити від вкрай залежного становища, розкріпачити й надати їм більшої самостійності у сфері фахової діяльності, зокрема, – право самостійного придбання книг, здійснення книгообміну. А Бібліотечна комісія мала б працювати як орган, що з'єднує бібліотеку з університетом, дбає як про наукові інтереси університету, так і потреби бібліотечного персоналу⁷².

Ректор І.Огієнко і керівництво університету докладали величезних зусиль задля забезпечення умов функціонування та розвитку бібліотеки. За ректорської підтримки була придбана значна частина бібліотечного обладнання, під книги виділено три невеликих кімнати. Але їх виявилось мало, щоб розмістити фонд, тому книги лежали на столах, на підлозі. Одна з кімнат майже не провітрювалася. Бібліотека не опалювалася, через що восени та взимку було холодно й сиро, температура не піднімалася вище 6 градусів. Тому книгозбірню з приміщення колишнього гімнастичного залу під церквою було переведено до більш пристосованих кімнат, налагоджено роботу читального залу, виокремлено відділи періодики та стародруків, кількість яких сягнула 814 примірників. Були запроваджені паспортні картки читачів і картки виданих книг, підготовлений абетковий покажчик до систематичного каталогу в читальному залі, у липні 1920 р. введені місячні бюлетені з даними про надходження книг, кількість читачів і видану літературу. Силами бібліотекарів готувалися статистичні матеріали, складався покажчик до каталогів за децимальною системою та всіма вимогами української орфографії. Чітко були виписані функціональні обов'язки кожного працівника. Трохи пізніше був створений бібліотечний архів. Розроблено схему виділення коштів.

Восени 1919 року, у зв'язку з приїздом до Кам'янця-Подільського голови Київської книжної палати Юрія Іванова-Меженка, була зроблена спроба організувати бібліотечні курси. Однак на організацію цієї нової справи не були виділені необхідні кошти. 19 квітня 1920 р. на черговому засіданні Бібліотечної ради С.Сірополко виступив з доповіддю про актуальні проблеми бібліотечного будівництва і вніс пропозицію заснувати при університеті „Бібліотечне товариство”.

У грудні 1919 р. в університеті був створений науковий бібліографічний гурток студентів історико-філологічного факультету, його роботу очолив приват-доцент М.Плевако. Діяльність гуртка спрямовувалася на складання наукової бібліографії творів українського красного письменства, фольклору, історії літератури і критики, пошук і збирання біобібліографічного матеріалу, даних про твори українських письменників, критичні статті. Періодично проводилося вивчення історії, теорії і методів бібліографії. Одним з перших досягнень гуртківців стало впорядкування покажчика творів Б.Грінченка і праць про нього. Знаменно, що доробок гуртківців помітила і підтримала громадськість. Зокрема, з ініціативи та за активної участі головної Ради співробітників центральних державних установ УНР відбувся вечір пам'яті з нагоди 10-х роковин смерті Б.Грінченка. Прибуток від нього був направлений у фонд університету з проханням до ректора І.Огієнка в 1920-1921 навчальному році заснувати для незаможних студентів університету стипендії імені Б.Грінченка.

З метою виявлення і збереження архівних пам'яток ректор започаткував роботу університетського бібліотечно-архівного гуртка на чолі з Т.Колодрубським⁷³. Л.Биковський у літературно-науковому додатку до університетського журналу „Наше життя” і наймасовішій газеті міста „Наш шлях” став вести бібліографічну та книгознавчу рубрику⁷⁴. Відтак робота бібліотеки набула широкого суспільного резонансу й забезпечила перетворення її у справді національну книгозбірню, що відповідала фаховим потребам національного вищого навчального закладу, а надалі увійшла в історію української бібліотечної справи⁷⁵. Оцінюючи зроблене, Л.У.Биковський пізніше писав, що бібліотека відзначалася своїм порядком, організацією та стрункністю праці⁷⁶.

Отже, завдяки наполегливій праці багатьох подвижників, зокрема енергійності та професіоналізму І.Г.Сливки, Ю.Й.Сіцинського, М.А.Плевако, С.О.Сірополка, Л.У.Биковського, М.І.Ясинського у перші роки діяльності Кам'янець-Подільського державного українського університету була сформована і функціонувала фундаментальна

бібліотека, яка все більше відповідала вимогам аналогічних підрозділів, що діяли в старих університетських центрах України. Книжковий фонд бібліотеки формувався з урахуванням завдань підготовки національних кадрів і замовлень професорів, викладачів. Ріст книжкових фондів, організація доставки літератури з ближчих і віддалених населених пунктів, у тому числі з-за кордону, оформлення каталогів, організація роботи читальні, створення факультетських бібліотек і налагодження їх роботи, підвищення фахового рівня працівників, поширення бібліографічних знань серед студентства, створення Бібліотечної ради, інші важливі напрямки діяльності книгозбірні стали можливими завдяки безпосередній опіці з боку ректора професора І.І.Огієнка, скоординованій діяльності працівників книгозбірні та всього колективу університету. Коротка у часі, але плідна за змістом діяльність бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету забезпечила їй особливе місце в історії освіти і бібліотечної справи доби визвольних змагань.

Розділ 2. Бібліотека в умовах репресій та перманентних реорганізацій

Поразка Української національно-демократичної революції і встановлення радянської влади визначили перспективу Кам'янець-Подільського державного українського університету і його бібліотеки. Розпочався надзвичайно складний і суперечливий період в історії єдиного в Україні українського вищого навчального закладу.

Перша реорганізація університету відбулася 9 січня 1921 року: замість університету постав інститут теоретичних наук (ІТЕН). 26 лютого 1921 року рішенням колегії Укрголовпрофосу на базі Кам'янець-Подільського інституту теоретичних наук було утворено два самостійних вищих навчальних заклади – інститут народної освіти та сільськогосподарський інститут. Цілком очевидним мотивом такої реорганізації була потреба пристосування інституту до науково-шкільного та культурно-освітнього життя м. Кам'янець-Подільського і регіону, а загалом – до умов соціалістичного будівництва.

Бібліотечні книги були розподілені між двома ВНЗ, частково передані до інших установ і навчальних закладів. Значна частина літератури була евакуйована з групою викладачів у польське м. Тарнів і там продовжувала функціонувати в якості книгозбірні Кам'янець-Подільського державного українського університету, обслуговуючи викладачів, студентів як свого, так і інших навчальних закладів, цивільних і військових установ¹. За дорученням ректора університетську бібліотеку в еміграції очолював Дмитро Олексюк². Весною 1922 року І.І.Огієнко затвердив „Положення про бібліотеку К-ПДУУ на еміграції”, в якому була визначена основна мета книгозбірні, що полягала в задоволенні потреб у книжках університетської професури і українського студентства, та „Правила користування бібліотекою”, якими регулювався порядок видачі книг. Бібліотека мала свій штамп, література обліковувалася, у книгах проставлявся інвентарний номер, вівся каталог. Крім того, вказувалося, що бібліотека тимчасово перебувала на терені Польщі у м. Тарнові. По мірі можливості, з окремого дозволу ректора книги з бібліотеки на певних умовах видавалися й іншим українським емігрантам.

Починаючи з 1921 року інститут загалом і його бібліотека, зокрема, працювали в надзвичайно складних суспільно-політичних і соціально-психологічних умовах – більшовики не довіряли дореволюційній інтелігенції, тим більше тій її частині, яка створила Кам'янець-Подільський державний український університет і працювала в ньому. На роботі інституту негативно позначилася низка інших факторів: післявоєнна розруха, слабе фінансово-матеріальне забезпечення, вкрай незадовільні матеріально-побутові умови персоналу, неодноразові структурні перетворення і часті зміни керівників інституту й книгозбірні (див.: Додаток №5). Не сприяли повноцінному функціонуванню інституту та бібліотеки репресії, перманентні чистки фонду та складу працівників колективу.

Приміром, перший ректор інституту доцент С.Сидоряк працював трохи більше року. У травні 1922 року його змінив молодий історик, енергійний професор, представник наукової школи В.Б.Антоновича П.Г.Клепатський, якому під тиском репресій довелося виконувати директиви щодо пролетаризації професорсько-викладацького складу та студентів. Після його арешту в жовтні того ж року інститут очолив представник старшого покоління професор П.М.Бучинський. Однак через рік за станом здоров'я він залишив посаду. Лише з призначенням наприкінці жовтня 1923 року ректором сорокалітнього професора В.О.Геріновича в керівному складі інституту наступила певна стабілізація аж до його звільнення 1928 року.

Володимир Олександрович родом із Східної Галичини, професію географа здобув у Львівському університеті, досконало володів чотирма мовами (українською, польською, російською і німецькою), читав французькою⁴, тривалий час учителював у Львові та Самборі, захистив докторську дисертацію, відстоював завоювання Листопадової революції в складі УГА, обіймав посаду референта з питань народної освіти і пропаганди ЗУНР. Опинившись 1919 року в Кам'янці-Подільському, виявив бажання перейти на викладацьку роботу до університету. Тут пройшов професійне становлення і наукове зростання від

приват-доцента, декана факультету до професора, ректора⁵. На час свого призначення заслужив високий авторитет у колективі і, отримавши від радянської влади мандат довір'я, став наполегливо і цілеспрямовано організовувати діяльність колективу.

У спадок бібліотеці інституту дісталася лише незначна частина літератури із книгозбірні українського університету, тому довелося її створювати майже заново. Найгострішою була потреба в підручниках, особливо україномовних. Ситуацію на перших порах рятували викладачі, які стали масово дарувати бібліотеці власну літературу. Згадуючи перші кроки в якості ректора ІНО професор В.О.Геринович зазначав, що на початку 20-х років комплектування бібліотеки інституту народної освіти носило випадковий характер. Інститут функціонував у прикордонному Кам'янці-Подільському, а це ускладнювало зв'язки з центром. Крім того, упродовж 1921-1922 років бібліотека не мала жодних фінансових та й інших можливостей для поповнення книжкового фонду⁶. У звіті про роботу фундаментальної бібліотеки ІНО за 1922 рік її завідуючий М.І.Ясинський писав, що саме через це „...не було можливості налагодити постійний зв'язок з центрами, доставати хоч найціннішу сучасну літературу, журнали і т.д. Поповнення були випадковими. Переважаюча більшість книжкових поступлень припадає на час завідування мною бібсекцією літератури. У повітпросвітників – 2017 кн. од. Далі куплено в Харкові 340 кн. од., куплено у М.Бернацького 10 кн. Решта дарунки окремих осіб. Всього поступлень за 1922 рік – 4191 кн. одиниць...”⁷ У таких умовах придбання літератури було результатом виняткових зусиль працівників книгозбірні. Частина книг бібліотеки губернського правління та Подільської семінарії була настільки цінною, що стала своєрідною базою Кабінету вивчення Поділля, до організації якого інститут приступив. На кінець 1921-1922 н. р. до фонду бібліотеки з інших організацій і установ надійшло 2106 книг і він склав 44705 назв⁸. У пояснювальній записці М.Ясинського від 1 грудня 1922 року, в зв'язку з передачею бібліотеки М.Сливці, зазначалося, що в ній нараховувалося 44000 одиниць книг⁹.

Але вже з другої половини 1922-1923 академічного року книгозбірня почала поповнюватися згідно з вимогами навчального плану ІНО і тих установ, які нею користувалися. За рішенням ради Української книжкової палати від 7 січня 1924 року бібліотека в числі 10 книгозбірень республіки стала отримувати обов'язковий примірник. Це положення було закріплене постановою Раднаркому УСРР від 31 серпня 1925 року про порядок розподілу між бібліотеками України обов'язкових примірників друкованих видань, які поступали в Книжкову палату УСРР і бібліотека продовжувала отримувати всі видання УСРР з Книжкової палати¹⁰. Впродовж 20-х – початку 30-х років рішення про забезпечення інституту обов'язковим примірником опублікованих в Україні книг приймалися неодноразово¹¹. Стосувалося це тієї літератури, загальна кількість накладу якої перевищувала 3 тис. примірників. Крім того, Кам'янець-Подільський ІНО з 1921 р. налагодив обмін виданнями з іншими ВНЗ України, РСФРР, ВУАН, краєзнавчими установами, Науковим товариством імені Т.Шевченка у Львові, Всенародною бібліотекою України¹². Дарували книги й окремі викладачі ІНО. На початку 1925 року ректор інституту В.О.Геринович уклав угоду з Вінницькою конторою Державного видавництва про закупівлю літератури¹³. Бібліотека інституту систематично отримувала наукову літературу від товариства „Книга” (Берлін). Серед іноземних видань домінували книги з педагогіки та фізики¹⁴. За розпорядженням ректора бібліотека купувала чимало фахових наукових видань, зокрема „Научная организация труда в системе Тейлора”, „Азбука НОТА”, „Психотехніка”, „Усталость”, „Экономия времени”, „Как производится изучение рабочего времени”, „Экономия и техника памяти” тощо¹⁵.

І в наступні роки для поповнення фондів бібліотеки використовувалися різні можливості, у тому числі – відрядження до вищих навчальних закладів, робітфаків, технікумів, обмін виданнями з Центральною науково-навчальною бібліотекою (колишньою бібліотекою Харківського університету), історико-філологічним відділом Всеукраїнської академії наук і Всенародною бібліотекою України. Бібліотека ІНО надалі розширювала

масштаби книжкового обміну з бібліотеками наукових установ, вищих навчальних закладів, громадськими бібліотеками і краєзнавчими установами України, Російської Федерації¹⁶.

Зокрема, ділові контакти книгозбірня інституту підтримувала з міською бібліотекою. По-перше, інститут народної освіти мав гостру потребу у формуванні бібліотечного фонду і закономірно розраховував на посильну допомогу колег по цеху. По-друге, не менш важливим і необхідним було запозичення та застосування нагромадженого колегами досвіду щодо обслуговування читачів і організації просвітницької діяльності серед подолян, популяризації серед наукових знань. По-третє, міська бібліотека, з свого боку, отримала можливість зміцнення науково-теоретичних засад своєї роботи завдяки розвитку систематичних контактів з бібліотекою й самим колективом ІНО. Аналіз документальних джерел, опублікованої літератури дає підстави стверджувати, що від цієї співпраці користь мали обидві бібліотеки, а відтак збагачували духовно-культурне життя Поділля. Творча співпраця гуртувала і розширювала в краї коло національно свідомої інтелігенції. Тим більше, що до цієї співпраці були залучені не тільки працівники бібліотек, а й відомий українознавець Михайло Драй-Хмара, історики Євген Сташевський і Пилип Клименко, дослідник української православної церкви Василь Біднов, редактор часопису „Нова думка” Юрій Липа, редактор органу кам'янецької „Просвіти” Володимир Січинський, автор історичної читанки „Сніп” Сергій Козицький (псевдонім – Безрідний), співавтор великого російсько-українського словника Федір Шумлянський, відомий новеліст і драматург Іван Шевченко (псевдонім – І.Дніпровський), молодий публіцист Володимир Свідзинський.

З утворенням 1922 року при Кам'янець-Подільському ІНО науково-дослідної кафедри був започаткований ще один напрям співробітництва. Її члени систематично вивчали історію, економіку, культуру, природу і фольклор подільського ареалу, в результаті чого з'явилася низка праць, які активно популяризували бібліотечні працівники.

Влітку 1926 року обмін книжками між науковими бібліотеками був унормований спеціальною інструкцією Народного комісаріату освіти УСРР. Вона передбачала, що книжковий обмін здійснюватиметься лише з дозволу Укрнауки. Право на обмін мали постійні абоненти і наукові працівники, для яких не було відповідних книг у бібліотеці. Не підлягали обміну рукописи, белетристика, дитяча та популярна література. Сам обмін проводився за такою технологією: читач подавав заявку із зазначенням відсутності книг у бібліотеці, мотивував прохання щодо виписки їх з конкретної бібліотеки, вказував терміни. Заявку фіксували працівники бібліотеки в окремому реєстрі і запит надсилали на адресу зазначеної бібліотеки. Після отримання книг бібліотека видавала їх читачу під розписку із зазначенням терміну повернення. Після повернення книг їх відправляли бібліотеці, на баланс якої вони знаходилися¹⁷.

За рішенням бюро інституту до книгозбірні регулярно надходили передплатні видання: всеукраїнські – „Путь просвещения”, „Наука на Украине”, „Путь к коммунизму”, всесоюзні – „Пролетарская революция”, „Печать и революция”, „Народное просвещение”, „Вестник жизни” з Москви та „Книга и революция” з Петербургу. Нерідко через нестачу коштів на клопотання завідуючого місцеві газети надходили в трьох примірниках на умовах кредиту.¹⁸

Поступово комплектування набирало планового, системного характеру, змінювався зміст роботи та й сама бібліотека. Якщо раніше переважна частина книг була релігійного, філологічного і літературного змісту, то згодом за кількістю на перше місце вийшли книги соціального й економічного змісту. Зокрема, у загальному відділі концентрувалося 12 відсотків книг, у відділі літератури – 7, соціальних і прикладних наук – по 6, мистецтва і філології – по 3, історії і географії – 2, релігії – 1 відсоток. Якщо 1919 року фонд бібліотеки складав 31143 назви книг, 1920 р. – 35951, 1922 р. – 44705, 1923 р. – 50164, 1924р. – 57265, 1925 р. – 62731, то 1927 року разом з архівом – біля 100 тис. документів. 30300 книг були особливо цінними з наукової точки зору.¹⁹ Бібліотека ІНО за кількістю книг переважала книгозбірню сільськогосподарського інституту, яка мала трохи більше 13,5 тис. книг²⁰.

З дозволу Народного комісаріату освіти практикувалася передача з фонду бібліотеки частини книг іншим установам. Робилося це на основі письмових звернень керівників цих установ за рахунок книг, які не використовувалися в навчально-виховному процесі інституту. Приміром, співробітнику історико-філологічного відділу при ВУАН О.В.Прахову В.О.Геринович дозволив передати книги на старосєврейській мові лише після офіційного звернення голови зазначеного відділу академіка А.Ю.Кримського.²¹ У березні 1926 року директор Всенародної бібліотеки України при ВУАН С.П.Постернак звернувся до керівника інституту з проханням вислати рідкісні книги, що не використовувалися інститутом²². Отримавши дозвіл НКО, В.О.Геринович передав до ВБУ більше 3 тис. томів богословських, медичних і старосєврейських книг, у тому числі „Тріюдь” (кольорову), видану в Києві 1631 року; п’ять львівських видань „Євангелія” (1636, 1665, 1670, 1683, 1690); два видання „Євангелія” (Почаїв, 1771, 1780); львівські, київські та почаївське видання „Тріюдь постная” (1688, 1702, 1717, 1724, 1727, 1784); „Октоїх” (Львів, 1700, 1739); „Октоїх” (без року видання); „Анфлогіон” (Київ, Печерська Лавра, 1734, 1738, 1745); „Службник Унев” (1740); „Праздней” (1757); „Миня” (січень-лютий, вересень, листопад-грудень 1761 року); „Оттона” (Почаїв, 1774); „Ирмонион” (Почаїв, 1775); „Сборник разных поучительных слов”, виданий при Єлизаветі Петрівні; „Часослов” (Почаїв, 1777); „Трефологіон” (Почаїв, 1777); збірники „Семя слово Божіа” (Почаїв, 1772, 1781); „Книга кратких поучений” (Київ, Печерська Лавра, 1782); „Твори Василя Великого” (Санкт-Петербург, 1787)²³. З часом, незважаючи на складні умови, у бібліотеці було налагоджено всі необхідні напрямки її діяльності, пов’язані з формуванням фонду, його систематизацією, бібліографічним обліком і обслуговуванням читачів.

Високі вимоги висувалися до підбору кадрів, їх роботи. Тодішній завідуючий бібліотекою М.І.Ясинський відзначав: „Була переведена кожним співробітником важка робота по удосконаленню тої галузі бібліотечної техніки, яка йому була доручена. Наслідком цього також було те, що прийом нових співробітників проводився обережно. Від співробітників бібліотеки вимагались не тільки звичайна працездатність, не тільки в звичайному розумінні моральна бездоганність, відповідна освіченість. Співробітник б. [ібліотеки] повинен бути морально трепетний. Співробітник повинен бути свідомо педантичний. Найдрібніші подробиці бібліотечної роботи виконуються бібліотечними працівником не тому, що йому так наказують. Всіх подробиць не можна передбачити і не можна щоразу давати наказ, – а тому що кожний співробітник відчуває вагу кожної, тільки фахівцю поміченої риси тої чи іншої галузі бібліот. роботи...”. Оцінюючи своїх колег, М.Ясинський відзначав такі їх якості: „Праця т. Сливки по упорядкуванню бібліотеки в перші часи у виключно тяжких умовах, гадаю, знайде відповідну оцінку в більш докладному огляді існування бібліотеки за перші п’ять років. Т. Сливка – це ретельний хазяїн, який піклувався за бібліотеку ІНО більш, чим за самого себе, звичайно, його турботи торкались тих боків бібліотечної справи, які йому здавались важнішими і знайомими. Т. Суслопарів Микола Захарович. Студент-математик. З початку був студентом в ІНО, потім був запрошений мною до праці в бібліотеці. Це ж тільки аматор, але хоче бути знавцем і почав роботу завідуючого друкарською справою взагалі і художнього оздоблення зокрема. Таких у нас знавців занадто мало, а дослідувачів в сфері бібліотекознавства ще менше, а Суслопарів заслуговує на особливу уважливність до його особи, і як бібліотечного робітника особливо... Значківська Віра Павлівна. Студентка-історик. Період шукання відповідного пристосування різних абеток до української, аби установити певний принцип для складання абеткового каталога, був використаний т. Значківською, щоб за весь час її праці в бібліотеці виявити якраз необхідні риси бібліотечного робітника – відданість справі і педантизм. Соханевич Лариса Іванівна. Студентка. Незамінимий співробітник – на рідкість ясний і чіткий почерк. Увесь час писала картки для каталогів, а потім, після смерті О.І.Яценко, почала вести інвентарний каталог разом з писанням (частковим) карток. Руснак Олена Панасівна. Студентка-філолог. Виключна відданість праці, бездоганне переведення текстів, особливо трудної праці, систематизація карток систематичного каталогу. Систематизацію карток

систем відповідальна річ, що бездоганність переведення цієї роботи т. Руснак вимагає теж виключної обережності... Харкова Олена. Студентка. Надзвичайно серйозна уважливність до всякої праці, яка б не була їй доручена, краще всього характеризує її. Послідній час т. Харкова проводить абонемент. Тим самим на ній лежить одна з головних відповідальних робіт щодо збереження бібліотечних скарбів..."²⁴. Ці та інші факти свідчать про те, що бібліотечні працівники були наділені високими моральними та професійними якостями, що вони наповнювали формальні вимоги живим змістом не в силу обов'язків, а передусім як творчі особистості.

На початок 1923-1924 навчального року розпочала роботу читальня наукової бібліотеки. Для її повноцінного функціонування було відведене помешкання, розташоване над книжковим магазином, що давало можливість гарно налагодити постачання її читачів необхідною літературою. Читальню обладнали таким чином, що в ній одночасно могли працювати до ста читачів. До того ж, відкрита вона була щоденно, крім свят, з 10 до 23 години. Обслуговування здійснювали два чергові студенти під безпосереднім контролем бібліотекаря. У самій читальні до послуг читачів був систематичний каталог, складений на основі міжнародної десяткової системи класифікації. Добре налагоджений облік відвідувачів дозволяв своєчасно готувати необхідні статистичні дані й більш повно задовольняти читацькі потреби та інтереси. Впродовж жовтня – листопада, тобто за 51 робочий день, кількість відвідувань читальні склала 2913, а книговидача досягла 3466 примірників літератури. Серед читачів частка студентів ІНО складала більше 72,3 відсотка, сільськогосподарського інституту – 10 відсотків, приватних осіб – 6,6 відсотка, представників робфаку – 1,5 відсотка. За національною ознакою 79,5 відсотка відвідувачів склали українці, 18 відсотків – євреї та 2,5 відсотка – представники інших національностей. Найбільшим попитом користувалися книги соціального спрямування (30 відсотків), на другому місці були книги з точних наук (до 18 відсотків), третє місце посідала художня література (12-14 відсотків), на останньому місці – праці з історії (11-12 відсотків)²⁵. Оскільки цінна для навчально-виховного процесу література знаходилася в архіві, ректор інституту В.О.Геринович запропонував професорам, викладачам відібрати звідти необхідні книги. Проте зберігати цінні видання ставало все важче. 7 грудня 1926 року Кам'янецьке окружне архівне управління звернулося до інституту народної освіти з категоричною вимогою передати йому справи і книги періоду УНР, що було зроблено 18 січня 1927 р.²⁶

На формування фонду і роботу бібліотеки ІНО негативно впливав постійний контроль та втручання в процес політкомісарів, котрих впродовж кількох років змінилося аж вісім (Волянський, Мізін, Березін, Сазанський, Чалий, Стойкевич, Ізбінський, Заклинський)²⁷. На морально-психологічному кліматі колективу негативно позначилися неодноразові арешти працівників, обшуки та вилучення літератури „шкідливого змісту (ідеалістичні, антимарксистські, написані ворожими авторами, автори якої були арештовані, відправлені в заслання, стали емігрантами; у якій згадувалися імена „ворогів народу”)", проведені чекістами. Вони наносили чималу шкоду книгозбірні, часто унеможлилювали нормальне обслуговування читачів. З бібліотеки забирали навіть літературу, яка слугувала виключно дослідницьким цілям. Свідченням цього є телеграма політкомісара інституту П.В.Чалого, 1922 року надіслана Наркомосу України, в якій зазначалося, що „агенти ГПУ вилучають з фундаментальної бібліотеки ІНО літературу несоціалістичного змісту, яка слугує виключно для дослідницьких робіт. І література для читання не видається. Прошу термінових директив"²⁸.

Перманентні чистки фонду і складу невеликого колективу почалися ще на початку 20-х років. У квітні 1921 року в пошуку контрреволюційної літератури співробітники Кам'янецького ДПУ навіть зірвали в бібліотеці підлогу²⁹. За рішенням Подільського губернського комітету КП(б)У від 18 січня 1923 року з інститутської бібліотеки були вилучені „по одному екземпляру книг, які мали історичне значення в партійному розумінні"³⁰. Згідно з постановою Раднаркому УСРР від 16 березня 1923 року так звану ідеологічно шкідливу літературу знищували або зосереджували у відповідних

книгосховищах по 30 примірників, а по 2 примірники кожної такої книжки надсилали на адресу Книжкової палати³¹. 4 лютого 1927 року в присутності ректора та бібліотекарів ІНО в архів були передані всі книги 1918 року видання. Такі передачі неодноразово проводилися і в наступні роки. 16 лютого 1927 року знову ж таки в присутності ректора інституту завідувача бібліотекою Шляпнікова та бібліотекар Товстуха перенесли із загального фонду бібліотеки в архів 745 книг із числа так званих дублікатів і видань 1918 року³². Наприкінці літа того ж року інститут передав окружному архівному управлінню партію періодичних видань часів УНР та радянської влади 1917-1922 років³³. Навесні 1928 року окружному архівному управлінню було передано 854 книги „Свода законів Росийской імперии”³⁴. Діяльність книгозбірні підпорядковувалася завданням політичної пропаганди. Партійно-радянська влада стежила, щоби читачеві не дісталися книжки іншої ідеологічної спрямованості. А це вело до втрати бібліотечним фондом національного характеру і змісту, унеможливило користування значним пластом наукової літератури як викладачами, так і студентами.

Ідеологічного тиску і переслідувань зазнали і працівники бібліотеки. У ході так званої чистки 1922 року Кам'янець-Подільська комісія ухвалила звільнити з посади „самостійника” М.Ясинського³⁵. Після передачі фонду восени 1922 року він був звільнений з посади завідувача бібліотекою офіційно лише за те, що „було виявлено кілька випадків видачі студентам клерикальних книг”³⁶.

А 1928 року ректор отримав листа з грифом „Цілком таємно” за підписом заступника наркома освіти УСРР Полоцького з вимогою „...періодично, в таємному порядку, два рази на рік повідомляти про настрої лектури і студентства..., про те, як воно реагує на ті чи інші заходи Радянської влади і партії, на ті чи інші політичні події”³⁷. 3 березня 1929 року наркомат освіти УСРР поставив вимогу у двохтижневий термін підготувати відомості і характеристики на весь науково-педагогічний та адміністративний персонал інституту (див.: Додатки № 6, 7). 25 березня 1929 року в одній з таких інформацій ректор Кам'янець-Подільського ІНО Ф.А.Кондрацький дав завідувачу бібліотеки Віктору Степановичу Опольському таку характеристику: „Зав. бібліотекою працює акуратно, так само як секретар місцевого комітету ІНО, назовні проявляє лояльність до радвлади, але трудно сказати чи це не тільки маскування”³⁸.

Бібліотека не раз зазнавала різних внутрішніх реорганізацій. 1925 року з метою оптимізації діяльності книгозбірні ректор видав розпорядження про режим роботи бібліотеки та правила замовлення літератури. Бажаючи отримати для користування ту чи іншу книгу заповнювали картки попереднього замовлення із зазначенням прізвища автора і назви видання, хто замовляє і на який день. Картку опускали в скриньку, що знаходилася біля канцелярії. Періодично їх забирав працівник бібліотеки, знайомився із замовленнями і організував їх виконання. На кожного читача заводився формуляр, бланки були розмножені на інститутському гектографі. Там зазначався порядковий номер, прізвище, ім'я та по батькові читача, вік, курс, національність, партійність, адреса, зобов'язання виконувати правила книгозбірні, число і місяць видачі, номер, прізвище автора (авторів) книги. Окремої графи щодо часу повернення літератури в цьому документі не передбачалося, а повернуті книги відмічали шляхом їх викреслювання у графі „видача”³⁹. Певну роль у поліпшенні книжкового обслуговування відіграло і те, що в інституті була проведена робота зі створення предметних бібліотек⁴⁰.

Колектив бібліотеки інституту посідав провідне місце серед бібліотечних працівників Кам'янця-Подільського. Наприклад, в обговоренні на засіданні міського об'єднання бібліотекарів 27 вересня 1927 року проекту положення про вузівські бібліотеки взяло участь дві третини представників бібліотеки ІНО, у тому числі завідувачка Шляпнікова, бібліотекарі Стиранкевич, Гречина. З урахуванням їх пропозицій учасники засідання визнали за доцільне: а) „взяти на увагу сучасний стан тої чи іншої бібліотеки при розробці постійного коефіцієнта; б) однаковість ставок бібліотекарів II розряду при всіх наукових бібліотеках...; в) ...командирувати інструктора по бібліотечних справах один раз на рік або поліпшити справу з відрядженнями бібліотечних робітників до центру, беручи на увагу, що працювати в

умовах провінціального міста дуже важко.⁴¹ З позицією та думкою колективу бібліотеки інституту рахувалася і Українська книжкова палата, яка восени 1927 року звернулася з проханням висловити пропозиції щодо змін у системі рубрикації „Літопису Українського Друку”⁴².

Тривалий час співробітникам бібліотеки доводилося працювати невеликим складом, а тому – напружено й інтенсивно. За нормами, опублікованими в часописі „Красный библиотекарь” за 1925 рік, один бібліотечний працівник повинен був за робочий день обробити (класифікувати, інвентаризувати, каталогізувати і скласти формуляр) 30 книг. Насправді впродовж 90 робочих днів першого триместру 1925-1926 навчального року її співробітники опрацювали 3681 книгу і водночас видали 2545 книг⁴³.

Постановка бібліотечної роботи в інституті вимагала поліпшення. Але налагодити її силами кількох працівників при книжковому фонді 120 тис. томів було практично неможливо. Співробітники книгозбірні, крім основної роботи, обслуговували студентство трьох вищих навчальних закладів, різні установи і організації, тому ледь встигали записувати надходження до інвентарної книги. Через те ректор інституту професор В.О.Геринович неодноразово порушував перед народним комісаріатом освіти клопотання про збільшення штату бібліотечних працівників. Виступаючи з доповіддю на спільному засіданні президії окружного виконавчого комітету та Кам’янецької міської ради 24 травня 1928 року, він вкотре наголосив на необхідності збільшення обслуговуючого персоналу бібліотеки до 5 осіб, посилаючись на те, що ця наукова інституція виконує міжвузівські функції і потребує збільшення асигнувань на утримання⁴⁴.

Бібліотека відпрацювала чітку систему забезпечення періодичними виданнями. Пропозиції щодо передплати наукових і навчальних книг, журналів і газет подавали завідувачі кафедрями в формі письмових заявок на ім’я завідувача бібліотеки, той узгоджував списки з керівництвом навчального закладу і лише після цього замовляв літературу у видавництвах, здійснював передплату через Кам’янець-Подільську філію „Союздруку”⁴⁵.

Внаслідок систематичної роботи фонд наукової, навчальної, методичної та художньої літератури зростав досить швидкими темпами. У ньому зберігалися і цінні матеріали – рукописи і книги старого друку, які раніше були в духовній семінарії, публічній бібліотеці м. Кам’янця-Подільського, кафедральних кам’янецьких соборах й заслуговували на уважне ставлення до них. Діяльність книгозбірні стала справжнім каталізатором інститутського життя, 1923 року вона стала науковою⁴⁶.

Виступаючи на Всеукраїнській нараді працівників книги в 1923 році, завідувач бібліотекою М.Суслопарів зробив дві доповіді, поділився досвідом роботи інститутської читальні, відкриття якої забезпечило вільний доступ до літератури широкому загалу⁴⁷. Це не тільки підняло її авторитет, а й істотно розширило можливості якісної підготовки кадрів, здійснення українізації.

1923 року структурно бібліотека складалася з головного книжкового магазину – книгосховища, читального залу та архіву. Читальний зал не тільки обслуговував читачів у навчальних, а й наукових цілях. Його робота регламентувалася „Правилами...”⁴⁸ (див.: Додаток №4).

Керівництво бібліотеки активно залучало до роботи в ній студентів. Звертаючись до ректора, виконуючий обов’язки бібліотекаря М.Суслопарів наголошував: „Прошу також визначити положення вартових по читальні. На мою думку ті вартіві, які зараз мають до певної міри відповідають своєму призначенню. З часом з них витворюються гарні робітники книги. В сучасний мент кваліфікованих робітників книги на Вкраїні дуже мало. Лише в цьому році засновано Науковий інститут книгознавства в Києві і відкриті річні курси при ньому, звідки можна чекати більшої надії в майбутньому стати гарним робітником книги. Приймаючи на увагу традиції бібліотеки, яка обслуговується силами студентства, бажано було би, щоб і читальня обслуговувалася студентством, чим будуть також дані засоби до життя хоча двом особам”⁴⁹.

Зростання обсягів і складності роботи бібліотек зумовило необхідність своєчасного та якісного її упорядкування. Це питання стало навіть предметом обговорення на засіданні колегиї НКО УСРР 2 липня 1926 року. Заслухавши доповідь Розенберга про нараду бібліотечних робітників і співповідь Дубровського про наукові бібліотеки, колегія прийняла рішення, спрямоване на удосконалення діяльності бібліотек ВНЗ, зокрема, видання бібліотечних підручників, бібліотечно-бібліографічного журналу, підсилення асигнування бібліотечної роботи як у центрі, так і на місцях. Було доручено УПО підготувати пропозиції щодо прирівнення бібліотекарів у правовому та матеріальному відношенні до відповідних категорій учителів, посилення методичної роботи, особливо з вивчення сільського та робітничого читача, участі бібліотек у політосвітній та бібліографічній роботі⁵⁰. Згодом спеціальною комісією при Бюро академсекції об'єднання бібліотекарів м. Києва були підготовлені „Положення про вузівські бібліотеки УСРР” та „Проект Типового статуту бібліотек при вищих учбових закладах НКО УСРР”, а бюро ІНО розглянуло і затвердило інститутські „Правила читальні”, підготовлені на їх основі.⁵¹ До них періодично вносилися корективи, що дозволяло більш повно враховувати специфіку обслуговування читачів.

Бібліотечні працівники усвідомлювали необхідність належного функціонування книгозбірні. Незважаючи на вкрай складні матеріально-побутові умови і низьку заробітну плату, віддані улюбленій праці бібліотечні працівники виявляли виняткову старанність, добросовісність і навіть самопожертву, виказуючи читачам шану і повагу. Підтримувати таку атмосферу в бібліотеці в тих умовах, в яких перебувала тоді вища школа, можна було не за продовольчий пайок і не задля службового стажу⁵².

1924 року через слабкість матеріальної бази та кадрового складу Вінницький інститут народної освіти був розформований і приєднаний до Кам'янець-Подільського, що позитивно позначилося на збільшенні фондів навчальної літератури⁵³.

Бібліотека отримувала літературу з-за кордону. У січні 1924 року ректорат Українського вільного університету в Празі звернувся до ректорату Кам'янець-Подільського інституту народної освіти з листом, в якому повідомляв, що для інститутської бібліотеки він призначив по одному примірнику видань університету, а те, що вже вийшло друком, передав празькому студентському комітетові допомоги українським культурним і науковим силам в Україні для пересилки в Кам'янець-Подільський. Комітет вислав ті книжки 13 грудня 1923 року за посередництва перевізної фірми Шенкор й К^о до Всеукраїнської академії наук з тим, щоби вона передала їх ІНО. У листі підкреслювалося: „Комітет зробив так за порадою члена комісії УСРР в Празі гр. Калюжного. Ректорат українського університету віднісся до президії ВАН письмом від 17 грудня 1923 року..., щоби вирядила висилку тих книг Вам, як тільки прийдуть до Києва. Спис висланих Вам книжок долучається до цього письма...” Ректорат УВУ в Празі просив інститут народної освіти надсилати свої наукові видання на його адресу⁵⁴.

Удосконалювався режим роботи й рівень обслуговування. У середньому щомісяця бібліотека працювала від 20 до 26 днів, а протягом року – 274 дні. Книги видавалися додому лише професорам, студентам і службовцям. Приватні читачі користувалися літературою бібліотеки з дозволу бюро інституту під заклад, еквівалентний вартості отриманих книг⁵⁵. Аналіз звітної документації бібліотеки засвідчує, що систематично фондом бібліотеки користувався професорсько-викладацький склад, студенти і службовці інституту. Приватні читачі в загальній масі складали не більше 13,4 відсотка. Частка студентів сягала майже 67 відсотків. Книговидача бібліотеки на початку 20-х років коливалася від 315 до 798 примірників на місяць, а за 1922-1923 навчальний рік сумарно склала майже 6500 примірників. Повернення книг у бібліотеку найвищим було з боку викладачів і приватних читачів, серед студентів воно складало 83,5 відсотка, серед співробітників – 85,9 відсотка⁵⁶. Порівняно більшою інтенсивністю робота читального залу відзначалася в період учительських курсів, які проводилися на початку літа. Наприкінці 20 – на початку 30-х років річна книговидача зросла вдвічі і досягла більше 14,6 тисячі примірників, завдяки чому в середньому на одного студента припадало по 29 книг⁵⁷.

Напрямки удосконалення роботи бібліотеки підказувало саме життя. У березні 1924 року група студентів звернулася до бюро ІНО з проханням посилити інформування читачів про надходження літератури. Студенти пропонували інформацію про нові книги і періодичні видання невідкладно заносити до каталогу, списки вивішувати в читальному залі для широкого ознайомлення⁵⁸.

Діяльність бібліотеки здійснювалася планомірно. У сесійний період і під час канікул її робота організовувалася за окремо складеним графіком. Чітко виділялося кілька основних напрямів роботи її невеличкого колективу: формування фонду науковою, навчально-методичною, науково-популярною та художньою літературою; оформлення систематичного та абеткового каталогів, яке набрало цілісного характеру, починаючи з 1927 року; обслуговування читачів і задоволення читацьких інтересів; надання допомоги професорсько-викладацькому складу в здійсненні наукових досліджень; проведення бібліотечнознавчих, книгознавчих і бібліографічних студій.

У системі її функціонування важливе місце посідала робота Бібліотечної ради, яка збиралася на свої засідання два-три рази на місяць, розглядала найбільш важливі питання виробничого характеру. Періодично з поточних питань завідуючий бібліотекою інформував ректора, його заступника та бюро інституту в усній формі або за допомогою доповідних записок⁵⁹, а щомісячно і щоквартально, кожного півроку і за рік звітував за встановленою формою⁶⁰. З ініціативи бюро інституту та редакції періодичного видання „Вісті ІНО” було налагоджено щотижневє інформування про чисельність книжок, записаних в інвентарну книгу, кількість заведених каталожних карток і видачу на руки книг через читальний зал тощо⁶¹.

У період функціонування інституту народної освіти працівники бібліотеки продовжували традиції українського університету щодо наукових студій з проблем книгознавства та бібліотечнознавства. Серед бібліотечних працівників науково-дослідницькою діяльністю найбільш послідовно і систематично займалися М.Ясинський і М.Суслопарів. Певні наукові зацікавлення виявляв В.Головін, який з листопада 1920 по грудень 1922 року працював у бібліотеці⁶². Їх підтримував тодішній керівник бібліотеки М.Ясинський, який у травні 1921 року вніс пропозицію „...призначити т. Головіна першим кандидатом на зазначену посаду (помічника бібліотекаря. – *В.П.*) з тим, щоб протягом місяця або двох він ознайомився з теорією бібліотечнознавства, бібліології, бібліографії і після відповідного колоквиуму був затверджений помічником бібліотекаря”. За переконанням Михайла Ілліча, тільки за такої умови бібліотека буде мати „...людей, що умовами елементарного ознайомлення їх з основами бібліотечного фаху і вимогами прийняття їх на посаду морально будуть зобов’язані поглиблювати свої знання на користь рідного нам університету”⁶³.

Незважаючи на те, що в інституті, як і в інших освітніх закладах міста, йшла боротьба зі „старими” викладацькими кадрами і щороку відбувалася „чистка” колективу від „класово-ворожих елементів”, активно впроваджувалася нова марксистсько-ленінська ідеологія, у ньому все ж продовжувало вирувати наукове життя, підтримувався інтерес до вивчення, дослідження та популяризації історії, культури і природи краю. 1922 року при інституті була заснована науково-дослідна кафедра історії та економіки Поділля, першим керівником якої став професор П.В.Клименко. Кафедра складалася з секцій культури (керівник професор І.А.Любарський) та економіки (професор В.О.Геринович), підсекцій археології, історії, лінгвістики, літератури і мистецтва, геології, біології і зоології. На кафедрі працювало 11 штатних працівників і 6 аспірантів. Разом з тим навколо неї в першій половині 20-х років гуртувався науковий і краєзнавчий актив міста. До складу кафедри входили або активно співробітничали з нею професори і викладачі ІНО П.Г.Клепатський, Є.Д.Шашевський, Ю.П.Філь, від СГІ – В.П.Храневич, Д.О.Богацький, Н.Т.Гаморак, О.В.Красівський, відомі краєзнавці міста – Ю.Й.Сіцінський, В.М.Гагенмейстер, О.З.Неселовський та інші⁶⁴. Члени та активісти кафедри здійснювали археологічні експедиції, збір і опис архівних документів і матеріалів, вивчення низки краєзнавчих тем. З

перших днів функціонування науково-дослідної кафедри бібліотечні працівники надавали всіляку допомогу її персоналу в збиранні і обробці матеріалів, доборі літератури для виконання аспірантами дисертаційних досліджень, а також підготовки до друку наукових доповідей, статей⁶⁵.

1923 року колектив бібліотеки знову долучився до науково-методичної роботи на всеукраїнському рівні шляхом участі її працівників у підготовці різноманітних матеріалів для Кабінету та Музею бібліотекознавства ВБУ, робота над якими набрала системного характеру і активно продовжувалася в наступні роки⁶⁶. У свою чергу на основі рекомендацій Всеукраїнської академії наук були внесені істотні зміни в організацію бібліографічної роботи в інститутській бібліотеці.

Завідувач бібліотеки М.Суслопарів 1923 року їздив до Києва, Вінниці, Ніжина та Чернігіва „для огляду, ознайомлення і можливого під час подорожі виучення книг старого друку”. У зверненні до керівників урядових і громадських установ ректорат Кам’янецького ІНО „прохає всі бібліотеки академічні, до яких звернеться т. Суслопарів, допомогти йому придбати для Кам’янецького ІНО рідких бібліографічних підручників і довідників, а також видання вищих шкіл за послідні роки”⁶⁷. Того ж року М.Суслопарів взяв участь у роботі Всеукраїнської наради працівників книги і виступив на ній з двома доповідями⁶⁸.

Особливе місце в науковій діяльності бібліотеки ІНО посіли студії з проблем бібліотекознавства, здійснювані завідувачем М.І.Ясинським. Він розробив науково обгрунтовані критерії віднесення документа до періодичних видань, відбору їх до фондів відділів, дав визначення ряду бібліографічних понять. А результатом наукового дослідження став рукопис „Короткого підручника для упорядкування й ведення селянських бібліотек”, 1923 року переданий для опублікування Кам’янецькому політосвіткому⁶⁹.

П.Ю.Гречина розробляла головним чином організаційні питання діяльності бібліотеки, виступила на економічній нараді з науковою доповіддю „Організація бібліотечної справи в ІНО”⁷⁰. Бібліотека активізувала створення краєзнавчої бібліографічної інформації.

У другій половині 20-х років бібліотека підтримувала тісні зв’язки з Українським науковим інститутом книгознавства, за його замовленням узагальнювала інформацію й готувала статистичні дані про читацькі інтереси викладачів і студентів, зацікавлення українською книгою, художньою, суспільно-економічною літературою, опублікованою українською мовою⁷¹.

1927 року при бібліотеці інституту продовжувала функціонувати філія Української книжкової палати, керівництво якою директор УКП М.Годкевич доручив здійснювати завідувачому книгозбірнею. 1928 року працівники бібліотеки на прохання УКП запропонували зміни до системи рубрикації⁷².

Важливе місце в діяльності бібліотеки посідала культурно-масова робота. Систематично до державних і політичних дат влаштовувались тематичні книжкові виставки наукової, навчально-методичної та художньої літератури, проводились інші бібліотечні заходи.

Після М.І.Ясинського тимчасово обов’язки бібліотекаря виконував М.З.Суслопарів, а його помічником працювала Романовська, яка згодом і замінила його. Бібліотеку соціально-економічного семінару очолював Товстуха⁷³. Навесні 1929 року бібліотеку очолив В.С.Опольський, який, за оцінкою ректора інституту Ф.А.Кондрацького, свої обов’язки виконував акуратно та в ставленні до радянської влади проявляв лояльність. Бібліотекарем 1 групи була П.Ю. Гречина, бібліотекарем 2-ої – О.О. Щукін⁷⁴.

З кінця 20-х років на роботу бібліотеки було поширене соціалістичне змагання, спрямоване на посилення темпів та якості роботи. Невеликому колективу бібліотеки ІНО випало змагатися з колективом Вінницької філії Всенародної бібліотеки України при Всеукраїнській академії наук, тривалий час очолюваним визначним бібліотекознавцем, бібліографом і краєзнавцем Валентином Дмитровичем Отамановським. З 1924 року при філії діяв Кабінет виучування Поділля, який видавав одну за одною книги з серії „Енциклопедія поділлязнавства”, 1928 року прийняв відвідувачів Музей друку при філії. Бібліотека мала

понад 1 млн. документів, а Кабінет виучування Поділля співпрацював з 50-ма зарубіжними та 180-ма українськими установами⁷⁵. 29 листопада 1929 року вінничани направили бібліотеці Кам'янець-Подільського ІНО виклик на змагання, „щоб покращити у зв'язку з перебудовою народного господарства працю нашої Бібліотеки, а також поділитися обопільним досвідом діяльності бібліотек”. Виклик, як і проект договору на змагання, були прийняті, але з умовою. До п.3 була внесена зміна „збільшити число абонентів до 700 чоловік, а не до 2000, як пропонували колеги з Вінниці, оскільки бібліотека обслуговувала виключно студентів, академічно-технічний персонал ІНО, НДК та СНР”. Але при цьому „кам'яничани зобов'язувались подвоїти відвідування”. До п.5 колектив бібліотеки ІНО, що складався на той час з 3 осіб, вносив відмову обслуговувати підприємства міста. Натомість брався заснувати осередок „Друзів книги” та посилити шефство над бібліотекою с. Гуменці⁷⁶.

Договір на соцзмагання на період з 10 червня по 31 грудня 1930 р., а за ним і план його реалізації передбачили серед його показників – підвищення трудової дисципліни, повне охоплення читанням студентів, технічного персоналу ІНО, досягнення стовідсоткової українізації „ шляхом максимального просування української політичної, технічної та популярно-наукової літератури”, створення активу – „Друзів книги” для проведення політосвітньої роботи, поліпшення комплектування бібліотеки, сприяння роботі Лікбезу та осередку „Геть неписьменність”, проведення шефської роботи в селі Гуменці тощо⁷⁷. Виконання зобов'язань фіксувалось в облікових зшитках щоденно і до найменших дрібниць⁷⁸ (див.: Додатки № 8 - 12).

Упродовж 30-х років бібліотека, як і весь колектив інституту, пройшла три складних етапи своєї історії. Початок змінам поклало перетворення 1930 року інституту народної освіти в інститут соціального виховання з трирічним терміном навчання. 1933 року його було реорганізовано в педагогічний, а 1935-го навчальний заклад взагалі був закритий.

У цей час національне відродження та українізація були відчутно потиснуті широкомасштабними репресіями. На початку 1930-х років функції бібліотеки було звужено, що засвідчувала й структура – два відділи – підручників для студентів і наукової літератури для дослідницької праці викладачів.⁷⁹ Починаючи з 1932 року замість ректора бібліотекою став опікуватися його помічник у навчальних справах⁸⁰. За вимогою Проскурівської міжрайонної філії Центрального бібліотечно-книжкового колектора не раз проводився перегляд книжкових фондів і вилучення з нього так званої непридатної та nereкомендованої літератури українською і російською мовами, до списку якої потрапила більшість творів діячів українського відродження⁸¹. Тільки протягом лютого-березня 1932 року за керівництва Й.Ф.Ленартовича з бібліотеки було вилучено 1373 примірники так званої „невитриманої літератури”⁸². 3 березня 1932 року розпорядженням Наркомосвіти УСРР інститутська бібліотека була позбавлена права філії Української книжкової палати, а отже й можливості отримувати обов'язковий примірник з поліграфічних підприємств⁸³.

Реорганізація ІНО в ІСВ не поліпшила матеріально-технічного стану бібліотеки. На початку 1932 року вона так і містилася на другому поверсі головного корпусу інституту в залі та маленькій кімнатці, що не опалювалися⁸⁴. І це при тому, що в її фонді числилося більше 60 тис. книг, у тому числі рідкісних, раритетних, а ще понад 60 тис. в архіві на садибі інституту⁸⁵. 1932 року народний комісаріат освіти УСРР, „надаючи виняткової ваги справі поширення Української радянської енциклопедії, могутнього засобу виховання соціалістичних кадрів”, рекомендував вищим учбовим закладам передплати 40 томів енциклопедії по 6 карбованців кожен. Вони мали поступити протягом восьми років⁸⁶.

На штат бібліотеки з 3 осіб – завідувача бібліотеки та 2-х бібліотекарів покладалися функції обслуговування читачів, формування книжкового фонду, ведення бібліотечної документації, популяризації знань, вилучення величезної кількості „nereкомендованої і непридатної літератури”⁸⁷, що надзвичайно ускладнювало якісне обслуговування читачів і належну організацію бібліотечної справи. Працівники бібліотеки були настільки завантажені, що не тільки не встигали належно вести систематичний і описовий каталоги, інвентарну книгу, а й своєчасно забирати з пошти адресовані інституту книги. До того ж,

заробітна плата завідуючого бібліотекою була вдвічі, а бібліотечних працівників – у три рази меншою від прожиткового мінімуму в умовах Кам'янецьчини⁸⁸.

На межі 20 – 30-х років сталінське керівництво посилювало наступ на Україну та її національну культуру. У зв'язку зі справою СВУ в системі вищої освіти Поділля центрами контрреволюційної діяльності було визнано 8 закладів, у тому числі Кам'янець-Подільський учительський інститут. Це послужило причиною активного вилучення „націоналістичної літератури” М.Грушевського, М.Яворського, М.Скрипника та ін.

Продовжувався кадровий тиск (див.: Додаток №13). З липня 1930 року бібліотекою керувала С.О.Раєвська, у грудні 1931 року її замінила Л.К.Томачинська, з 1 лютого по 17 липня 1932 року на цій посаді працював Й.Ф.Ленартович⁸⁹. У березні в ході „чистки радпарату” він разом з бібліотекарем Л.Г.Белінською був звільнений з роботи. У постанові Кам'янець-Подільської районної комісії чистки радпарату від 22 березня 1932 року щодо Ленартовича Йосипа Федоровича зазначалося: „Звільнити з роботи по 2-ій категорії і заборонити йому будь-яку роботу (навіть чорну) в прикордонній смузі. В інших місцевостях строком на 3 роки заборонити займати відповідальні посади”. Аналогічне рішення було прийняте по бібліотекарю Білінській Любові Григорівній⁹⁰ (див.: Додаток № 14). 13 жовтня 1932 року по апеляції Й.Ф.Ленартовича Апеляційною трійкою Української комісії в справах чистки радпарату рішення районної комісії було відмінено. У заслугу Й.Ф.Ленартовичу була записана його служба в ревтрибуналі, а також отих 1373 „вичищених” примірники „невитриманої” літератури.⁹¹ Бібліотеку знову очолила Л.К.Томачинська⁹². Незважаючи на труднощі, бібліотека вела наполегливу роботу, розсилала студентам-заочникам необхідну навчальну літературу⁹³, обслуговувала студентів усіх чотирьох відділів – історико-економічного, літературного, техніко-математичного, агробіологічного, слухачів денного та вечірнього робітфаку, студентів-екстернів і курсантів вечірніх курсів з підготовки до вступу в інститут.

У п'ятирічний план будівництва на 1933-1937 роки було внесено спорудження в Кам'янці-Подільському навчального корпусу на тисячу студентів загальною вартістю 1,8 млн. крб. з фінансуванням у 1935 році – 600 тис. крб., 1936 році – 600 тис. крб.⁹⁴ Проте зазначені плани не були реалізовані, умови роботи бібліотеки також не зазнали змін.

Натомість тоталітарний режим посилював репресії. 29 листопада 1934 року партком констатував наявність у вузі „фактів протаскування контрреволюційного троцькізму..., послаблення класової пильності з боку всієї дирекції тт. Тостогана і Павлюченка, які не спромоглися своєчасно викрити протаскування к-р. троцькізму викладачем Бачинським та засміченість бібліотеки шкідливою літературою”⁹⁵.

1935 року, зміцнюючи безпеку прикордонних районів, влада розформувала низку ВНЗ, у тому числі – Кам'янець-Подільський педінститут. Тоді ж були розподілені по інших закладах і викладачі, і студенти. Директор Н.В.Тостоган очолив обласний будинок партактиву, його заступник М.М.Павлюченко – Бердичівський педінститут, викладачі переведені на роботу до Бердичівського й Вінницького педінститутів, Шепетівського педагогічного технікуму, в окружний та районні відділи народної освіти, загальноосвітні школи⁹⁶.

На підставі розпорядження наркома освіти УСРР матеріальна база інституту, у тому числі бібліотечний фонд, були розподілені між Ніжинським, Одеським, Черкаським, Київським і Вінницьким педінститутами. Директор Бердичівського педінституту М.М.Павлюченко домігся, щоби в очолений ним навчальний заклад потрапила значна частина літератури з книгозбірні закритого Кам'янець-Подільського педагогічного інституту. З червня 1935 року завідувач бібліотеки Г.Г.Моргунов передав по акту комплект бібліотечної літератури представникові Бердичівського педінституту А.І.Машуку⁹⁷. Частина стародруків і рідкісних видань бібліотеки, зокрема колекція з орнітології, потрапила до ВУАН, інші книги – до обласної бібліотеки, облдержархіву та краєзнавчого музею, які тоді розміщувалися в Кам'янці-Подільському⁹⁸.

Досить скоро відчувся брак педагогічних кадрів, що заставило владу 1939 року відновити в Кам'янці-Подільському учительський інститут з дворічним терміном навчання на базі приміщення школи № 3 на Польських фільварках. Після чотирьохрічної перерви була відновлена і книгозбірня. На перших порах найбільше було зроблено з формування фонду навчально-методичної, наукової літератури та фахової періодики, який напередодні війни налічував 20 тис. книг і брошур⁹⁹.

22 червня 1941 року наполегливу працю колективу перервала війна. Навчальний рік в інституті завершувався в умовах частих бомбардувань. Не вдалося евакуювати і навчально-матеріальну базу. З наближенням фронту до міста 2 липня 1941 року всі викладачі та інші працівники були звільнені від виконання своїх службових обов'язків, отримали трудові книжки і документи на евакуацію¹⁰⁰.

У жовтні 1941 року заходами регіональних організацій, у першу чергу наросвіти, в окупованому Кам'янці-Подільському був відкритий інститут народної освіти, який перебрав фонди бібліотеки учительського інституту, міської та деяких шкільних книгозбірень. У його складі працювали мовно-літературний, фізико-математичний, історико-географічний і природничий факультети, на першому курсі навчалося 133 студенти з Поділля¹⁰¹. Відомо, що він узяв на себе непосильні університетські функції, готував не тільки педагогічні кадри, а й аграріїв, медиків. У ньому діяли патріотичні сили, за участь у „Просвіті”, поширення української національної ідеї був розстріляний директор ІНО І.М.Бондаренко¹⁰².

Отже, протягом 20-х – другої половини 40-х років бібліотека в своєму розвитку пройшла кілька етапів. Після поразки Української національно-демократичної революції радянська влада здійснила структурну реорганізацію закладу, від чого постраждала бібліотека. Частина її фонду була евакуйована викладачами і студентами за межі України, частина пограбована або знищена, решта поділена між щойно створеними інститутом народної освіти та сільськогосподарським інститутом. Довелося заново формувати як навчально-методичний, так і науковий блоки фонду. Копітка робота ускладнювалась не тільки наслідками громадянської війни, розрухою, важкими фінансово-матеріальними умовами, а й недовірою до професорсько-викладацького складу, репресіями проти кадрів, масовим вилученням літератури. Удару бібліотеці завдало закриття інституту 1935 року та Велика Вітчизняна війна.

Але навіть у цих умовах бібліотека не тільки інформаційно забезпечувала навчально-виховний процес, а й була важливим освітньо-культурним осередком міста, області, завоювала авторитет потужного інформаційно-навчального підрозділу, вагомого чинника послідовного зростання інституту, перетворення його в один з кращих вітчизняних педагогічних навчальних закладів.

Розділ III. На етапі повоєнного відродження й розквіту

Нова сторінка в історії бібліотеки була відкрита на початку квітня 1944 року, коли після визволення міста від фашистських окупантів свою роботу відновив учительський інститут. Загальні збитки, нанесені інституту війною, склали понад 1,2 млн. карбованців, у тому числі його бібліотеці – 220 тис. карбованців. Під час окупації були втрачені тисячі томів літератури, серед них винятково цінні книги¹. На початку 1944 року з наближенням радянських військ німецькі окупанти висадили в повітря головний корпус інституту по вулиці Московській. Перші кроки своєї діяльності директор Володимир Антонович Валігура почав з боротьби за право функціонування вищого педагогічного навчального закладу в Кам'янці-Подільському. Обласні чиновники наполягали на перенесенні учительського інституту до обласного центру – м. Проскурова. На бік дирекції стала міська влада. Останню крапку в цьому протистоянні поставив своєю постановою Раднарком Української РСР, 22 липня 1944 року відновивши діяльність учительського інституту з мовно-літературним і фізико-математичним факультетами в Кам'янці-Подільському.²

У черговий раз формувати книгозбірню довелося майже заново, адже бібліотекарям вдалося віднайти всього 402 інститутських книги³. На перших порах з цілої низки фахових дисциплін, зокрема української та російської літератур, теорії літератури, історії стародавнього світу, історії середніх віків, історії СРСР, старослов'янської мови, історії української мови, вступу до мовознавства тощо, навчальна література була відсутня. З окремих предметів у наявності були лише по одному – два примірники книг⁴. Не кращою була ситуація з навчально-матеріальною базою, оскільки у виділеному для інституту міською владою двоповерховому приміщенні середньої школи № 8 (вулиця Шевченка, 22) для навчальної роботи та допоміжних служб інституту, включаючи й бібліотеку, призначалося 19 із 34 кімнат. Довелося докласти неймовірних зусиль, щоб 1 жовтня розпочати навчальний процес.

У перші повоєнні роки бібліотеку знову очолювала Л.К.Томачинська⁵. Працівникам доводилося ходити на базар вишукувати і купувати дефіцитні підручники, навчально-методичну літературу. Досить відчутною виявилася допомога держави. У листопаді 1944 року Раднарком УРСР прийняв постанову „Про забезпечення вузів УРСР підручниками” і протягом 1944 – 1945 навчального року до інститутської бібліотеки надійшло більше 2000 книг із Москви, 350 – з Києва, а ще 550 закуплено в комісійних магазинах, частину історичної та філологічної літератури – у професора Ермітажу Барановича. На кінець першого повоєнного навчального року бібліотека збрала 3521 видання. Згодом 3 тисячі примірників надіслали вищі навчальні заклади Російської Федерації⁶. Однак і далі відчувався гострий дефіцит наукової, навчальної, довідкової та художньої літератури. Щоб зарадити справі, домовилися про використання студентами літератури міської бібліотеки.

Значне піднесення бібліотечної справи відбулося з приходом у січні 1947 року на посаду директора інституту І.С.Зеленюка. Біля керма вищого навчального закладу була поставлена непересічна особистість саме тоді, коли необхідно було виявити особливі здібності талановитого організатора, вольового керівника. Незважаючи на післявоєнну розруху, складну фінансову ситуацію, Іван Степанович добився виділення значних коштів для розв'язання багатьох проблем, у тому числі – бібліотечних⁷.

М.Ф.Островська, що пройшла в інститутській книгозбірні 45-річний трудовий шлях від бібліотекаря до завідуючої відділом комплектування, згадувала, що 1947 року бібліотека розташовувалася в двох кімнатах школи № 8. У першій, що слугувала читальним залом, було кілька столів і стільців, другу пристосували під книгозховище. Частина книг зберігалася і на підлозі. Приміщення опалювалися грубками. Але всі бібліотечні працівники трудилися з піднесенням. Оскільки навчальної літератури було обмаль, студентам дозволялося користуватися книгами тільки в читальному залі. Частина літератури зосереджувалася в кабінетах фізики, математики і креслення, української і російської мов, літератури, історії. Читальний зал і кабінети працювали від 15-ї до 23-ї години⁸.

8 березня 1946 року Раднарком і ЦК компартії України прийняли постанову, якою зобов'язали наркомат освіти і видавництво „Радянська школа” видрукувати протягом 1946 – 1947 років всі основні підручники і посібники, забезпечити ними вищу школу. Бібліотеку поповнило 3174 видання, фонд зріс до 8299 книг.⁹ Зразу ж постала нова проблема – потреба в приміщенні. 1947 року інституту вдалося взяти в оренду двоповерхове приміщення по вулиці Шевченка, поруч з теперішнім будівельним технікумом (будинок не зберігся), і до нього відразу ж була переведена бібліотека. На першому поверсі розміщувався абонемент, на другому – читальний зал на 40 місць, ще одна кімната була виділена для роботи викладачів.¹⁰

З 1 липня 1947 року на посаду виконуючої обов'язки завбібліотекою була переведена О.Ф.Яцуляк, а Л.К.Томачинська – на посаду старшого бібліотекаря¹¹. У травні 1948 року замість Олександри Федорівни Яцуляк на посаду завідуючої бібліотекою була призначена Олена Антонівна Демченко¹². У жовтні 1948 року бібліотеку інституту замість Е.А.Демченко, яка перейшла за власним бажанням на посаду старшого бібліографа¹³, очолив Й.І.Токар¹⁴.

Йосип Іванович родом із Савинців Ярмолинецького району, пережив тягар гітлерівської окупації, чудом уникнув відправки до Німеччини. Після звільнення села від фашистів вступив у діючу армію. Старшиною роти брав Берлін, визволяв Прагу, отримав поранення. У березні 1947 року з трьома бойовими орденами і чотирма медалями завершив військову службу. Працював податковим агентом в Ярмолинецькому районному фінансовому відділі. Влітку того ж року вступив до Кам'янець-Подільського технікуму підготовки культосвітніх працівників. Засоби для життя здобував, працюючи опалювальником гуртожитку педагогічного інституту¹⁵. Як тільки в інституті з'явилася вакансія завідуючої бібліотекою, звернувся із заявою до ректора про перевід на роботу за профілем професії, яку здобував¹⁶. Так восени 1948 року студент-заочник 3-го курсу Кам'янець-Подільського технікуму підготовки культосвітніх працівників Й.І.Токар прийняв фонд і очолив інститутську книгозбірню¹⁷. А влітку 1949 року закінчив повний курс технікуму, отримав диплом з відзнакою та кваліфікацію бібліотекаря III розряду¹⁸.

Й.І.Токар виявив глибоку відданість обраній справі, неабияку енергію та послідовність у розширенні фондів бібліотеки, створенні умов для забезпечення навчальною і науковою літературою викладачів і студентів. Був знаючим, працелюбним, вимогливим до себе і підлеглих. Працівників вражало блискуче знання завідуючим фонду бібліотеки. Він не тільки знав історію придбання кожної книги, але й де вона знаходилася в бібліотеці, пам'ятав навіть обкладинку. У маленькому робочому кабінеті постійно гортав книги, робив виписки, вивчав плани видавництва, рецензії на нові видання, завжди знав, яка література незабаром побачить світ. Книжковий фонд поповнювався, особливо книгами з основ марксизму-ленінізму, мовознавчого і літературознавчого профілів, фізики та математики, і 1948 року досяг 13283 видань. У цей час було започатковане обслуговування викладачів міжміським абонементом. Літературу замовляли навіть у Москві, Ленінграді, інших містах¹⁹.

І все ж навчальних посібників не вистачало. Студенти допізна працювали в читальному залі сам ректор І.С.Зеленюк нерідко аж після закриття бібліотеки брав на ніч необхідну для опрацювання монографію чи підручник²⁰. Бібліотекарі за дорученням ректора купували підручники і посібники в книжкових магазинах, у жителів міста, викладачів-пенсіонерів, вчителів, їздили у відрядження до Проскурова, Києва, Ленінграда. 1948 року дирекція звернулася з проханням до міськвиконкому про передачу інституту книжкового фонду Кам'янець-Подільського музею, фонду архівної літератури міської бібліотеки²¹.

На роботі бібліотеки, як і всього інституту, у цей час позначалися не тільки важкі наслідки війни, а й зростаючий наступ тоталітарного режиму. Одним з перших проявів ідеологічного наступу партії на духовну сферу стала постанова ЦК КП(б)У „Про перекирення і помилки у висвітленні історії української літератури в „Нарисі історії української літератури” від 24 серпня 1946 року, в якій авторський колектив цього видання на чолі з членом-кореспондентом АН УРСР С.І.Масловим звинувачувався в перекиренні історії української літератури, викладі її в буржуазно-націоналістичному дусі. Був зроблений

висновок, що перекручення і помилки стали можливими тому, що частина істориків і літераторів ще не переборола вплив буржуазно-націоналістичної „школи” М.Грушевського, а партійні організації недостатньо орієнтували наукові кадри на боротьбу за чистоту марксистсько-ленінської теорії, проти спроб відродити буржуазно-націоналістичні погляди в питаннях історії і культури України²².

Лінію на посилення контролю за діяльністю науковців і митців ЦК КП(б)У продовжив постановою „Про журнал „Вітчизна” від 4 жовтня того ж року, в котрій роботу редакції літературно-художнього часопису визнав незадовільною, підкресливши, що редакція систематично надавала свої шпальти для пропаганди буржуазно-націоналістичної ідеології на сторінках журналу „перекручувалась і спотворювалась історія української літератури”. У постанові ще раз наголошувалося, що журнали „...повинні керуватися тим, що складає життєву основу радянського ладу, а саме – політикою радянської влади і більшовицької партії”²³.

14 жовтня 1946 року головне управління в справах літератури і видавництв при Раді Міністрів УРСР отримало інструктивного листа, підписаного заступником завідуючого відділом друку ЦК КП(б)У Сиромолотним, про вилучення „націоналістичної літератури М.Грушевського і В.Винниченка, виявленої при перевірці органами цензури в бібліотеках громадського користування і в книжковій мережі України”²⁴.

Ці та низка інших директивних документів поставили діяльність бібліотек, у тому числі Кам’янець-Подільського учительського інституту, у жорсткі ідеологічні рамки. Працівникам книгозбірні доводилося працювати під постійним контролем партійних органів, концентруючи зусилля на пропаганді ідей комуністичної партії та успіхів соціалістичного будівництва. Такий підхід до справи фактично звів нанівець самостійність та ініціативу, зумовив соціально-психологічну напруженість у колективі, посилив побоювання. Бібліотека знову опинилася в умовах перманентних вилучень історичної, художньої літератури і періодичних видань, які, за оцінкою цензури, визнавалися буржуазно-націоналістичними й шкідливими справі соціалістичного будівництва. Недоступною для читачів стала наукова спадщина М.С.Грушевського і В.К.Винниченка, численні праці Інституту історії, у тому числі „Історія України”, видана 1943 року, наукові розвідки І.П.Крип’якевича, художні твори діячів українського відродження М.Бойчука, М.Куліша, Л.Курбаса, В.Підмогильного, М.Хвильового. Пізніше такої ж участі зазнали праці О.Апанович, М.Брайчевського, П.Шелеста, літераторів А.Малишка, В.Сосюри, М.Рильського, Ю.Яновського, кінорежисера О.Довженка, цілої плеяди шістдесятників. З ідейно – класових засадах здійснювалася книжкове забезпечення, передплата періодичних видань і загалом усе поповнення бібліотечного фонду. Централізовано книгозбірня отримувала велику кількість суспільно-політичної, переважно російськомовної наукової і навчально-методичної літератури і лише незначну частину україномовних книг. Стало неможливим придбання іноземної літератури гуманітарного спрямування. Такий однобокий підхід у поєднанні з вилученнями зумовлював все більшу деформацію фонду. З кінця 50-х років у книгозбірню почала повертатися частина творчого доробку репресованих і знищених сталінським режимом діячів науки і літератури, намітилося певне оновлення духовного життя.

У липні 1948 року в життя колективу інституту та працівників бібліотеки прийшли зміни. Їх започаткувало розпорядження Ради міністрів СРСР № 8824-р від 3 липня 1948 року та наказ міністра вищої освіти СРСР № 1017 від 15 липня того ж року „Про перетворення Кам’янець-Подільського учительського інституту в педагогічний інститут”. „Типовий статут наукових бібліотек при вищих учбових закладах НКО УРСР” поставив жорстку вимогу, щоб бібліотеки вищих навчальних закладів керувалися виключно інструкціями та розпорядженнями Укрпрофосвіти і Укрнауки. Трохи більше року по тому, 27 серпня 1949 року, заступник міністра освіти УРСР О.М.Русько підписав наказ № 901, відповідно до якого були внесені зміни до штатного розкладу інституту. З 15 серпня 1949 року зросла зарплата бібліотечних працівників: місячний посадовий оклад завідувача бібліотеки склав 800 карбованців, завідувача читального залу – старшого бібліотекаря – 650 і бібліотекаря – 500

карбованців²⁵. Книгозбірня інституту була включена до списку наукових бібліотек Української РСР, поліпшилося комплектування фонду науковою, навчальною і методичною літературою²⁶. Завідувач бібліотеки неодноразово виїжджав до Проскурова, Києва, інших міст України, Російської Федерації, де через бібліотечний колектор відбирав і доставляв до інституту нові й нові партії книг, у букіністичних магазинах, приватних бібліотеках відомих вчених купував немало унікальних і рідкісних видань. Для такої літератури відвели спеціальну кімнату²⁷. 1947 року книгозбірня, фонд якої налічував 13283 книги²⁸, тулилася в найманій квартирі, у ній працювало 4 особи. Але й за таких умов протягом року бібліотека обслужила 19200 читачів²⁹. Упродовж 1948 – 1949 навчального року бібліотека і навчальні кабінети інституту поповнилися літературою на 33965 карбованців, а наступного навчального року – ще на 24700 карбованців³⁰.

1949 року бібліотека разом з інститутом була переміщена в колишню міську чоловічу гімназію (нині тут працює історичний факультет). Доправити книги в Старе місто було не так просто, оскільки на той час ще не був відбудований зруйнований під час війни Новопланівський міст. Доводилося діставатися через Польські фільварки, що вимагало додаткових зусиль і часу. Бібліотека зайняла дві просторі аудиторії, у лівому крилі на першому поверсі розмістився читальний зал. Книгозбірня мала в своєму фонді 21236 примірників книг. Згодом до читального залу було перенесено і бібліотечний фонд, звідки проводилася видача книг і на абонемент, і до самого читального залу⁴⁰. Незважаючи на труднощі, книговидача на абонементі 1949 року склала 31385 і у читальному залі понад 43450 примірників. Водночас колектив приступив до складання систематичного каталогу³².

Ректор І.С.Зеленюк підтримував починання й ініціативу завідувача бібліотеки, вчорашнього фронтовика Й.І.Токара, завідуючої читальним залом Л.О.Нестерової, старшого бібліотекаря М.Ф.Островської, бібліотекаря М.М.Кантор³³, пізніше – завідуючої читальним залом Е.С.Московченко³⁴. Й.І.Токар спонукав колег до навчання та постійного підвищення фахового рівня. 1953 року сам заочно здобув вищу освіту в Харківському бібліотечному інституті за спеціальністю „Бібліотекознавство”. Трохи згодом цей же інститут заочно закінчила М.Ф.Островська. Від колег вимагав дотримання виробничої дисципліни, культури обслуговування.

Діяла бібліотечна рада в складі заступника директора інституту з навчально-наукової роботи Н.Н.Магдена, завідуючого кафедрою російської літератури К.Н.Волинчука, викладачів Ф.Г.Кравченка, І.П.Лебедева та завідуючого бібліотекою Й.І.Токара³⁵.

Студентів і викладачів також забезпечував навчальною та науковою літературою книжковий кіоск, відкритий у вересні 1948 року. Він щомісяця продавав художніх і навчальних книг не менше ніж на 1500 крб.³⁶

Планом на 1949 – 1950 навч. рік було передбачено для „кращого забезпечення студентів необхідною літературою та посібниками поповнити відділ соціально-економічної літератури на 3100 крб., відділ історії – на 2550 крб., відділ фізики та математики – на 2700 крб., відділ літератури і мовознавства – на 12350 крб., відділ психології та педагогіки – 1500 карбованців та іншої літератури на 1500 крб., а разом – на 24700 крб.”³⁷. Завдяки цьому 1950 року книжковий фонд інститутської бібліотеки зріс до 33092 примірників, книговидача на абонементі досягла 20685, у читальному залі – 28162 примірників літератури³⁸. Наступного 1950-1951 навчального року фонд бібліотеки зріс на 9634 примірники книг і брошур. Закуплено нові підручники з історії, фізики, математики, шкільної гігієни, значну кількість суспільно-економічної та художньої літератури³⁹. Упродовж 1951 – 1952 навчального року бібліотеку поповнило ще 11 тис. примірників книг, брошур і журналів⁴⁰. Тому на початок вересня 1952 року її фонд склав 42225 одиниць літератури⁴¹, 1953-го налічував 49084 примірників літератури і періодичних видань. Абонемент і читальний зал відвідало 47050 читачів, їм було видано 91875 документів⁴². Лише в 1952 році на поповнення інститутської бібліотеки навчальною, навчально-допоміжною та художньою літературою було виділено 77 тис. карбованців. Динаміка поповнення книжкового фонду була досить стрімкою: якщо у 1947р. він нараховував ледь 13 тисяч книг, у 1950-го – 32000, на кінець 1952 року – 49000⁴³.

Цілком закономірним у зв'язку з цим стало введення в січні 1949 року сумарного обліку літератури, відновлення алфавітно-системного каталогу читального залу, що на перших порах налічував 17 тис. карток, створення картотек, присвячених М.В.Ломоносову, М.О.Некрасову, М.О.Островському та ін⁴⁴.

З 1950-1951 навчального року почав функціонувати міжбібліотечний абонемент, двадцять викладачів скористалися літературою з бібліотек Москви, Ленінграда, Києва. Більшої уваги стало надаватися бібліографічній роботі, складанню на замовлення студентів бібліографічних довідок, списків рекомендованої літератури для семінарських, практичних занять, написання курсових робіт. Для пропаганди та просування книжки в студентські маси щороку організовувалося 10 – 20 книжкових виставок. На це спрямовувалася й робота студентського лекторію, що діяв при книгозбірні. У навчальному процесі та діяльності бібліотеки важлива роль належна навчальним кабінетом, в яких зосереджувалася значна кількість навчально-методичної літератури, таблиці, карти, схеми, альбоми тощо. Спочатку таких кабінетів було сім – історії, літератури, педагогіки і психології, мови, фізики і математики, фізіології та іноземної мови, згодом їх мережа зросла. Малочисельний штат бібліотечних працівників був основною причиною недостатньої довідково-бібліографічної та інформаційної роботи книгозбірні, низьких темпів формування каталогів, недоліків в організації читацьких конференцій, масової роботи. Із-за відсутності приміщень, стелажів велика кількість книг лежала на вікнах і підлозі. Одна кімната була повністю заповнена нерозібраними книгами з бібліотеки закритого Чернівецького педагогічного інституту.⁴⁵ Вирішити проблему вдалося лише після завершення реконструкції центрального корпусу.

Якісно новим змістом наповнилася бібліографічна робота книгозбірні з утворенням 1955 року відділу бібліографії. Його першим керівником була Олена Іванівна Зуськова, працівниками – Маргарита Олександрівна Бойцова, Надія Павлівна Володківська. Значний вклад у становлення і розвиток бібліографічної справи в бібліотеці зробили завідувачі Інна Митрофанівна Сосніцька, Галина Антонівна Бачинська, Лариса Ростиславівна Круглецька. Спочатку відділ розміщувався в маленькій щільно заставленій довідковою літературою кімнаті, де були зосереджені необхідні посібники і довідкові матеріали. О.І.Зуськова опрацьовувала рідкісні видання своєї та книгозбірень Києва, Москви, Ленінграда, за короткий час склала картотеку літератури з історії Поділля⁴⁶. Була започаткована й картотека праць викладачів інституту⁴⁷. Завідувач та працівники відділу систематично інформували студентів і викладачів про наукову та навчально-методичну літературу через багатотиражку „Радянський студент”. Зокрема, О.Зуськова в одній із заміток 1967 року познайомила читачів з структурою „Книжної летописи”, „Літопису книг”, що видавалися Книжковою палатою СРСР і Книжковою палатою України⁴⁸. У 50-х роках працівники відділу почали готувати рекомендаційні бібліографічні покажчики, адресовані передусім студентам.

Головні ж зусилля колективу спрямовувалися на поповнення книжкового фонду. Зокрема, протягом 1956-1957 рр. бібліотека отримала майже 15750 книг і журналів⁴⁹. Для їх розміщення були додатково виготовлені стелажі та шафи. Заголом книжковий фонд збільшився з 80460 у 1955 році⁵⁰ до 200 тис. примірників у 1958-му і став найбільшим у Хмельницькій області⁵¹. Постала проблема обробки книжкового фонду, й оскільки маленький колектив бібліотеки не справлявся з таким потоком літератури, на допомогу було залучено 53 студенти історико-філологічного факультету. Вони цілий місяць працювали над упорядкуванням фонду, формуванням систематичного каталогу та картотеки журнальних і газетних статей⁵².

У другій половині 60-х років у зв'язку з бурхливим ростом фонду знову постала проблема матеріальної бази бібліотеки. 1966 року він склав 362064 примірників, передплачувалося 204 назви журналів і 26 назв газет⁵³. Істотним джерелом поповнення бібліотеки навчальною та науковою літературою стало опублікування багатьма викладачами результатів своєї науково-методичної роботи.

Влітку 1967 року на адресу ректора надійшов короткий, але цінний вміщеною в ньому інформацією лист випускниці інституту далеких 20-х років В.Г.Ткач. Віра Григорівна

зі Львова просила прийняти її особисту бібліотеку – 1355 томів переважно художніх та книг літературознавчого і мовознавчого характеру. Вона писала: „Хай це буде моїм дарунком моєму рідному місту та інституту, де я навчалася...” За дорученням ректора до Львова спеціально виїжджав завідувач бібліотеки Й.І.Токар, щоб організувати перевезення книг⁵⁴. Значний книжковий дарунок університету зробив педагог з 38-річним педагогічним стажем, завуч Солобковецької середньої школи Назар Микитович Товбух⁵⁵.

1963-1964 навчальний рік колектив інституту розпочав у відбудованому навчальному корпусі по вулиці Московській. 1963 року тут був відкритий читальний зал з чималим фондом.

Бібліотека оримувала значну підтримку з боку ректора Івана Вікторовича Іваха, який на початку 1967 року очолив інститут. Родом він з с.Балакири Городоцького району Хмельницької області, 1935 року вступив на фізико-математичний факультет Кам'янець-Подільського педінституту, а закінчив навчання 1939 року в Ніжині. Працював учителем фізики Вишнівчицької середньої школи на Чемировеччині. Пізнав тягар війни, у серпні 1941 року був важко поранений, потрапив у полон. Згодом визволяв Україну, Румунію, Угорщину, Австрію та Чехословаччину. Повернувся з фронту бойовим офіцером з багатьма орденами і медалями. Учителював у школах Кам'янець-Подільського, з 1950 по 1989 рік працював у педагогічному інституті, з них 10 років (1967-1977) ректором.

Іван Вікторович завжди знаходив час довідатись, якими проблемами жила бібліотека. За сприяння ректора її фонд щорічно поповнювало 30 тис. книг, наприкінці 1967 року він зріс до 414896 примірників. Роботу вели 10 штатних бібліотечних працівників. Функціонувало 12 навчальних кабінетів, кожен з яких мав від 1500 до 3000 примірників спеціалізованої літератури⁵⁶. 1967 року бібліотека обслужила 5322 читачі – 1431 студента денної і 3474 заочної форм навчання, 146 викладачів і 271 представника адміністративно-технічного та навчально-допоміжного персоналу. Цей великий обсяг роботи виконували Є.Горошко, О.Зуськова, Й.Токар, Я.Томашевська, В.Яковлева, М.Островська, О. Шейко. Того року книгозбірню відвідав 27971 читач, книговидача досягла 58,2 тис. примірників. Дуже копітким було книжкове обслуговування студентів-заочників, оскільки видавати їм книги доводилося не тільки на руки, а й пересилати поштою згідно з листами-замовленнями. Формувався систематичний каталог, тематичні картотеки тощо⁵⁷.

Зростаючий обсяг роботи вимагав збільшення числа штатних працівників і систематичного удосконалення їх фахового рівня. 1966 року на посаду бібліотекаря був прийнятий Сергій Олександрович Семенович – досвідчений працівник бібліотечної сфери. Він прибув з с. Борисів Ізяславського району Хмельницької області, де після закінчення школи впродовж 15 років завідував бібліотекою. Без відриву від виробництва 1956 року закінчив Кам'янець-Подільський технікум підготовки культосвітніх працівників за спеціальністю „Бібліотечна справа”. Працюючи на одному місці, завоював високий авторитет не тільки серед бібліотечних працівників району, а й Хмельниччини. Був відзначений багатьма грамотами, 1961 року – наручним іменним годинником з боку Міністерства культури України. За сімейних обставин переїхав на проживання до Кам'янець-Подільського і невдовзі продовжив трудову діяльність в інститутській книгозбірні.⁵⁸ Понад 6 років завідував абонементом. 1973 року був призначений заступником керівника бібліотеки і пропрацював на цій посаді майже 20 років. Заочно в 1966-1971 роках здобув вищу освіту в Київському державному інституті культури⁵⁹, координував роботу методичної ради бібліотеки, був одним з ініціаторів і фундаторів первинної організації товариства книголюбів інституту, тривалий час виконував обов'язки її скарбника.

Тоді ж на посаду старшого бібліотекаря була прийнята І.В.Іванчина і через невеличкий проміжок часу обрана головою профспілкової організації бібліотеки.

З жовтня 1954 до 1990 року працювала в інституті З.Я.Маслова, на історичному факультеті вела документацію кафедри, видавала викладачам і студентам навчально-методичну, довідкову та іншу літературу. Коли вона розпочала роботу, на факультеті навчалася 100 студентів, з роками їх кількість зросла до 500 осіб. Це зумовило необхідність

створення спеціалізованого читального залу. Ініціатором такого нововведення виступив тодішній декан факультету доцент А.О.Копилов, а Зоя Яківна здійснила комплектування літератури, оформлення читального залу. З метою популяризації книги, поєднання навчання з педпрактикою оформляла виставки „Вчитель у школі”, „Кращі вчителі Кам'янця-Подільського”, „Досвід кращих вчителів міста і району”, „Книга – фундаментальна цінність науки, її мозок” тощо. Її сумлінна праця відзначена медалями „Ветеран праці”, „Захисник Вітчизни”, „50 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941– 1945 рр.”, листом-подякою ветерану Великої Вітчизняної війни з нагоди 55-ої річниці визволення України від фашистських загарбників, пам'ятним знаком „50 років визволення України”, багатьма грамотами.⁶⁰

На 1 липня 1968 р. у фонді інституту було 414 тисяч 895 примірників книг, 238 журналів, 28 назв газет, з них — 4 іноземними мовами⁶¹. Діяли пункти видачі в гуртожитках, бібліотека-пересувка в спортивно-оздоровчому таборі „Голосків”. У читальних залах часто проводилося обговорення новинок літератури, зустрічі з письменниками і вченими, зокрема Олесем Гончарем, Степаном Олійником, Микитою Годованцем, Василем Баженовим, Іваном Сварником, Іваном Дузем і багатьма іншими⁶².

Важливим напрямком роботи бібліотеки стало бібліотечне краєзнавство, яке зазнало особливої активізації в час написання, видання і популяризації історії міст і сіл Хмельницької області. Зусиллями працівників бібліотеки була підготовлена значна частина зведеної бібліографічної картотеки видань з історії населених пунктів не тільки Хмельниччини, а й сусідньої Вінниччини, надавалася допомога членам авторських колективів інших регіонів. Завідувач відділу бібліографії Олена Іванівна Зуськова не раз їздила у відрядження, навіть до Москви у бібліотеку ім. В.І.Леніна. У результаті бібліографи склали цінну картотеку „Поділля на Україні”. Працівники інститутської книгозбірні виконали чималу роботу щодо уточнення бібліографічних посилань до нарисів.

Рейтинг бібліотеки серед книгозбірень педагогічних інститутів зростав. 1967 року вона стала переможцем змагання, а завідувач бібліотеки Й.І.Токар і керівник відділу комплектування М.Ф.Островська були відзначенні преміями Міністерства народної освіти УРСР, їх портрети занесені на республіканську Дошку пошани. 1969 року за кількістю та цінністю книг бібліотека посіла друге місце серед відповідних підрозділів вищих педагогічних навчальних закладів України⁶³.

На початку 70-х років у бібліотеці вже працювало 16 осіб, 7 із них мали вищу фахову, 2 середню спеціальну освіту, 7 навчалися за спеціальністю в Харківському інституті культури, завідувачкою відділу обслуговування була призначена О.П.Шейко, відділу бібліографії – І.М.Сосніцька, старшим бібліографом – О.І.Зуськова.

Помітною віхою в історії бібліотеки став 1972 рік. Після закінчення добудови до головного корпусу інституту на третьому поверсі почав функціонувати просторий на два поверхи абонемент місткістю в 500 тис. томів, а на четвертому – просторий, світлий, зручний для роботи читальний зал на 200 посадочних місць. Відразу поліпшилися умови роботи трьох відділів – комплектування, бібліографії та обробки літератури. Закономірним наслідком цього стало урізноманітнення форм і методів діяльності бібліотеки, передусім роботи з студентською молоддю. У практиці роботи утвердились організація виставок нових книжкових надходжень, виставок рекомендованої літератури, проведення занять і бесід з майбутніми фахівцями з питань роботи з книгою, читацькі конференції з обговоренням новинок наукової та художньої літератури, зустрічі з письменниками тощо. У 70 – 80-х роках щорічно бібліотека збільшувалась на 25-30 тисяч книг, 1984 року її фонд нараховував 725362 примірники, бібліотека отримувала 256 назв журналів та 30 назв газет. Особлива увага приділялася придбанню підручників⁶⁴.

Колектив книгозбірні завжди тісно співпрацював з обласною універсальною науковою бібліотекою імені М.Островського, яка обслуговувала потреби викладачів в науковій літературі за допомогою міжбібліотечного абонементу. Щорічно, починаючи з 1955 року, працівники бібліотеки надавали допомогу колегам у підготовці науково-допоміжних

показчиків „Література про Хмельницьку область”, а з 1975 року – бібліографічного показника „Літературна Хмельниччина”, у кожному з номерів яких були широко представлені наукові, науково-методичні, публіцистичні та художні праці викладачів інституту⁶⁵. Обидві книгозбірні сприяли вивченню історичного минулого і культури Поділля, надали методичну і бібліографічну допомогу авторському колективу в написанні навчального посібника „Нариси історії Поділля”, що побачив світ 1990 року.⁶⁶ Результатом творчого співробітництва в галузі бібліографії став опублікований 1991 року бібліографічний показник „Іон Срулевич Винокур”, укладачем якого виступила директор обласної державної універсальної наукової бібліотеки С.Л.Карван, а допомагали їй як підлеглі працівники, так і бібліографи книгозбірні нашого навчального закладу. До показника включено 573 праці вченого, у тому числі – 50 окремих видань – авторських і колективних монографій, навчальних посібників⁶⁷. Спільними зусиллями кам'янецьких і хмельницьких бібліотекарів організовувались книжкові виставки, ярмарки-розпродажі спільно виданих праць, у дні міст, під час фольклорно-етнографічних і культурно-мистецьких свят у Кам'янці-Подільському, Хмельницькому, інших містах області.

З відкриттям 1986 року абонементів фізико-математичного і педагогічного факультетів у роботі книгозбірні намітилася стійка тенденція до спеціалізації фонду, наближення його до користувачів. У грудні 1987 року на фізико-математичному факультеті відкрилася бібліотека навчально-методичної літератури з фізики і математики, почав функціонувати кабінет професійної підготовки студентів. Якщо в бібліотеці знаходилася певна кількість однакових за назвами книг, то в кабінеті – лише по одному примірнику кожної назви підручників і навчальних посібників з математики, фізики, інформатики та фахові періодичні видання для студентів і викладачів. Між кабінетом професійної підготовки студентів і абонементом бібліотеки фізико-математичного факультету була налагоджена тісна взаємодія. Необхідну літературу кабінет отримував з бібліотечного фонду університету. Спільними зусиллями працівників кабінету та бібліотеки проводились огляди нових надходжень, періодичних видань, виставки, огляди до знаменних дат, ювілеїв видатних математиків і фізиків.

1986 року створена бібліотека педагогічного факультету. Структурно вона спочатку складалася з абонементу та читального залу.

У середині 90-х років бібліотеці, як і на зорі її становлення, довелося пережити серйозні матеріальні труднощі – до мінімуму було зведено виділення коштів на придбання літератури, передплату періодичних видань, знецінилася через гіперінфляцію і до того мізерна заробітна плата, відбулося скорочення штату. Однак снаги додавали перші промені демократизації, породжені перебудовою, а головне – нестримне бажання кожного зробити свій внесок у національно-культурне відродження. На базі бібліотеки в цей час були проведені десятки історичних читань, книжково-ілюстративних виставок, літературно-мистецьких вечорів, засідань культурно-громадських клубів, об'єднань, гуртків.

Істотно зріс інтерес до історико-краєзнавчої тематики, раніш закритої проблематики. На базі інституту в жовтні 1991 року, ще на зорі незалежності, відбулася п'ята Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства⁶⁸, восени 1992 року – міжнародна науково-практична конференція „Культура України і слов'янський світ”.⁶⁹ З тих пір неодмінною складовою всіх наукових форумів, які проводилися в стінах ВНЗ, стали книжкові виставки, які надають змогу їх учасникам ознайомитися з рідкісними виданнями бібліотеки.

Поступово була відновлена передплата найнеобхідніших фахових часописів та придбання книг. Й.І.Токар 1993 року – в останньому році завідування книгозбірнею (а віддав він бібліотеці 45 років наполегливої праці) довів бібліотечний фонд до 720799 примірників⁷⁰.

З 1993 по 2000 рік бібліотекою завідував С.Г.Стадник. Сергій Григорович – корінний подолянин, родом із с. Нігин Кам'янець-Подільського району. Після закінчення середньої школи працював лаборантом, художнім керівником сільського будинку культури, після строкової військової служби – на заводі „Кварц”, дробильно-сортувальному заводі Нігинського кар'єру, на цементному заводі. Протягом 1980-1985 років навчався на

історичному факультеті Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту, здобув спеціальність учителя історії, суспільствознавства і права. 1984-1987 років очолював профспілковий комітет студентів інституту, 1987-1990 був лектором міського комітету Компартії України, 1990 року повернувся до інституту на посаду помічника ректора, а 1993 року очолив колектив бібліотеки, водночас працюючи асистентом кафедри історії Східної Європи та археології⁷¹. Його завідування книгозбірнею співпало з фінансово-матеріальними труднощами, які переживала система вищої освіти, скоротилися до мінімуму придбання літератури, передплата періодичних видань, у жовтні 1994 року була закрита ставка методиста.

У 1996-1997 роках чотирнадцять з шістнадцяти спеціальностей були акредитовані за четвертим і лише дві – за третім рівнем. Державна акредитаційна комісія України акредитувала навчальний заклад за найвищим рівнем загалом. На підставі висновків ДАК України пропозицію Хмельницької обласної державної адміністрації 1997 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову створити на базі Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет⁷².

Обслуговування читачів на час реорганізації інституту в педагогічний університет велося в 4-х читальних залах, 4 абонементів та 15 навчально-методичних кабінетах, лабораторіях, в яких була зосереджена необхідна навчальна, наукова література та фахові періодичні видання загальним обсягом майже 800 тисяч примірників⁷³.

З 2000 по 2004 рік бібліотеку очолював кандидат історичних наук Віталій Станіславович Лозовий, зусиллями якого було започатковано вивчення історії книгозбірні часів українського університету. На міжнародній науковій конференції „Професійний імідж бібліотекаря інформаційного суспільства” (жовтень 2002 р.) він виступив з доповіддю „Діяльність бібліотеки Кам'янець-Подільського університету по відродженню історичної пам'яті та формуванню національної свідомості в добу революції 1918-1920 рр.”⁷⁴. За час його керівництва фонд книгозбірні виріс з 820735 до 881151 документа, більш як на 60 тис. примірників⁷⁵.

Динамізму і масштабності набула університетська бібліотека з приходом нового ректора О.М.Завальнюка, який змінив на цій посаді професора А.О.Копилова, що вийшов на заслужений відпочинок. Діапазон таланту Олександра Михайловича влучно оцінив голова Всеукраїнської спілки краєзнавців академік НАН України П.Т.Трощак, підкресливши, що його постать „посідає вагомим місце серед наукової еліти України та Подільського краю. Він належить до тієї категорії діячів, котрі ініціюють розробку низки програм, навколо яких об'єднуються здорові, патріотичні сили, здатні брати на себе відповідальність за малі і великі справи. Особливо цінною є його праця у сфері краєзнавства, збереження пам'яток історії та культури”⁷⁶. Завдяки ініціативності, енергійності, умінню захопити людей новими ідеями і повести на досягнення нових цілей ректор ще вище підніс авторитет навчального закладу. Цілком органічно зростає роль і значення бібліотеки в контексті нових завдань і перспектив розвитку університету.

Отже, з кінця 40-х – до другої половини 90-х років університетська бібліотека пройшла складний шлях випробувань, попри численні перешкоди, ідеологічні застороги та надмірну заполітизованість незмінно працювала на загальну справу підготовки педагогічних кадрів і розвиток наукових досліджень. Її зростаючий фонд служив джерелом і стимулом фахового становлення, розширення кругозору та духовно-культурного збагачення багатьох генерацій студентів. Абонемент, читальні зали і кабінети виступали місцем спілкування, культурних зв'язків, народження нових ідей і творчих задумів.

Розділ IV. Центр сучасних науково-інформаційних ресурсів національного університету

Березень 2003 року відкрив новий етап в історії університету і бібліотеки. Початок йому поклало розпорядження Кабінету Міністрів України „Про створення Кам’янець-Подільського державного університету” № 148-р від 15 березня того ж року та відповідний наказ міністра освіти і науки України. У бібліотечній справі це співпало з реалізацією державної політики, спрямованої на переосмислення ролі бібліотек, їх ресурсів відповідно до нових соціальних потреб, створення нових моделей бібліотечного обслуговування, збереження й поповнення книжкових фондів, впровадження сучасних інформаційних технологій, формування єдиного інформаційного простору країни та підвищення соціального статусу бібліотекарів.

Першого вересня 2004 року бібліотеку Кам’янець-Подільського державного університету очолив історик, педагог, активний організатор краєзнавчого руху, автор численних праць з історії рідного краю, у тому числі більше 20 монографій, книг і брошур, кандидат історичних наук, професор кафедри історії народів Росії і спеціальних історичних дисциплін, заслужений працівник народної освіти України, член-кориспонтент Української академії історичних наук Віктор Степанович Прокопчук¹.

Останнім часом бібліотека зазнала певних структурних змін, що пояснюється посиленням спеціалізації в роботі, наближенням її фондів до читачів. 2003 року на педагогічному факультеті відкрито абонемент і читальний зал мистецької літератури, у вересні 2005-го – абонемент і читальний зал природничо-економічного факультету, на початку осені 2006-го – в інституті реабілітології та на природничому факультеті. Презентації кожної з цих підструктур бібліотеки перетворилися в справжні події не тільки факультетів, університету, а й усього міста, про них повідомляли місцеве телебачення, радіо, преса.

Сьогодні структурно бібліотека Кам’янець-Подільського державного університету складається з 4 загальнобібліотечних відділів, центрального абонементу, 16 абонементів і читальних залів факультетів, 18 книгозбірень кабінетів і кафедр, навчально-консультаційного центру в м. Шепетівка². Бібліотека отримує 562 назви періодики, 80 відсотків якої складають фахові видання. Вона перетворилася в своєрідне інформаційне об’єднання, рівне найбільшим в області централізованим бібліотечним системам. За кількістю річної книговидачі – близько 700 тис. та обслугованих користувачів – понад 40 тис. відноситься до II групи.

Пріоритетним напрямком роботи університетської книгозбірні, як і раніше, виступає формування книжкового фонду, передусім за рахунок найновішої україномовної, у тому числі навчальної, навчально-методичної, наукової, художньої літератури, нових довідкових, енциклопедичних видань. Цьому питанню великої уваги надає керівництво університету, особисто його ректор професор О.М.Завальнюк, роблячи акцент на поповненні бібліотеки літературою, що відповідає новим спеціальностям і спеціалізаціям. Моніторинг, що систематично ведеться бібліотекою, дає можливість стовідсотково забезпечувати літературою переважну більшість навчальних дисциплін і, навіть, – цілі цикли дисциплін, які ведуть кафедри, незважаючи на постійне оновлення нормативних і спеціальних курсів.

Паралельно з традиційним джерелом поповнення книжкового фонду – закупівлею літератури, бібліотека отримує книги від дарувальників, підручники, навчальні і методичні посібники, видані науково-педагогічними працівниками університету. Щорічно до 6 тис. книг бібліотеці дає акція „Подаруй бібліотеці книгу”³. Акція набрала таких масштабів, що назріла необхідність унормувати її проведення відповідним положенням. У ньому чітко визначені мета і завдання акції, спрямовані на посилення ролі книги в навчально-вихованому процесі навчального закладу, залучення викладацького та студентського колективів до поповнення фонду університетської бібліотеки методичною, художньою, довідковою літературою та навчально-методичними посібниками. Керівництво акцією і визначення

переможців покладено на спеціальну комісію. Щоб стати учасником акції, необхідно подарувати бібліотеці через будь-який підрозділ ту чи іншу книгу і попросити її працівників зареєструвати дарувальника як учасника акції. Витрати на заохочення переможців здійснюють ректорат і профспілковий комітет⁴. Серед активних меценатів – ректор, професор О.М.Завальнюк, який після кожної поїздки до Києва привозить нової літератури на суму 250 – 300 гривень. Його приклад наслідують проректори В.О.Савчук, В.М.Федорчук, А.А. Завадовський, О.М.Федьков, професори А.Г.Філінюк, Є.І.Сохацька, Ю.А.Хоптяр, старший викладач С.В.Олійник. У числі меценатів бібліотеки – професор Василь Верига з Канади, Євген Паранюк із США, завідувач відділом бібліографії і краєзнавства Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) Наталя Лелікова та керівник групи цього відділу Олексій Раздорський, радник посольства Республіки Польща в Україні з питань культури Ольга Гнатюк, колишній староста Саноцького повіту Богдан Струсь, бургомістр Санока Войцех Блехарчик, радник посольства Російської Федерації в Україні С.П.Тюлягін, директор Інституту історії України НАН України В.А. Смолій, його заступник О.П. Реєнт, професор Волинського державного університету Г.В. Бондаренко письменники А.М. Коляновський, М.І. Красуцький, М.Н. Магера, син класика української байки М.П. Годованця Анатолій Микитович. Відповідно до положення внесок меценатів, як і діяльність підрозділів з цього питання, за підсумками року морально стимулюється (див.: Додаток №21).

На окрему увагу, безперечно, заслуговує меценатство Є.М.Паранюка. Євген Михайлович родом з українського Прикарпаття, у 40-х роках минулого століття доля закинула його спочатку до Європи, а згодом – до Америки. Через усе своє життя проніс він синівську любов до своєї Вітчизни, самовідданою працею та безкорисливою допомогою наближав українську незалежність, а з нею отримав можливість бути на Батьківщині. Кілька разів відвідував Поділля, місто над Смотричем, його славний університет. 2002 року, під час перших відвідин, з інтересом оглянув архітектурні пам'ятки древнього міста, ознайомився з його сивочолою минувиною. Тоді ж наніс візит ректору професору Олександрові Завальнюку і проректору з наукової роботи професору Анатолію Філінюку, побував у літературно-краєзнавчому музеї університету, мав незабутні зустрічі з викладачами та студентами історичного і філологічного факультетів, ще тісніше заприятелював з Б.М.Кушніром.

Наступного року Євген Михайлович брав участь у роботі II Міжнародного наукового конгресу українських істориків „Українська історична наука на сучасному етапі розвитку”, який у вересні проходив на базі Кам'янець-Подільського державного університету. Він приїхав з науковою доповіддю, подарував університету чергову серію книг, поспілкувався з давніми друзями президентом Українського історичного товариства, незмінним редактором журналу „Український історик” Любомиром Винаром (м. Кент, США), останнім президентом УНР в екзилі Миколою Плав'юком (Київ, Україна), головою наукового товариства імені Т.Шевченка в Словаччині Миколою Мушинкою (м. Пряшів, Словаччина) та багатьма іншими. Ректор університету професор О.М.Завальнюк на одному із засідань конгресу нагородив Є.Паранюка грамотою „...за матеріальну підтримку – подарунок бібліотеці університету серії книг (65 назв) історичного, суспільно-гуманітарного та філологічного напрямів”⁵.

І після цього Євген Михайлович ще не раз надсилав бібліотеці університету вартісні книги, рідкісні видання, здебільшого англійською, французькою та німецькою мовами. Серед них помітне місце займають 32-томна енциклопедія „Британіка”, 23-томна „Універсальна енциклопедія” (французькою мовою), 11-томна „Історія цивілізації” Дуранта (англійською мовою), 10-томна енциклопедія „Гранд Лярус” з кольоровими ілюстраціями, енциклопедія Брокгауза німецькою мовою, тлумачні словники, довідники тощо⁶.

Восени 2006 року щедрий меценат у черговий раз надіслав з Нью-Йорка кілька сотень книг у 39 контейнерах вагою 1,5 тонни⁷. 2007 року Є.М.Паранюк особисто відвідав

університет, подарував чергову партію книг, ще раз підтвердивши свою щедрість і безкорисливість.

12 вересня 2008 року в конференц-залі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка відбулися міжнародні наукові читання „Євген Паранюк: людина, дослідник і меценат України та української діаспори”, присвячені його 85-річчю. У доповідях, повідомленнях Миколи Мушинки, професора зі Словаччини, академіка НАН України, Л.В. Баженова, доктора історичних наук, професора, керівника Центру дослідження історії Поділля, В.С. Прокопчука, кандидата історичних наук, професора, директора наукової бібліотеки університету, Б.М. Кушніра, історика, краєзнавця, та інших учасників читань відмічено, що виділені в окремий фонд праці, подаровані Євгеном Паранюком склали десять відсотків всієї іномовної літератури в бібліотеці. Підкреслювався його внесок у краєзнавство, просвітницьку справу.

10 квітня 2008 року під час перебування в Альма-матер випускник університету 1969 року, старший радник російського посольства в Україні Святослав Петрович Тюлягін подарував науковій бібліотеці університету комплект з 472 книг російської та зарубіжної класики, добірку мовознавчих та літературознавчих праць, цикл довідкових видань, зокрема „Русские писатели XX века: словарь-справочник”, двотомний „Большой грамматический словарь современного русского языка”, „Культура русской речи: энциклопедический словарь-справочник”, „Словарь терминов”. Кафедру української літератури і журналістики можуть зацікавити „История русской журналистики: учебное пособие”, „Риторические основы журналистики”, підручник „Власть и свобода журналистики”. Бібліотечка містить твори з історії, географії, біології тощо. Подарунок російського посольства в Україні був високо оцінений ректором університету професором О.М.Завальнюком, який вручив гостеві університетську нагороду – нагрудний знак „За особливий внесок в освіту і науку”. Слова вдячності С.П.Тюлягіну адресував і директор наукової бібліотеки В.С.Прокопчук⁸.

Як результат, тільки за останніх п'ять років (2003-2007) фонд бібліотеки зріс із 840945 до 930000, або майже на 90 тис. документів (див.: Додаток №22).

Працівники книгозбірні періодично аналізують якісний склад книжкового фонду, вилучають із фонду фізично зношену і непрофільну літературу, організують цикли книжкових виставок, бібліографічних оглядів, усних журналів, літературних вечорів, проводять Дні інформації. Лише протягом 2006-2007 років працівниками було експоновано близько 20 тис. примірників книг, журналів та інших видань.

Перспектива, розвиток бібліотеки неможливі без прогнозування. Саме життя – вступ у Болонський процес, динамічний розвиток університету – вимагає перспективного підходу до постановки цілей і завдань бібліотеки. З урахуванням цього та на виконання рекомендацій листа науково-методичної бібліотечної комісії МОН України № 1/9-131 від 17.03.05 року розроблена концепція розвитку бібліотеки на 2007-2012 роки, схвалена вченою радою в грудні 2006 року. Нею передбачено за 5 років довести книжкове зібрання до мільйонної позначки, а фонд електронних видань – до 20 тисяч назв. Адже нагромадження інформаційних документів на електронних і магнітних носіях посідає чільне місце в роботі книгозбірні. Розгорнута робота з формування бібліотеки електронних видань. Комплектування фонду електронних видань відбувається з урахуванням досягнутого статусу та профілю університету найновішими виданнями з різноманітних галузей науки, методичними і інформаційними матеріалами, підручниками, навчальними посібниками, методичними рекомендаціями й вказівками тощо. Станом на 1 жовтня 2008 року бібліотека електронних видань налічувала майже 4 тис. назв.

Важливу роботу з формування науково-інформаційних ресурсів бібліотеки проводить відділ комплектування та наукової обробки літератури, яким завідує О.В.Литвиненко. Саме на його працівників О.Б. Аліфанову, Л.В. Барбанюк, Л.В. Бесарабчук, М.П. Гаєвську, Т.П. Клімчук, Н.С. Пекар, В.П. Мірошніченко покладається здійснення наукового комплектування і доукомплектування бібліотечного фонду, управління обсягом та якістю надходження документів, їх рухом, обліком, вилученням, аналізом

книгозабезпеченості студентів. Істотну роль в організації комплектування бібліотечного фонду відіграє взаємозв'язок бібліотеки і 43 кафедр університету. Важливою функцією відділу є тісна співпраця з багатьма видавництвами України, зокрема видавничим домом „Академія”, видавництвами „Знання”, „Освіта”, „Кондор”, „Абетка”, „Оіюм” та іншими.

У складі відділу функціонує сектор наукової обробки літератури, який очолює провідний бібліотекар Н.О.Соловйова. З-поміж багатьох заходів, які проводить відділ, на увагу заслуговує проведений 21 червня 2007 року семінар-практикум „Організація та збереження бібліотечного фонду”, учасники якого обговорили такі питання, як: „Робота бібліотеки з організації та збереження бібліотечного фонду”, „Моніторинг книгозабезпечення”, „Опрацювання документів у секторі наукової обробки літератури”, „Організація роботи каталогів у бібліотеці”, „Науково-теоретичні засади формування електронного каталогу”.

Інформаційний потенціал бібліотеки активно розвивається як за рахунок створення документів зусиллями науково-педагогічних працівників університету, так і шляхом розширення доступу до інформаційних ресурсів через університетську локальну комп'ютерну мережу. У зв'язку з цим активізувалася співпраця бібліотеки з вченими радами факультетів, кафедрами, провідними вченими, зросла роль книгозбірні та її працівників. Ось чому останнім часом ці питання неодноразово розглядалися на засіданнях ректорату, вчених рад університету, більшості факультетів.

Колектив бібліотеки розпочав комп'ютеризацію бібліотечних процесів. 2006 року придбано комп'ютерну програму „УФД. Бібліотека”, яка вважається однією з кращих, а головне – вона поширена в системі бібліотек вищої школи України, що полегшує інтеграцію в їх інформаційний простір. Програма підтримує паперові технології: друк каталожних карток, книжкових формулярів і списків, обслуговування користувачів в автоматизованому режимі за допомогою комп'ютера, сканера, штрих-кодування читацьких квитків, книг і закріплення конкретного документа в електронному формулярі читача.

2007 року в бібліотеці відкрито відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотеки, який очолює молодий, перспективний спеціаліст С.О.Кантлін, працюють бібліотекарі II категорії Д.В. Дмитрук та О.В. Гавва. Відділ працює творчо, оперативно виконує поставлені завдання.

Зміцненню інформаційного ресурсу, формуванню альтернативних джерел інформації на базі електронних носіїв надають великої уваги не тільки ректорат університету, а й міністерство освіти і науки України. Ідеєю комп'ютеризації, автоматизації бібліотечних процесів пройняті положення його директивного листа від 23 березня 2007 року № 1/9-175, розглянутого на засіданні вченої ради університету. Його рекомендації лягли в основу вироблених і прийнятих до виконання заходів щодо розвитку університетської бібліотеки.

У центральному корпусі відкрито комп'ютерний читальний зал, покликаний стати центром збирання, зберігання і надання доступу читачам до інформації на електронних носіях, ним завідує М.І. Шахова. Комп'ютерний читальний зал надає такі послуги: вільне користування фондом електронних матеріалів; доступ до електронного каталогу бібліотеки та мережі Internet: вихід на Web-сайти вітчизняних і зарубіжних бібліотек, а також до повнотекстових баз даних; самостійна робота з текстами, графічними і табличними редакторами; запис на електронні носії інформації, роздруковування матеріалів тощо.

Автоматизація бібліотечних процесів вносить цілий спектр нових раніше недоступних бібліотекарю можливостей, одночасно ліквідує рутинні, одноманітні операції та підвищує ефективність роботи шляхом її модернізації.

Завдяки застосуванню програми налагоджене цілеспрямоване формування електронного каталогу. На 1 жовтня 2008 року він зафіксував близько 150 тис. примірників літератури, або більше третини активного фонду бібліотеки. Для його формування книгозбірні передано 10 нових персональних комп'ютерів.

Першим з підрозділів університетської бібліотеки на комп'ютерний автоматизований режим перевів роботу абонемент фізико-математичного факультету

(завідуюча Л.В. Огородник, бібліотекар В.А. Шевчук). Його книжковий фонд, що налічує понад 23 тисячі підручників і навчальних посібників, занесений до електронного каталогу, використовуються читацькі квитки з штрих-кодом, що істотно полегшує пошук необхідних для навчальних і наукових цілей праць, у тому числі професорів університету П.С.Атаманчука, І.М.Конета, Ю.В.Теплінського, доцентів Ц.А.Криськова, В.С.Щирби. Чимало викладачів фізико-математичного факультету беруть участь в акції „Подаруй бібліотеці книгу”, зокрема П.С.Атаманчук, І.М.Конет, М.С. Циганівський, Ц.А. Криськов, які подарували підрозділу по декілька десятків авторських видань⁹.

В автоматизованому комп'ютерному режимі працює читальний зал педагогічного факультету. 6 травня 2008 року відбулася урочиста акція з приводу переходу читального залу економічного факультету (завідуюча Н.О.Козак, бібліотекарі Л.М. Бабій, Н.В. Крамаренко) на роботу в автоматизованому комп'ютерному режимі. У святі взяли участь декан факультету доцент І.В.Ящишина, завідувачі кафедр М.І.Каньоса, Ю.С.Латер, П.А.Стрельбицький, працівники бібліотеки, викладачі бібліотечного відділення Кам'янець-Подільського училища культури та студенти. Директор наукової бібліотеки В.С.Прокопчук вручив декану та завідувачам кафедр читацькі квитки нового зразка з штрих-кодовими етикетками¹⁰. Завершено формування електронного каталогу на природничому факультеті (завідуюча А.Б.Драбанич, бібліотекар О.В.Богачик), факультетах психології, корекційної педагогіки і психології (І.А. Лук'янчук, І.І. Кушнір).

Чільне місце в структурі бібліотеки посідає науково-бібліографічний відділ, який з 2002 року очолює досвідчений фахівець Т.М.Опря. Під її керівництвом цей важливий підрозділ книгозбірні досяг кращих показників, кілька разів посідав призові місця за підсумками роботи підрозділів бібліотеки, відзначався університетськими грамотами, преміями. Основними напрямками його роботи є створення довідково-бібліографічного апарату (ДБА), довідково-бібліографічного фонду (ДБФ), фонду виконаних довідок, системи каталогів і картотек, бібліографічних покажчиків та біобібліографічних довідників, а також організація бібліографічного обслуговування. За час існування відділу його працівниками створено систематичну картотеку, картотеку наукових праць професорсько-викладацького складу університету, краєзнавчу, ряд тематичних із загальною кількістю 740 тис. карток. Зусиллями працівників відділу укомплектовано довідково-бібліографічний фонд, який налічує понад 3 тис. документів. Щороку він зростає на 250-300 документів і пришвидшує процес наукового пошуку, забезпечує повне інформаційне обслуговування численних користувачів. Кожного року відділ та структурні підрозділи книгозбірні видають читачам до 10 тисяч бібліографічних довідок, у тому числі більше 1,5 тисячі – тематичних¹¹.

Враховуючи специфіку навчально-виховної роботи університету, запити його керівництва, а також студентів, магістрантів, аспірантів і докторантів, працівники відділу 2003 року розпочали збір матеріалу та випуск „Бюлетеня з проблем вищої школи”. Зусиллями Т.М. Опрі, В.М. Пархоменко, Л.П. Савченко, Є.П. Сільвеструк, видано п'ять його випусків. До них включено близько 2 тис. назв документів, упорядкованих у розділах „Нормативні акти з питань освіти”, „Вища атестаційна комісія України”, „Освіта і Болонський процес”, „Загальні питання”, „Навчання і виховання у ВУЗі”, „Наукові праці викладачів К-ПДУ” тощо.¹²

2005 року за ініціативою директора бібліотеки В.С.Прокопчука започатковано систематичне видання „Календаря знаменних і пам'ятних дат Кам'янець-Подільського державного університету”¹³. Упродовж наступних років вийшло ще три випуски „Календаря...” Видання мають як традиційний (паперовий), так і електронний варіанти, що дає можливість користувачам швидко і оперативно знаходити необхідну інформацію.

Інформування користувачів відбувається також шляхом публікування бібліографічних списків в університетській газеті „Студентський меридіан”.

Поширеними формами інформації є проведення днів кафедр, днів інформації, інформаційних оглядів про ново надходжень, літератури про педагогів-новаторів, інновації у педагогічній сфері. Зі студентами та магістрантами проводяться консультації, бесіди, заняття

з питань використання довідкового апарату. На базі відділу неодноразово проводились семінари. Досвід бібліографічної роботи знайшов відображення в доповідях „Інформаційно-бібліографічна робота відділу бібліографії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету”, виголошених завідуючою відділом Т.М.Опрею та провідним бібліографом В.М.Пархоменко на семінарі-практикумі працівників бібліотек вищих навчальних закладів області, який пройшов на базі університетської бібліотеки в жовтні 2006 року.

Названі працівники, а також О.М. Швець, яка нещодавно поповнила підрозділ, щороку шифрують до 2 тис. наукових праць викладачів, студентів, магістрантів і аспірантів університету за таблицями УДК, беруть активну участь у проведенні просвітницької роботи. Тільки за 10 місяців 2008 року вони організували 14 книжкових виставок, на яких представили 1600 документів. Бібліографи надають допомогу іншим підрозділам в організації масових заходів, зокрема 26 вересня 2008 року – колективу читального залу №1 в проведенні урочистостей з нагоди 115-ої річниці від дня народження байкаря М.П. Годованця.

У жовтні 2006 року під час роботи III міжнародної науково-практичної конференції „Кам'янець-Подільський в контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність” працівники науково-бібліографічного відділу розгорнули книжково-ілюстративну виставку „Архієпископ Іларіон (І.Огієнко): відродження українського православ'я на Холмщині” з експонуванням 193 джерел, а під час роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції „Творчість В.Свідзінського”, що відбулася тієї ж осені, книжкову виставку 95 тематично підібраних джерел. Кілька років поспіль науково-бібліографічний відділ університетської бібліотеки влаштовує книжкові виставки в Старому місті до Дня науки і Свята міста Кам'янця-Подільського.

Бібліографи відділу розвивають тісну співпрацю із засобами масової інформації, зокрема – університетською газетою „Студентський меридіан”, на шпальтах якої друкують інформаційні матеріали про нові надходження, „Календар визначних і пам'ятних дат в галузі освіти”, який веде провідний бібліограф В.М.Пархоменко.

Найбільшим підрозділом університетської бібліотеки є відділ обслуговування користувачів, який об'єднує і координує діяльність шістнадцяти структурних одиниць. Абонемент, що знаходиться в центральному корпусі, посідає серед них провідне місце. Він одночасно обслуговує читачів і є книгосховищем понад 760 тис. примірників книг, брошур, періодичних видань. На абонементі працює 10 кваліфікованих, досвідчених бібліотекарів. Серед них – ветерани бібліотеки Л.П.Смолінська, Л.І.Савчук, Д.В.Лінкевич, Л.С.Нижник, В.П.Чопик, а також Л.А.Гульман, І.Л. Озімовська, Л.В. Юсипчук, Л.В.Ситник, В.О. Кінзерська. Підрозділ очолює провідний бібліотекар Л.В.Резнічук. Щороку колектив обслуговує більше 9 тис. 300 користувачів за єдиним читацьким формуляром та видає близько 110 тис. примірників документів¹⁴. Колектив проводить цікаву масову й просвітницьку роботу. Під час зустрічі з небожем Тараса Шевченка Олександром Відоменком організували книжково-ілюстративну виставку „Шевченко і Поділля”, завідувача Л.В. Резнічук провела бібліографічний огляд літератури. Спільно з працівниками абонементу педагогічного факультету підрозділ провів виховний захід „Культура мови та мовний етикет” і бібліографічний огляд „Довідково-бібліографічна література з культури мови”.

На педагогічному факультеті працює два бібліотечних підрозділи. Абонемент мистецької літератури (Н.Я.Скоропад, Р.А.Войцехівська) має відкритий книжковий фонд 9950 книг, понад 20 найменувань періодики, тематичні картотеки „Музиканти Кам'яниччини”, „Місто-твердиня на Поділлі”, постійно поповнює тематичні теки „М.Д. Леонтович – музикант і педагог”, „Народна пісня – основа естетичного виховання”, аудіозаписи музичних творів та репродукції картин у кабінеті-музеї М.Д.Леонтовича. Важливу для користувачів інформацію містять стелажні паспорти, поличні роздільники, тематичні полиці, книжкові виставки мистецького спрямування¹⁵.

Центральним бібліотечним підрозділом педагогічного факультету є абонемент-читальний зал (завідуюча Т.В.Сологуб), який налічує близько 20 тисяч примірників книг і 2230 періодичних видань. До послуг читачів – алфавітний і систематичний каталоги, картотеки журнальних статей і наукових праць професорсько-викладацького складу, тематичні теки. Завідуюча та провідний бібліотекар Л.М.Лавська і бібліотекар першої категорії Н.Й.Сивак проводяться літературні та інформаційні години, оформляються виставки книг. На постійну основу покладено видання інформаційного бюлетеня про нові надходження. Запровадження комп'ютерної бібліотечної програми „УФД Бібліотека” допомогло значно інтенсифікувати обслуговування читачів і поліпшити задоволення їх читацьких інтересів. Тісна співпраця бібліотекарів з деканатом, кафедрами та лабораторіями додає результативності факультетській бібліотеці. Книгозбірню традиційно поповнюють своїми виданнями декан факультету професор П.С.Каньоса, доценти З.Є.Запорожан, Л.С.Іванова, В.С.Карпалюк, Н.Д.Моцик, Т.І.Сурова, Г.П.Ткачук. 2007 року подарункові надходження склали більше сотні книг¹⁶.

У роботі університетської книгозбірні особливе місце належить читальному залу № 1 на 200 посадочних місць, розміщеному в головному корпусі університету. У його фонді зосереджена мовознавча, літературознавча, художня література, значна кількість періодичних видань. Це дає можливість задовольняти інформаційні потреби студентів факультету української філології і журналістики та факультету іноземних мов. Працівники читального залу М.М.Розенвасер і О.С.Гаврилова, завідувача І.І.Грінішина активно популяризують літературу шляхом проведення різноманітних масових культурно-просвітницьких заходів, у тому числі – читацьких конференцій, літературних і музичних вечорів, диспутів, гуманістично спрямованих, зорієнтованих на особистісне вдосконалення і різнобічний розвиток, формування в студентів активної громадянської позиції, національної свідомості, мотивів соціально-значимої діяльності.

У читальному залі організовуються виставки літератури з актуальних проблем суспільного життя, науки, культури, мистецтва, зорієнтовані на певні категорії користувачів, присвячені річницям знаменних дат, діяльності видатних людей. Книжкова виставка „Тарас Григорович Шевченко – світоч української нації”, організована до Шевченківських днів, запропонувала читачам літературу за розділами: „Твори Шевченка”, „Біографічні матеріали”, „Суспільно-політичні погляди Шевченка”, „Шевченко в літературі і мистецтві”, „Шевченко у спогадах сучасників”, „Шевченко та світова література і культура”, „Шевченко і Поділля”, „Вшанування пам'яті Шевченка”. Значний інтерес викликають також виставки „Нові надходження”, „Забуті книжки”, експонування видань різних років, експрес-виставки, бібліотечні плакати.

Працівники читального залу № I велику увагу приділяють обговоренню книг. Наприклад, до шевченківських днів проводилося обговорення книги „Свіча вічності”, упорядкованої головою обласної організації Національної спілки письменників України, автором численних поетичних збірок Миколою Федунцем¹⁷. Відбулася презентація книги завідуючого кафедрою історії української літератури та компаративістики, професора Михайла Григоровича Кудрявцева „Пам'ять. (Код Іуди)”¹⁸. Цікавості такому заходу додала книжкова виставка про творчий доробок автора.

Багатством змісту й емоційним колоритом відзначалися читацькі конференції, присвячені творчості Василя Симоненка, Федеріко Гарсія Лорки. Чи потрібна нам книга сьогодні?” – під такою назвою відбувся диспут до Дня книги. Цікавим за змістом і колом порушених питань був диспут до дня святого Валентина „Вміти кохати”, проведений за участю першокурсників і психолога.

Зусиллями працівників читального залу проведені бібліографічні огляди художньої літератури „Велич Івана Франка”, „Василь Симоненко – витязь молоді української поезії”, „Душа моя сонця намріяла (Життя і творчість П.Г.Тичини)” та ін. Нерідко масові заходи супроводжуються показом репродукцій картин, виконанням музичних творів, виступами учасників художньої самодіяльності, стають емоційно насиченими і цікавими. Серед них

слід виділити усний журнал „Слався, Тарасе великий”, при проведенні якого представлення творчого доробку поета поєднувалося з виконанням музичних творів на його слова, що створило атмосферу шани, поваги, гордості і любові до Великого Кобзаря.

Під час проведення в університеті „круглого столу”, присвяченого 130-річчю від дня народження Петра Івановича Холодного (1876-1930), українського державного діяча, педагога, художника, вченого, патріота-інтелігента, особливого колориту заходу надала виставка репродукцій його картин, віднайдених у музейних установах та приватних колекціях Ю.В.Телячим й організована з допомогою відомого митця, народного художника України, професора кафедри образотворчого та прикладного мистецтва університету Бориса Михайловича Негоди¹⁹.

Невід’ємною частиною просвітницької роботи бібліотеки стали дні поезії. Студенти із захопленням сприймали світ поезії, розкритий членом Національної спілки письменників України, доцентом кафедри теорії та історії журналістики й української літератури Іваном Петровичем Прокоф’євим.

У незабутню подію перетворилися зустрічі з поетом політичним і громадським діячем Дмитром Павличком, народною артисткою Нілою Крюковою, випускником філологічного факультету Йосипом Осецьким, членами НСПУ завідувачим кафедрою політології і соціології, доктором історичних наук, професором Віталієм Нечитайлом та Оксаною Почапською.

Зустріч з членом Національної спілки письменників України, подолянцем Володимиром Белінським, автором історико-літературного роману-дослідження „Страна Моксель или открытие Великороссии”, дала можливість ознайомитися з суперечливими і драматичними сторінками російсько-українських відносин.

Цікавим був вечір українського та російського романсу, проведений талановитим гітаристом Ярославом Федієнком і вокалістом Миколою Чайкою, на базі читального залу №2 (завідуюча О.І. Пшетаковська, бібліотекар Р.С. Стародубцева), презентація книги аспірантки Олени Прядко „З піснею крізь роки” (про науково-педагогічну та творчу діяльність кандидата педагогічних наук, професора кафедри методики музичного виховання, вокалу і хорового диригування М.А.Печенюк). Її складовими були книжкова виставка науково-методичного доробку М.А. Печенюк, виступ автора книги Олени Прядко та у її ж виконанні твору „Ave Maria”, а також віночка пісень у виконанні Майї Антонівни Печенюк та вихованців її класу.

Вся просвітницька робота працівниками бібліотеки ведеться в тісному взаємозв’язку з професорсько-викладацьким складом факультетів, кафедр, науково-дослідних центрів, лабораторій і інших підрозділів університету.

На початку 2004 року відкрито відділ рідкісних видань. Його спочатку очолила Л. Р. Безносова, а 2005 року – провідний бібліотекар Н.Д.Крючкова, працюють В. Ф. Биковська та О.П. Селезньова. Відділ має 24366 документів і є справжньою скарбницею раритетів університетської книгозбірні, потужною колекцією пам’яток вітчизняної писемності і друку.

Основу відділу складають:

- видання кириличного друку до 1800 р., видання громадянського друку до 1830 р., включаючи періодичні;
- праці 20-х – початку 30-х років XIX ст., опубліковані з урахуванням суттєвих змін у видавничій сфері, пов’язаних з переходом від ручного до машинного способу книгодрукування, значним зростанням тиражів та широкою професіоналізацією видавничої і письменницької справи й розширенням книжкового репертуару;
- видання, надруковані українською мовою незалежно від території та іншими мовами, які побачили світ до 1860 р., і вважаються бібліофільською рідкістю та кваліфікуються як книжкові пам’ятки й підлягають дбайливому збереженню;
- рідкісні за кількістю та зовнішнім виглядом видання XIX-XXI століть.

Значна частина книг має печатки Кам’янець-Подільського державного українського університету (1918-1921), Кам’янець-Подільського інституту народної освіти (1921-1930),

численні автографи, написи надають книгам унікальності, посилюють їх цінність, відображають ставлення читача до книги, тексту, до явищ духовного й культурного життя сучасників.²⁰

Наявність у фондах відділу рідкісних видань бібліотеки книжкових пам'яток національного, навіть світового значення робить їх повноцінною базою численних книгознавчих, бібліотекознавчих, бібліофільських, краєзнавчих, культурологічних і мистецтвознавчих досліджень.

Цьому значною мірою сприятиме показчик матеріалів, вміщених в усіх дванадцяти випусках „Трудов Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии” (1878-1916 рр.), що незабаром побачить світ.

Тим часом зусилля працівників відділу зосереджені на аналізі та розкритті потенціалу фонду рідкісних видань. І хоч відділ функціонує всього чотири роки, все ж за цей час створені алфавітний і систематичний каталоги, описана колекція газет 1917-1920 рр., ведеться підготовка низки бібліографічних показників. Значна увага приділяється популяризації літератури через Веб-сторінку, газету „Студентський меридіан”, книжкові виставки. З року в рік зростає кількість читачів (як правило, магістрантів, аспірантів, докторантів) та книговидача, про що свідчать дані:

Рік	Фонд	Читачів	Книговидача
2005	24068	270	11534
2006	24068	275	11700
2007	24106	280	17035
10 місяців 2008	24398	285	11011

2003 року створено Шепетівський консультативний центр університету і в його складі бібліотечний підрозділ, який розпочала формувати Ганна Павлівна Царик, а тепер очолює Валентина Болеславівна Кипень, провідний бібліотекар. У фонді бібліотеки Шепетівського НКЦ на 1 жовтня 2008 року налічується 10 тис. примірників літератури, нею обслуговується 850 прикріплених до Центру студентів – заочників.

Фонд історичної літератури – це 24 тис. примірників, сконцентрованих на абонементі історичного факультету (завідуюча Т.В. Ткач, бібліотекар Н.В. Крик) та 18 тис. – у читальному залі (завідуюча Л.В. Гончарова, бібліотекар I категорії М.М. Марчук). З року в рік збільшується кількість користувачів, книговидача. Обидва підрозділи розпочали формування електронного каталогу літератури, періодики.

З ініціативи ректора університету професора О.М.Завальнюка колектив бібліотеки працює над відновленням загубленого в каскаді закриттів, реорганізацій навчального закладу статусу наукової бібліотеки. З цією метою введено посаду вченого секретаря, який виступає організатором і координатором наукової роботи усіх 18 підрозділів нашої книгозбірні. Цю посаду обійняла досвідчена працівниця, бібліотекар першої категорії Л.Ф.Філінюк. Визначено бібліотекознавчі проблеми для науково-дослідницької роботи, організовано школу передового бібліотечного досвіду з основ наукового дослідження, започатковано низку видавничих проєктів.

Поступово прийшло усвідомлення того, що наукова бібліотека покликана посилити наукову складову по всіх напрямках традиційної бібліотечної роботи, власне, теоретичне осмислення своєї практичної діяльності шляхом аналізу, узагальнення та пошуку способів її удосконалення. Це вимагає суттєвих змін у кадровій роботі, посилення освітнього потенціалу, добору працівників з фаховою підготовкою, а головне – організації їх навчання і самоосвіти. У школі передового бібліотечного досвіду з основ наукового дослідження працівники бібліотеки опановують теорією і методикою наукового пошуку, написання різних видів наукових праць. У школі молодих бібліотекарів проведений цикл практичних

занять і консультацій з опанування комп'ютерною технікою, раз у квартал проходять фахові семінари з участю керівників усіх бібліотечних підрозділів.

На першопочатках науково-дослідна праця була сконцентрована на вивченні історичного досвіду університетської бібліотеки. Опрацьовано матеріали Державного архіву Хмельницької області, Центрального державного архіву вищих органів і управління України, поточного архіву книгозбірні та університету, численну літературу, проведено анкетне опитування й збір спогадів ветеранів, сформовано бібліографію з історії книгозбірні, створено джерельну базу вивчення історії бібліотеки.

Досліджуються також питання теорії й методики бібліотечної справи. Результати наукових студій доповідалися на двох конференціях – регіональній „Роль бібліотеки вищого навчального закладу в інформаційній підтримці освіти та науки на сучасному етапі” (2006) та міжнародній „Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів” (2007), круглому столі „Наукова бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: минуле, сьогодення, перспективи” (2008).

Розробляються наукові основи формування фонду. Запроваджено моніторинг книгозабезпечення, наслідки якого враховуються при комплектуванні фонду. Результати досліджень знайшли вияв у збільшенні бібліотечної видавничої роботи. Якщо до 2005 року бібліотека, окрім бібліографічних списків готувала тільки „Бюлетень з проблем вищої школи”, то впродовж останніх кількох років практикується випуск „Календаря знаменних і пам'ятних дат університету”, започаткована серія біобібліографічних покажчиків „Постаті в освіті і науці” і вже побачили світ 5 покажчиків праць колишнього ректора І.В.Іваха, начальника науково-дослідного сектора І.М.Конета, професорів П.І. Свідера, П.Є.Ткачука, доцента А.П. Гаврищука.

Значно посилено інформування про новонадходження через внутріуніверситетську комп'ютерну мережу, університетську газету, виставки „Нові надходження”, що діють в усіх 16 абонементів і читальних залах. Надаємо бібліографічну підтримку науковим зусиллям дослідників шляхом консультацій, методичних порад щодо оформлення використаних джерел, шифруємо збірники, статті, дисертації. Вчимо студентів правил бібліографування на спеціальних бібліографічних заняттях. Розроблено і на історичному факультеті читається нормативний курс „Історична бібліографія”.

Більш якісного наукового спрямування набули такі напрямки роботи, як методичне забезпечення бібліотечних процесів, бібліотечна краєзнавча робота і персональна бібліографія. На засіданні бібліотечної методичної ради обговорені і схвалені методичні рекомендації щодо підготовки і видання біобібліографічних покажчиків й на одному із засідань координаційної наради доведені до керівників підрозділів для практичного використання.

Свої дослідницькі зусилля поєднуємо з досвідом відділу бібліографії і краєзнавства Російської національної бібліотеки і з його урахуванням плануємо спільно видати покажчик матеріалів „Трудов Подольского епархиального историко-статистического комитета”.

2008 року бібліотека започаткувала видання збірника наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету з питань бібліотекознавства, книгознавства. Перший випуск головним чином відобразив матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів”, проведеної 20 – 21 вересня 2007 року. 26 вересня 2008 року під час проведення круглого столу „Наукова бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Іваана Огієнка: минуле, сьогодення, перспективи” він був презентований бібліотечній громадськості (див.: Додаток №29).

Якісно новим напрямом наукової діяльності бібліотеки стало проведення науково-практичних форумів. Зокрема, 24 жовтня 2006 року на базі університетської бібліотеки відбулася науково-практична конференція „Роль бібліотеки ВНЗ в інформаційному забезпеченні потреб освіти та науки на сучасному етапі”. До участі в ній були запрошені

провідні бібліотечні працівники області. Вони ознайомилися з роботою структурних підрозділів університетської бібліотеки – абонементу мистецької літератури, педагогічного та фізико-математичного факультетів. Була звернута увага на взаємодію бібліотеки з факультетами в питанні посилення інформаційного ресурсу, ефективного його використання.

Учасники конференції взяли участь у літературно-музичній композиції „Кобзарська слава України”, яку підготували й провели завідувача читальним залом № 1 І.І.Грінішина та завідувача абонементом мистецької літератури Н.Я.Скоропад.

Основні питання науково-практичної конференції були розглянуті на пленарному засіданні в центральному корпусі у формі „круглого столу”. З доповіддю „Бібліотеки вищих навчальних закладів Польщі на сучасному етапі” виступила директор бібліотеки Хмельницького національного університету О.Б.Айвазян. Роль і місце бібліотечного консорціуму України „Інформатіо” в удосконаленні інформаційної діяльності бібліотек розкрив його президент О.В.Васильєв, завідувача науково-методичним відділом бібліотеки Хмельницького національного університету К.А.Чабан – здобутки і перспективи діяльності бібліотек вищих навчальних закладів Хмельницької області, заступник директора бібліотеки Хмельницького національного університету В.О.Глухенька – питання комп’ютеризації та автоматизації бібліотечних процесів. Заступник директора бібліотеки Кам’янець-Подільського державного університету В.М.Бунда привернула увагу до проблеми професійного іміджу бібліотекаря, завідувача відділом обслуговування Л.В.Резнічук – до новітніх технологій у бібліотечній роботі, Н.О.Соловійова – до можливостей моніторингу книгозабезпечення, завідувача відділом бібліографії Т.М.Опря розкрила роль інформування читачів у системі вибірково розповсюдженої інформації (ВРІ), диференційованого обслуговування керівництва (ДОК), Н.Д.Крючкова показала внесок бібліотеки рідкісних видань у науково-дослідну роботу університету. Цікаві питання порушили завідувача абонементом мистецької літератури Н.Я.Скоропад, завідувача абонементом педагогічного факультету Т.В.Сологуб та інші²¹.

Більш масштабною за кількістю учасників, географією представництва і глибиною теоретичних і практичних узагальнень виявилася Міжнародна науково-практична конференція „Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів”, проведена з ініціативи і на базі бібліотеки університету 20 – 21 вересня 2007 року. Її організаторами виступили бібліотека Кам’янець-Подільського державного університету, Науково-методична бібліотечна комісія МОН України, Методичний центр бібліотек вищих навчальних закладів Хмельницької області і Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам’янець-Подільському національному університеті.

Робота конференції розпочалася з ознайомлення з виставками: „Науковий доробок університету”, „До 135-річчя від дня народження С.О.Сірополка – видатного бібліотекознавця, бібліографа, одного з перших директорів бібліотеки Кам’янець-Подільського державного українського університету”, „Бібліотека Кам’янець-Подільського державного українського університету в документах і матеріалах Державного архіву Хмельницької області” та музеєм історії університету.

Пленарне засідання конференції відкрив ректор університету, професор, академік Академії вищої школи України, заслужений працівник освіти України О. М. Завальнюк. З вітальними словами від імені Хмельницької обласної ради до учасників конференції звернувся заступник голови О. В. Хавронюк, від Кам’янець-Подільської міської ради – заступник міського голови з гуманітарних питань, заслужений вчитель України О. В. Демчук. На адресу конференції надійшли вітальні телеграми від академіка НАН України П.Т.Тронька, президента Євразійської асоціації університетів, ректора Московського університету імені М.В.Ломоносова академіка РАН В.А.Садовнича, професора, академіка НАН України, почесного професора Кам’янець-Подільського державного університету

М.І.Мушинки та директора ЦНБ Харківського національного університету імені Василя Каразіна І.Журавльової.

Учасники і гості першого пленарного засідання конференції заслухали та обговорили доповіді „Степан Сірополко і розвиток бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919-1920)” ректора університету О.М.Завальнюка, „Бібліотека К-ПДУ: етапи розвитку, проблеми, перспективи” директора університетської бібліотеки, кандидата історичних наук, професора, члена-кореспондента Української академії історичних наук України, заслуженого працівника освіти України В.С.Прокопчука, „Теоретичні погляди Лева Биковського в контексті розвитку всесвітньої науки про книгу” завідуючої відділом бібліографії і краєзнавства Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) доктора історичних наук Н.К.Лелікової, „З історії заснування Фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету” доктора історичних наук, професора В.П.Ляхоцького, „Внесок Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського у розвиток бібліографічних ресурсів психолого-педагогічної тематики: традиції та інновації” завідуючої відділом цієї книгозбірні Л.О.Пономаренко. Доктор педагогічних наук, професор, академік Г.М.Сагач презентувала авторське п'ятитомне видання „Златоуст” і подарувала його колективу університету.

У межах форуму працювало 5 секцій, зокрема – „Життя і діяльність С.О.Сірополка. Видатні постаті в царині бібліотечної праці”, „Історія становлення та розвитку бібліотечної справи в Україні”, „Бібліотечне краєзнавство та історико-регіональні дослідження”, „Університетська бібліотека: тенденції, проблеми і перспективи” та „Перспективні підходи та інноваційні технології в діяльності бібліотек”.

Найбільш яскравими та змістовними були доповіді керівника Центру дослідження історії Поділля Кам'янець-Подільського національного університету (м. Кам'янець-Подільський, Україна), доктора історичних наук, професора, академіка Української академії історичних наук України Л.В.Баженова, „Наукова бібліотека К-ПДУ в системі краєзнавчого руху та регіональних досліджень (1991-2007 рр.)”, старшого наукового співробітника відділу бібліографії і краєзнавства Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) кандидата педагогічних наук О.М.Маслової „Краснавіччя бібліографія в Російській Федерації: стан і проблеми”, керівника науково-дослідного Центру огієнкознавства Кам'янець-Подільського державного університету, кандидата філологічних наук, професора Є.І.Сохацької „Штрихи до портрета Івана Огієнка – книголюба (За матеріалами перших канадських українських журналів „Слово істини” і „Наша культура”)”, доцента кафедри документальних комунікацій Рівненського державного гуманітарного університету, кандидата педагогічних наук Г.В.Сілкової „Інформаційно-аналітична діяльність в структурі підготовки фахівців бібліотечної справи”, завідуючого групою історичної бібліографії Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) кандидата історичних наук О.І.Раздорського „Історична і краєзнавча бібліографія в Російській національній бібліотеці”, старшого викладача Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського, кандидата історичних наук Т.Р.Соломонової „Історична література іноземними мовами в приватних бібліотеках Поділля кінця XVIII – поч. XX століття (за матеріалами відділу рідкісних і цінних видань ВОУНБ ім. К.Тімірязєва)”, старшого викладача Хмельницького інституту МАУП, кандидата історичних наук А.М.Трембіцького „Бібліотекознавча діяльність родини Сіцинських-Січинських”, доцента кафедри видавничої справи та редагування Української академії друкарства (м. Львів) кандидата філологічних наук Н.І.Черниш „Внесок І.Кревецького у розбудову фондів української бібліотеки Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка”, заступника директора наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника (м. Івано-Франківськ), кандидата філологічних наук, доцента О.Б.Гуцуляка „Бібліографістика Прикарпаття як регіональна складова українського біографічного словника”²².

Проблемам впливу інформаційного потенціалу бібліотек на навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі, новітніх інформаційних технологій у системі

університетських бібліотек, практичної реалізації системи електронного документообігу, інноваційних напрямів роботи свої наукові розвідки присвятили викладачі кафедри документальних комунікацій Рівненського державного гуманітарного університету О.Ю.Бучковська, Ж.В.Бабенко, Д.В.Карпюк та аспірантка Л.Ф.Трачук.

Жвавий науковий інтерес в учасників конференції викликали повідомлення аспірантки історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Н.М.Коротенко про діяльність наукових бібліотек Харківського та Одеського університетів у 1933-1941 роках

На підсумковому пленарному засіданні учасники конференції заслухали інформації керівників секцій і прийняли рекомендації:

- вважати дану конференцію першою і проводити надалі такі конференції раз у три роки на базі бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету;
- поглибити співпрацю бібліотек України з бібліотеками Російської Федерації та інших країн, центром в Україні визначити Державну науково-педагогічну бібліотеку України ім. В.О.Сухомлинського;
- звернутися до Книжкової палати України і Книжкової палати Російської Федерації з питання обміну обов'язковим примірником видань;
- організувати міжбібліотечний обмін інформацією на електронних носіях;
- просити Кам'янець-Подільську міську Раду активізувати і фінансові підтримати створення в приміщенні картинної галереї музейної кімнати видатного земляка, класика української байки М.П.Годованця;
- звернутися до ректора університету професора О.М.Завальнюка, директора бібліотеки В.С.Прокопчука, використовуючи і матеріали конференції, до 90-річчя заснування університету видати нарис історії бібліотеки;
- разом з Центром огієнкознавства видати збірник документів з історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету періоду 1918-1920 рр.

Гості відвідали підрозділи, ознайомилися з роботою бібліотеки, обмінялися враженнями. Для учасників міжнародної науково-практичної конференції була організована широка культурна програма. Особливе місце посіли екскурсії до національного історико-архітектурного заповідника „Кам'янець” та Бакотського давньоруського скельного монастиря.

Оскільки конференція проходила напередодні Всеукраїнського дня бібліотек, група бібліотечних працівників була відзначена університетськими нагородами. Знаком „Ветеран праці Кам'янець-Подільського державного університету” нагороджені А.Ф.Білик, Є.І.Лабутенко, Л.М.Лавська, Д.В.Лінкевич, М.М.Марчук, Т.М.Опря, О.П.Селєзньова, В.П.Чопик, Е.І.Циганюк. За активну співпрацю з бібліотекою університету й допомогу Подяками ректора відзначені О.Б.Айвазян, директор наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, В.М.Вінюкова, завідувача бібліотекою Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника, Н.К.Лелікова, завідувача відділом бібліографії і краєзнавства Російської національної бібліотеки, О.І.Раздорський, керівник групи історичної бібліографії відділу бібліографії і краєзнавства РНБ, Н.М.Синиця, директор Хмельницької обласної наукової універсальної бібліотеки ім. М.Островського, Т.Р.Соломонова, ст. викладач Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського.

Водночас зростає питома вага участі бібліотеки в роботі наукових форумів, що проводяться в університеті. Зокрема, 20-22 вересня 2006 року для учасників Міжнародної наукової конференції „Україна, Польща, Росія у XVII – XVIII ст.: політико-державні моделі та владні еліти” працівниками інформаційно-бібліографічного відділу та читального залу № 1 була організована книжково-ілюстративна виставка, де експонувалися 196 джерел.

Книгозбірня університету співпрацює та взаємодіє з бібліотеками інших систем і відомств, органами науково-технічної інформації. Вагомою є творча співпраця з Державною науково-педагогічною бібліотекою імені В.О.Сухомлинського в м. Києві, Хмельницькою обласною універсальною науковою бібліотекою імені М.Островського, Науковою

бібліотекою імені М.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Спільно з Хмельницькою обласною універсальною науковою бібліотекою імені М.Островського та Дунаєвською районною бібліотекою проведена урочиста академія з нагоди 430-річчя від дня народження М.Смотрицького, відбувається обмін інформацією для видання „Календаря знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини”, книжковими виданнями. Разом з науковою бібліотекою Хмельницького національного університету видано збірник науково-методичних праць²³.

Бібліотека виходить на міжнародну співпрацю. Під час міжнародної науково-практичної конференції був підписаний договір про науково-бібліотечне та культурно-освітнє співробітництво між університетською бібліотекою та Російською національною бібліотекою в м. Санкт-Петербурзі (див.: Додаток №24).

На основі досягнень теорії і практики в університетській бібліотеці організовується управлінський процес, який передбачає комплексне здійснення функцій прогнозу, планування, аналізу, організації та контролю виконання. Важелі управління розподілені між директором, заступником, ученим секретарем, провідним методистом і 4 завідуючими загальнобібліотечними відділами, які не тільки генерують ідеї, а й втілюють їх у життя. Напрями управлінської роботи чітко виписані в посадових інструкціях.

У своїй діяльності колектив бібліотеки керується, крім традиційного плану, який передбачає основні напрями й показники діяльності, і планом управлінських дій по місяцях і напрямках – організаційні питання, методична робота, масова, популяризаторська робота, матеріально-технічне забезпечення. Це своєрідний графік, в якому більш детально і конкретно визначені заходи дирекції, відділів і бібліотечних підрозділів, дати й відповідальні за їх організацію. Планування виступає провідним інструментом і стратегічною формою управління, вирішення ключових питань. Така система забезпечує і планування, і координацію роботи всіх бібліотечних ланок, підпорядкування їх діяльності єдиній меті. Це здійснюється шляхом проведення щотижневих нарад при директорі, щомісячних – першого вівторка – координаційних нарад з участю керівників підрозділів. Діють бібліотечна рада, яку очолює проректор В.М.Федорчук, методична рада. Актуальні питання діяльності бібліотеки розглядаються на засіданнях вченої ради, ректорату університету.

Великої уваги в бібліотеці надається професійному зростанню кадрів. Частина колективу 2007 року пройшла курси перепідготовки. Вироблено положення про атестацію, наказом по університету створена атестаційна комісія, затверджений графік атестації на п'ять років. 18 жовтня 2007 року була атестована перша група, 12 працівників підтвердили або підвищили кваліфікаційну категорію. Атестація стала чималим стимулом посилення інтелектуального потенціалу, мотивації практичної діяльності (див.: Додатки: 16-20).

Праця бібліотекарів заохочується. Щорічно згідно положення про підсумки роботи бібліотечні працівники відзначаються грамотами, подяками, преміюються, отримують грошові надбавки, а ті, хто віддав університету 25 років своєї праці, нагороджуються знаком „Ветеран праці Кам'янець-Подільського національного університету” (див.: Додатки № 25, 26). До Дня бібліотек одному – двом кращим працівникам вручається Диплом лауреата премії ім. Й.І.Токара – завідуючого бібліотекою 1948-1993 рр. (див.: Додаток №23). Першими лауреатами цієї премії стали провідний бібліотекар Л.П.Смолінська та провідний бібліограф В.М.Пархоменко.

Людмила Петрівна Смолінська прийшла в бібліотеку педагогічного інституту 1963 року. Майже 20 років очолювала найбільший підрозділ книгозбірні – відділ обслуговування. Вимагаючи від підлеглих дотримання виробничої дисципліни, сама показувала приклад відповідального ставлення до службових обов'язків, підвищення фахового рівня, допомагала молодим фахівцям переборювати труднощі, опановувати справою. Вона постійно дбає про культуру обслуговування, вчить колег тактовності й толерантності.

Валентина Михайлівна Пархоменко розпочала трудову діяльність у бібліотеці інституту ще у вересні 1964 року, через рік була переведена на посаду бібліографа, а 1971 року, після закінчення інституту культури, отримала категорію старшого бібліографа. З

перших днів роботи зарекомендувала себе сумлінним, енергійним працівником, глибоко відданим улюбленій праці. Здійснювала неодноразові поїздки до Києва в бібліотеку імені В.І.Вернадського, парламентську, збирала інформацію з історії нашої книгозбірні, бібліотеки, віднайшла спомин Лева Биковського про перші кроки бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету, опублікувала статтю з історії бібліотеки періоду її становлення. Вона допомогла навчально-науковій лабораторії етнології виявити і правильно оформити народознавчу бібліографію до довгострокової програмної теми „Народна культура Поділля в контексті національного відродження України”, сформуванню картотеку „Життя і наукова праця професора І.І.Огієнка” до відкриття 2003 року Центру огієнкознавства²⁴. Без її науково-бібліографічної допомоги, передусім в оформленні наукового апарату, практично не публікується жодна наукова або навчально-методична праця викладачів. У книгу сьогодення лауреати премії імені Й.І.Токара Л.П.Смолінська та В.М.Пархоменко вписують все нові добрі справи, вони є взірцем для колективу наукової бібліотеки.

Ректор університету О.М. Завальнюк, директор бібліотеки В.С. Прокопчук, декани факультетів В.С. Щирба, П.С. Каньоса, М.Д. Матвеев великої уваги надають зміцненню матеріальної бази. Нові приміщення отримала бібліотека під фонд рідкісних видань, літературу з економіки, природничих наук, психології, педагогіки, польськомовну літературу, сучасного дизайну надано читальному залу №1. Придбано 60 стелажів, 15 комп'ютерів, кілька тисяч поличних роздільників. Велику організаційну й матеріально-фінансову підтримку бібліотеці надають проректори В.О. Гнатюк, В.М. Федорчук, П.А. Білий, О.В. Онакалюк, головний бухгалтер О.П. Рибак, бухгалтер А.І. Гонюк, технічні працівники Л.М. Андреєва, Л.І. Башинська.

22 січня 2008 року президент України В.А. Ющенко підписав Указ № 44/ 2008 „Про присвоєння Кам'янець-Подільському державному університету статусу національного”. У ньому зазначено: „Ураховуючи загальнодержавне і міжнародне визнання результатів діяльності Кам'янець-Подільського державного університету та його вагомий внесок у розвиток національної освіти і науки постановляю: Надати Кам'янець-Подільському державному університету статус національного і надалі іменувати його – Кам'янець-Подільський національний університет”²⁵. 28 серпня 2008 року постановою Кабінету міністрів України № 1119-р університету присвоєно ім'я його першого ректора Івана Огієнка (див.: Додатки № 27, 28).

У затвердженому на зборах колективу 20 лютого 2008 року Статуті Кам'янець-Подільського національного університету бібліотеку відновлено в статусі наукової, в якій вона перебувала ще в 20-х роках минулого століття.

Положення про наукову бібліотеку університету не тільки зафіксувало її діяльність на такому високому рівні, а й визначило основні складові наукової праці колективу: посилення рівня науковості бібліографічної діяльності та методичної роботи, як і науково-дослідницької роботи з питань книгознавства, бібліотекознавства, історії бібліотечної справи (див.: Додаток № 15).

З урахуванням цього вироблена концепція наукової діяльності колективу, основні засади якої були обговорені на засіданнях координаційної наради, бібліотечної ради та внесені до раніше виробленої і затвердженої вченою радою університету „Концепції розвитку бібліотеки на 2007-2012 рр.”

Високою оцінкою праці багатьох поколінь хранителів і популяризаторів книжкових скарбів стало рішення Хмельницької обласної державної адміністрації про відзначення наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету премією імені Мелетія Смотрицького в галузі бібліотечної роботи. 23 серпня 2008 року під час святкування 17-ої річниці Незалежності України диплом і медаль „Лауреат Хмельниччина” голова облдержадміністрації. І.К. Гавчук вручив директору наукової бібліотеки В.С. Прокопчуку (див.: Додаток № 30). У цей же день диплом лауреата премії імені Петра Бачинського в галузі природничих досліджень відзначений природничий факультет університету, диплом і

медаль отримав декан факультету М.Д. Матвеев, керівник університетського підрозділу, де високо поцінуюється і підтримується факультетська бібліотека.

Окрилений поверненням статусу наукової і достойною відзнакою невтомної діяльності попередників і сучасників колектив університетської бібліотеки готовий вирішувати нові, складні й відповідальні завдання формування спеціалістів нового покоління, здатних розбудовувати і утверджувати незалежність, жити й співпрацювати в європейському просторі, глобалізованому світі.

Висновки

22 жовтня 2008 року Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка відзначив 90-ліття з часу заснування. Відзначила цей ювілей і університетська наукова бібліотека, яка з початку свого функціонування активно працювала на якісну підготовку фахівців і результативну науково-дослідну роботу (див.: Додаток №31). Основу успіху завжди складав книжковий фонд, добротна, якісна література з різних галузей знань. Комплектування бібліотеки розпочалося задовго до офіційного відкриття університету й було найпершим і найголовнішим напрямом діяльності колективу. Започаткував його власними книгами ректор Іван Огієнко. Завдяки його багатогранній бібліофільській діяльності в бібліотеці було зібрано більше 30 тис. книг, того часу українську книгознавчу еліту – Іван Сливка, Лев Биковський, Степан Сірополко, Юхим Сіцинський, Михайло Ясинський, яка не тільки визначила соціальну роль університетської книгозбірні, а й виробила концепцію бібліотечної справи, що впливала з демократичних ідеалів просвітництва, національно-культурного відродження та професіоналізму. Вона знайшла конкретне відображення в створеній ними нормативній документації – статуті, правилах бібліотеки. Їх діяльність за повного розуміння і всебічної підтримки керівництва університету забезпечила успіх в роботі.

Упродовж десятиліть бібліотека міняла не тільки керівників, персональний склад працівників, але й неодноразово приміщення, розвивала та освоювала нові напрями і форми роботи. Нерідко складність діяльності книгозбірні, як і всього навчального закладу, зумовлювалася не стільки завданнями навчального процесу, скільки ідеологічними й політичними вимогами комуністичної партії і радянського уряду.

Протягом 20-х – другої половини 40-х років книгозбірня розвивалася в умовах структурних змін навчального закладу. Нечуваних втрат зазнала вона під час перших реорганізацій університету, не раз її фонд доводилося формувати заново. Важких ударів бібліотеці завдали репресії, масові вилучення так званої „невитриманої літератури”, закриття інституту 1935 року, німецько-фашистська окупація. Але щоразу її працівники робили все можливе, щоб не тільки інформаційно забезпечувати навчально-виховний процес, а й перетворити книгозбірню в потужний інформаційно-навчальний підрозділ і вагомий чинник послідовного еволюціонування інституту в один з кращих вітчизняних педагогічних навчальних закладів, важливий освітньо-культурний осередок міста й області, потужний депозитарій раритетної, рідкісної та краєзнавчої літератури.

Значними подіями для університету стало створення в складі бібліотеки відділу рідкісних видань з кількома десятками тисяч безцінних томів, які представляють великий науковий, історичний і культурний інтерес, читальних залів і абонементів на факультетах, що наблизило фонди до користувачів, поліпшило якість їх обслуговування, забезпечило економію часу для отримання навчальної та наукової інформації.

Наукова бібліотека сьогодні виступає головною ланкою інформаційної інфраструктури університету, забезпечує підготовку фахівців за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями і стандартами України. У її структурі – 4 загальнобібліотечних відділи (комплектування та наукової обробки літератури, науково-бібліографічний, обслуговування користувачів, інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотеки), центральний абонемент з основним книгосховищем, 2 загальноуніверситетські читальні зали, 14 абонементів і читальних залів на факультетах. Щорічно бібліотеку поповнюють 10 – 15 тис. документів, понад 560 назв періодики. За обсягом фонду – близько 930 тис. документів та масштабами діяльності вона – у числі найбільших книгозбірень південно-західного регіону України.

Бібліотека відновила статус наукової, що вимагає перегляду традиційних методів діяльності, пошуку нових більш ефективних інструментів забезпечення навчального процесу

і наукових досліджень в університеті в умовах Болонського процесу, коли студенти головним чином самостійно здобувають знання, спираючись на інформаційні можливості бібліотек.

У числі пріоритетних стоять завдання вироблення і реалізації програми якісного оновлення системи обслуговування читачів, дослідницької, методичної, організаційно-управлінської діяльності задля завершення роботи з впровадження багатофункціональної автоматизованої бібліотечної інформаційної системи та системи самообслуговування читачів, завершення створення головного інформаційного продукту бібліотеки – електронного каталогу.

Присвоєння 2008 року Кам'янець-Подільському університету статусу національного та імені його першого ректора професора Івана Огієнка, а науковій бібліотеці – обласної премії імені Мелетія Смотрицького є новим стимулом ефективної праці колективу книгозбірні, посилення її ролі у всебічному задоволенні інформаційних потреб студентів, аспірантів, докторантів і викладачів.

Список використаних архівних джерел та літератури:

Вступ

1. Сливка І.Г. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету // Свято Поділля: видання Подільського українського товариства „Просвіта”. – 1918. – 22 жовтня. – С. 7.
2. Биковський Л. Бібліотека Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету (Спомини). – Нью-Йорк; Вінніпег, 1949. – 8 с.; Його ж. Книгарні – бібліотеки – академія: Спомини (1918 – 1922). – Мюнхен; Денвер: Вид-во „Дніпрова хвиля”, 1971.
3. Гудзій Ю.З. З життя Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету: Спомини лікарського помічника й скарбника Університету. 1918 – 1929 // Наша культура: наук.-літер. місячник / гол. ред. і видавець проф. д-р Іван Огієнко. – Львів, 1936. – Кн. 3. (12). – С. 229-233; Кн. 4. – С. 290-295.
4. Сірополко С. Бібліотечна справа на Великій Україні від 1917 р. // Книголюб, II. – Прага, 1932.
5. Сірополко С.О. Історія освіти в Україні. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 426-496.
6. Пащенко О. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету // Наша культура: наук.-літер. місячник / гол. ред. і видавець проф. д-р Іван Огієнко. – Львів, 1936. – Кн. 5. – С. 332-246; Кн. 6. – С. 413-420.
7. Геринович В.О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. Леніна, 1927. – Т. 2. – С. 1-24.
8. Копилов А. Професор І.І.Огієнко – ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.Огієнка в контексті українського національного відродження: тези доп. наук.-теорет. конф. (до 110-річчя від дня народження). – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 3-37.
9. Копилов А., Завальнюк О. Дітище Івана Огієнка // Дивокрай: наук.-краєзн. альманах. – Хмельницький, 1995.– Вип. 1. – С. 82-89; Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї створення до ліквідації (1918-1921 рр.) // Укр. іст. журн. – 1999. – № 4. – С. 41-50; № 5. – С. 26-36.
10. Арутюнова С. Михайло Ясинський та Катеринославський журнал „Зоря” // Вісник Книжкової палати. – 1999. – № 11. – С. 27-28; Королевич Н.Д., Геращенко М.В. Бібліограф М.І.Ясинський (1889-1967): бібліогр. нарис. – К., 1995. – 32 с.; Козакова Н.В. Бібліографічна діяльність Л.Биковського // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи: міжнародна наук. конф., 10 – 12 жовтня 1995. – К., 1995. – С. 105-106; Її ж: Левко Устимович Биковський (1895 – 1992): бібліогр. нарис. – К., 1996. – 62 с.; Ківшар Т.І. Левко Биковський як історик українського книжкового руху // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи: міжнар. наук. конф., 10 – 12 жовтня 1995. – К., 1995. – С. 99; Ковба Ж. Внесок Л.Биковського у формування концепції національно-державної книжкової справи // Бібліотечний вісник. – 1996. – № 1. – С. 33-35; Телячий Ю. Степан Сірополко – освітній діяч України // Хмельниччина: роки становлення та поступу (1937-1997): матер. Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф.). 26 вересня 1997 р. – Хмельницький: Доля, 1997. – С. 257-258.
11. Пархоменко В.М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1998. – С. 59-65.
12. Тимошик М.С. Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській і видавничій діяльності: монографія / передмова М.Г.Жулинського. – К.: Заповіт, 1997. – 231 с.
13. Лозовий В.С., Пархоменко В.М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету // Трансформація ролі бібліотек в інформаційному

суспільстві: матер. наук.-практ. конф., присвяченої 40-річчю бібліотеки ТУП. – Хмельницький, 2003. – С. 93-103.

14. Ляхоцький В. Бібліотека Кам'янець-Подільського університету // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Іст. науки. – Кам'янець-Подільський, 2000. – Т. 4 (6). – С. 305-315; Його ж: Ректор Іван Огієнко і бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету // Пам'ятки України: історія та культура. – К., 2000. – № 3-4. – С. 70-74; Його ж: Тільки книжка принесе волю українському народові... Книга, бібліотека, архів у житті Івана Огієнка (Митрополита Іларіона). – К.: Вид-во ім. О.Теліги, 2000. – С. 335-367.

15. Олійник Ю.В. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету: шляхи становлення та розвитку // Бібліотеки у створенні єдиного інформаційного простору Хмельниччини: матер. обл. міжвід. наук.-практ. конф. / Упр. культури Хмельницької облдержадмін.; Хмельницька обл. універс. наук. б-ка ім. М.Островського. – Хмельницький, 2004. – С. 134-138.

16. Баженов Л.В. Alma mater подільського краєзнавства (місто Кам'янець-Подільський – центр історичної регіоналістики XIX – XXI століть): наук. видання. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – 416 с.

17. Беднаржова Т. Життєвий шлях подвижника і патріота // Сірополко С.О. Історія освіти в Україні. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 7-20; Гаврищук А.П., Суровий А.Ф. Островська Маїса Францівна // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 709-714.

18. Борисевич С. Документи Держархіву Хмельницької області як джерело дослідження історії державного українського університету у м. Кам'янці-Подільському // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження: наук. доп. другої Всеукр. наук.-теор. конф. (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. – Кам'янець-Подільський; К., 1997. – С. 130-135.

19. Гаврищук А.П., Суровий А.Ф. Островська Маїса Францівна // Кам'янець-Подільський державний університет в особах... – С. 709-714.

20. Завальнюк О.М. Сірополко Степан Онисимович // Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917 – 1920 рр.). – Кам'янець-Подільський: Абетка – Нова, 2005. – С. 310-318; Його. Биковський Лев Юстимович // Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.). – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2006. – С. 339-344; Його. Гудзій Юрій Авакумович // Там само. – С. 345-350; Його. Сірополко Степан Онисимович // Там само. – С. 351-356; Його. Професорсько-викладацька корпорація і фундаментальна бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1920 рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 289-299.

21. Прокопчук В., Філінюк Л. Міжнародна науково-практична конференція з питань бібліотекознавства // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 462-469.

22. Рогова П. Становлення і розвиток документно-інформаційного забезпечення освітньої галузі України в 1917-1920 рр. // Бібліотечна планета. – 2002. – № 2. – С. 23-25.

23. Секунова Ю. Історіографічний огляд наукової літератури про Левка Биковського // Вісник Книжкової палати України. – 2001. – № 2. – С. 25-27; Її. Характеристика праць Л.Биковського // Там само. – № 5. – С. 31-34.

24. Соломонова Т.Р. Відділ рідкісних книг бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету: особливості формування фонду // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 5. – С. 318-325.

25. Суровий А.Ф. Йосип Іванович Токар // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 652-656.

26. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – 408 с.

27. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство / редкол.: О.М. Завальнюк, голова, В.С. Прокопчук, відп. ред. [та ін.]; Кам'янець-Подільський національний університет, наукова бібліотека. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т, РВВ, 2008. – Вип. I – 400 с.

28. Бунда В.М. Її життєве кредо – любити книгу й читача // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня; Гординчук М. Про можливості навчальної бібліотеки // Кам'янець-Подільський вісник. – 2007. – 28 вересня; Гріншчина І.І. Читальний зал № 1 // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня; Крючкова Н.Д. Відділ рідкісних видань – найцінніше надбання бібліотеки // Там само. – 2006. – 16 листопада; Її. Раритетні часописи Поділля // Там само. – 2007. – 30 серпня; Литвиненко О.В. Акція „Подаруй бібліотеці книгу” – у дії // Там само. – 2007. – 30 серпня; Огородникова Л.В. Бібліотеці фізико-математичного факультету – 20 років // Там само; Пархоменко В.М. Видатний просвітянин і громадський діяч (до 135-річчя від дня народження Степана Сірополка) // Там само; Прокопчук В.С. Бібліотека сьогодні: стан, проблеми, перспективи // Там само; Прокопчук В., Філінюк Л. Друге життя бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету // Там само; Їх. Міжнародна науково-практична конференція з питань бібліотекознавства // Там само. – 2007. – 5 жовтня; Резнічук Л.В. Відділ обслуговування сьогодні // Там само. – 2007. – 30 серпня; Скоропад Н.Я. Абонемент мистецької літератури: крок до комп'ютеризації // Там само; Федорчук В.М. Бібліотечна рада університету як важлива складова соціального інституту – бібліотеки // Там само; Філінюк Л. Ф. Віхи історії університетської бібліотеки // Там само; Її. Міжнародна науково-практична конференція з проблем бібліотекознавства // Подолянин. – 2007. – 28 вересня; Шахова М.І. Відкривається електронний читальний зал // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня; Швець О.М. Безперервна бібліотечна освіта // Там само.

29. ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 89 а. – Арк. 43.

Розділ І.

1. Ляхощкий В.П. Тільки книжка принесе волю українському народові...: Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона). – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. – С. 333.

2. Там само. – С. 337.

3. Завальнюк О.М. Пашенко (Шульмінська) Олімпіада Михайлівна // Завальнюк О.М. Українська еліта і творення національної університетської освіти... – С. 307.

4. Тимошик М.С. „Лишусь навіки з чужиною...” Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження: наук. вид. – К.: Наша культура і наука; Вінніпег; Український православний Собор Св. Покрови, 2000. – С. 68.

5. До Бюро Кам'янецького ІНО в.о. бібліотекаря Івана Сливки. Заява // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 3. – Спр. 39 – Арк. 23 зв.

6. До Пана Ректора Кам'янець-Подільського університету Преподавателя Великосорочинської учительської семінарії Івана Григоровича Сливки. Прохання // Там само. – Арк. 2-2 зв.

7. Там само. – Арк. 3 зв.

8. Там само. – Арк. 4.

9. Там само. – Арк. 2.

10. Там само. – Арк. 2 зв.

11. Завальнюк О.М. Порофесорсько-викладацька корпорація і фундаментальна бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1920 рр.) // Освіта, наука і культура Поділля... Т. 10. – С. 289.

12. Ляхощкий В.П. Вказ. праця. – С. 340.

13. Сливка І. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету // Свято Поділля: Однодневна газета. – Кам'янець-Подільський: Вид-во Подільського Українського товариства „Просвіта”. – 1918. – 22 жовтня. – С. 7-8.

14. Гудзій Ю. З життя Кам'янець-Подільського державного українського університету. Спомини лікарського помічника й скарбника університету (1918 – 1920). – С. 231.
15. Гудзій Ю. Вказ. праця – С. 231.
16. Привітання ректору К-ПДУУ. 1919 р. // ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 1.
17. Баженов Л.В. Alma mater подільського краєзнавства (місто Кам'янець-Подільський – центр історичної регіоналістики ХІХ – ХХІ століть): наук. вид. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – С. 69.
18. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 16.
19. Дорошенко Д.І. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 роки): наук.-попул. вид. – К.: Темпора, 2007. – С. 413.
20. Ляхоцький В.П. Вказ праця. – С. 229.
21. Завальнюк О.М. Професорсько-викладацька корпорація... – С. 292.
22. Федорук О. Передмова // Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939 (матеріали, зібрані С.Наріжним до частини другої). – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. – С. 13.
23. Тимошик М.С. Вказ праця. – С. 68.
24. Ляхоцький В.П. Вказ. праця. – С. 346.
25. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного університету в іменах... – С. 340.
26. Биковський Л. Книгарні – бібліотеки – академія: спомини (1918 – 1922). – Мюнхен; Денвер: Дніпрова хвиля, 1971. – С. 47.
27. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного університету в іменах... – С. 339-340.
28. Биковський Л. Вказ. праця. – С. 50-52.
29. Там само. – С. 45.
30. Там само. – С. 49-50.
31. Завальнюк О.М. Професорсько-викладацька корпорація... – С. 294.
32. Пояснююча записка до видаткового розпису Кам'янець-Подільського державного українського університету. // ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 175.
33. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 16.
34. Гнатюк В.А. Життєвий шлях Софії Русової в кам'янецький період // Просвітницька діяльність: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія соціально-педагогічна. Вип. V, Т. 2. / упоряд. В.А.Гурський. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. – С. 155.
35. Григоріїв Н.Я. Поділля: географічно-історичний нарис / вст. ст. О.Сухобокової. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – 92 с.
36. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного університету в іменах... – С. 298, 301.
37. Прокопчук В.С. Феномен краєзнавця Ю.Й.Сіцінського // Юхим Сіцінський в історії та культурі Поділля: зб. наук. праць за підсумками всеукр. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2004. – С. 28.
38. Завальнюк О.М. Ю.Й.Сіцінський і Кам'янець-Подільський державний український університет (1918-1921) // Духовні витоки Поділля: творці історії краю: матер. міжнар. наук.-практ. конф.– Хмельницький: Поділля, 1994. – Ч. І. – С. 63.
39. Завальнюк О.М. Ю.Й.Сіцінський – приват-доцент Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1921) // Юхим Сіцінський в історії та культурі Поділля: зб. наук. праць за підсумками всеукр. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2004. – С. 7.
40. Протокол засідання Бібліотечної Комісії К-ПДУУ від 5 січня 1920 року // ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 89 а. – Арк. 19.

41. Статут Бібліотечної Ради при бібліотеці КПДУУ // Там само. – Арк. 21.
42. Протокол засідання Бібліотечної Комісії К-ПДУУ від 5 січня 1920 року // Там само. – Арк. 21.
43. Протокол засідання Комісії по державних і академічних бібліотеках. 30.01.1919 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 538. – Арк. 7.
44. Там само. – Арк. 49.
45. Там само. – Арк. 11.
46. Книга для записів студентських пропозицій // ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 75. – Арк. 12-21.
47. Посвідчення співробітників університетської бібліотеки № № 18, 49, 47, 58 // Там само. – Спр. 97. – Арк. 3-7.
48. Бувшого завідуючого фундаментальною бібліотекою Михайла Ясинського. Пояснююча записка // Там само. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 367. – Арк. 61.
49. Особова справа Сіцинського Ю.Й. // Там само. – Оп. 2. – Спр. 444 – Арк. 3, 19.
50. Завальнюк О.М. Професорсько-викладацька корпорація... – С. 290.
51. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 5953. – Арк. 7.
52. Звернення Ради спілки службовців до бібліотекаря Кам'янець-Подільського державного українського університету // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 3. – Спр. 39. – Арк. 11.
53. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 5953. – Арк. 7.
54. Меженко Юрій Олексійович [ОС] // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 4858. – Арк. 2.
55. Прохання Ю.О.Іванова-Меженка про призначення на посаду бібліотекаря університету // ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 2. – Спр. 159. – Арк. 1.
56. Меженко Юрій Олексійович // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 4858. – Арк. 2-3.
57. Ківшар Т. Визначний український вчений, громадський і політичний діяч – Степан Сірополко // Вісник Книжкової палати. – 1997. – № 8. – С. 22.
58. Енциклопедія українознавства / голов. ред. В.Кубійович. – Л.: Наукове товариство імені Т.Шевченка у Львові, 1993. – Т. 1. – С. 122.
59. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного університету в іменах... – С. 355.
60. Завальнюк О.М. Сірополко Степан Онисимович // Українська еліта і творення національної університетської освіти. – С. 317.
61. Федорук О. Вказ. праця. – С. 10-11.
62. Сірополко Степан. Історія освіти в Україні. – К.: Наук. думка, 2001. – 912 с.
63. Посвідчення співробітника університетської бібліотеки № 58 // ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 7.
64. До загальної бібліотеки Кам'янець-Подільського укр. ВІНО // Там само. – Ф. Р. 302. – Оп. 3. – Спр. 8 а. – Арк. 17.
65. Завальнюк О.М. Сірополко Степан Онисимович // Українська еліта і творення національної університетської освіти. – С. 313.
66. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.). – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2006. – С.354.
67. Там само.
68. Ляхоцький В.П. Вказ праця. – С. 361.
69. Завальнюк О.М. Сірополко Степан Онисимович // Українська еліта і творення національної університетської освіти ... С. 315.
70. Там само. – С. 316.
71. Завальнюк Історія Кам'янець-Подільського державного університету в іменах... – С. 354-355.
72. Протокол засідання комісії по государственным и академическим библиотекам от 30.01. 1919 г. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 538. – Арк. 8, 11-12.

73. Ляхощкий В.П. Тільки книжка принесе волю... – С. 233.
 74. Тимошик М.С. Вказ праця. – С.290.
 75. Рогова П. Становлення і розвиток документно-інформаційного забезпечення освітянської галузі України в 1917-1920 рр. // Бібліотечна планета. – 2002. – № 2. – С. 25.
 76. Биковський Л. Бібліотека Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету (Спомини)... – С. 5.

Розділ II

1. Прокопчук В.С., Філінюк Л.Ф. Друге життя бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
2. До п. ректора КПДУУ. 1921 р. // ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 104 а. – Арк. 33-34; До п. Олексюка Д.М. 1921 р. // Там само. – Арк. 15.
3. Положення про бібліотеку КПДУУ на еміграції // Там само. – Арк. 6.
4. Лист Гериновича В.О. народному комісаріату освіти від 22.03. 1928 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 1522. – Арк. 4.
5. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний університет в іменах... – С. 206, 210.
6. Геринович В.О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець на Поділлі: Друкарня ім. Леніна, 1927. – Т. 2. – С. 18.
7. Звіт по фундаментальній бібліотеці ІНО за 1922 рік // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 7-8.
8. Пархоменко В.М. З історії бібліотеки... – С. 59, 65.
9. Бувшого завідуючого фундаментальною бібліотекою Михайла Ясинського Пояснювальна записка від 1.12.1922 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 267. – Арк. 62.
10. Постанова Раднаркому УСРР про порядок розподілу між бібліотеками України обов'язкових примірників друкованих видань, які поступали в Книжкову палату УСРР. 31 серпня 1925 року // ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 2688. – Арк. 12-13.
11. Постанова колегії Наркомосвіти УСРР від 4.02.1929 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 7761. – Арк. 83; Обов'язковий примірник в округах УСРР. 12.01.1929 р. // Там само. – Арк. 22; Про постачання найважливіших державних книгосховищ виданнями, які виходять на території СРСР. Тези доповіді на 6 Всесоюзній нараді Книжкової Палати про книжкову справу і бібліографію СРСР реконструктивного періоду. 4 квітня 1931 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 10. – Спр. 1. – Арк. 39.
12. Лист директора і вченого секретаря Всенародної бібліотеки України Вінницькій філії ВБУ від 23 жовтня 1923 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 3. – Спр. 414. – Арк. 35.
13. Договір Кам'янець-Подільського ІНО з Вінницькою конторою Державного видавництва про закупівлю літератури. 1925 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 695. – Арк. 30.
14. Інформація про систематичне отримання наукової літератури від товариства „Книга” (Берлін). 1924 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 694. – Арк. 105; Про книжковий фонд бібліотеки Кам'янець-Подільського ІНО. 1924 р. // Там само. – Арк. 231.
15. Про закупівлю Кам'янець-Подільським ІНО фахових видань. 1926 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 915. – Арк. 60.
16. Відомості про відрядження у вузи, робфаки і технікуми. 1924-1925 рр. // ДАВО. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 1565. – Арк. 157; В Кам'янець-Подільський ІНО. 1924 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 367. – Арк. 37; Лист до Кам'янецького інституту народної освіти голови історико-філологічного відділу ВУАН С.Єфремова. 13.05.1924 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 694. – Арк. 81; До Кам'янець-Подільського ІНО. 7 жовтня 1926 р. // Там само. – Спр. 916. – Арк. 3; До академічних, громадських і інших бібліотек м.м. Вінниці, Києва, Ніжина. 1926 р. // Там само. – Спр. 367. – Арк. 16, 45.

17. Інструкція про обмін книжками між науковими бібліотеками НКО УСРР. Літо 1926 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 7761. – Арк. 299.
18. Звіт по фундаментальній бібліотеці ІНО за 1922 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 6; В партком ІНО. 1922 р. // Там само. – Спр. 367. – Арк. 1.
19. Геринович В.О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти... – С. 18; Інформація про особливо цінні книги Кам'янець-Подільського ІНО. 1928 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1134. – Арк. 43.
20. Дорошенко В. Бібліотеки // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, 1995. – С. 1013.
21. Про передачу Кам'янець-Подільським ІНО книг у Всенародню бібліотеку України. 1927 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 915. – Арк. 13.
22. Лист директора Всенародньої бібліотеки України С.П.Пастернака про надсилання рідкісних книг. 1927 р. // Там само. – Арк. 61.
23. Дозвіл НКО УСРР передати книги в ВУАН. 1926 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1039. – Арк. 21.
24. Звіт по фундаментальній бібліотеці ІНО за 1922 рік. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 7-8.
25. Читальня наукової бібліотеки при Кам'янецькому ІНО // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 4. – С. 97-98 – Хр.
26. Лист Кам'янець-Подільського окружного архівного управління з вимогою передати справи і книги періоду УНР. 1926 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 790. – Арк. 4-6.
27. Геринович В.О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти... – С. 18; Чалий Петро Васильович // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Спр. 8347. – Арк. 5; Стойкевич Іван Михайлович. – Там само. – Спр. 7403. – Арк. 2.
28. До т. ректора Кам'янець-Подільського ІНО. 1922 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 367. – Арк. 26.
29. До т. ректора Кам'янець-Подільського українського університету. 1921 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 194. – Арк. 34.
30. Протокол засідання Подільського губернського комітету КП(б)У від 18 січня 1923 р. // ДАВО. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 10.
31. Лист заступника наркома освіти УСРР до всіх окрінспекторів в справах літератури та видавництв" від 5 листопада 1923 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 7761. – Арк. 15.
32. Акт від 16 лютого 1927 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 916. – Арк. 6.
33. Інформація про книжковий фонд бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету. 1917-1922 рр. // Там само. – Оп. 1. – Спр. 1039. – Арк. 138-140.
34. Інформація про вилучення рідкісних матеріалів бібліотеки Кам'янець-Подільського ІНО. 1928 р. // Там само. – Спр. 1134. – Арк. 51.
35. Посвістак О.А. Культурно-освітня і наукова інтелігенція Поділля та влада на поч. 20-х років ХХ століття: Зародження політичного конфлікту // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Історичні науки. – Т. 16. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – С. 257.
36. Звіт про роботу Кам'янець-Подільського ІНО за 1922 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 218. – Арк. 26.
37. Лист Кам'янець-Подільського ІНО до Окр. Військомату. Характеристика на Опольського В.С. 1929 р. // Там само. – Оп. 4. – Спр. 30. – Арк. 1.
38. Лист директора Кам'янець-Подільського ІСВ про штат працівників бібліотеки. 1929 р. // Там само. – Спр. 37. – Арк. 15.
39. Зразок читацького формуляра бібліотеки Кам'янецького ІНО. // Там само. – Арк. 46.

40. До НКО Укрпрофосвіти. Звіт Кам'янець-Подільського ІНО за перший триместр 1925-1926 навч. р. від 4.02.1926 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 4830. – Арк. 4.
41. Рекомендації Української академії наук про організацію бібліографічної роботи. 1929 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 916. – Арк. 43.
42. Там само. – Арк. 45.
43. Норматив роботи бібліотеки. Часопис „Красный библиотекарь”. 1925р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 915. – Арк. 3.
44. До НКО Укрпрофосвіти. Звіт Кам'янець-Подільського ІНО за перший триместр 1925-1926 навч. р. від 4.02.1926 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 4830. – Арк. 6; Доповідь ректора ІНО Гериновича В.О. на засіданні президії ОВК та Кам'янець-Подільської міської ради. 24.05.1928 р. // ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1045. – Арк. 10.
45. До директора Кам'янець-Подільського ІНО. 1930 р. // Там само. – Спр. 1340. – Арк. 11, 14.
46. Протокол наради робітників книги м. Кам'янця-Подільського. 1923 р. // Там само. – Спр. 366. – Арк. 107; Проект типового статуту наукових бібліотек при вищих учбових закладах НКО УСРР // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 7773. – Арк. 118; Особиста карточка аспіранта, зареєстрованого Укрнаукою. Стойкевич Іван Михайлович. Заява. 1926 р. // Там само. – Оп. 12. – Спр. 7403. – Арк. 2.
47. Виступ завбібліотекою М.Суслопарова на Всеукраїнській нараді робітників книги. 1923 р. // ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 116.
48. Правила читальні // ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 96.
49. Звернення до бюро ІНО тов. біб. М.Суслопарова. 2.10.1923 р. // Там само. – Арк. 95.
50. Протокол засідання колегії НКО УСРР від 2 липня 1926 року // ЦДАВО України – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 7761. – Арк. 341-342.
51. Матеріали до проекту „Положення про вузівські бібліотеки УСРР” // Там само. – Спр. 613. – Арк. 52-57; Проект типового статуту наукових бібліотек при вищих учбових закладах НКО УСРР // Там само. – Спр. 7773. – Арк. 118.
52. Звіт по фундаментальній бібліотеці ІНО за 1922 рік // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 9, 10.
53. Завальнюк О.М., Комарницький О.Б. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2005 рр.): іст. нарис. – Вид. 3-є, доопр. і доп. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. – С. 20.
54. Лист ректорату Інституту народної освіти. Кам'янець-Подільськ // ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 694. – Арк. 13.
55. Докладна записка про студентську бібліотеку. 1921 р. // Там само. – Оп. 4. – Спр. 71. – Арк. 10
56. Відчит по бібліотеці Кам'янець-Подільського ІНО. 1922-1923 рр. // Там само. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 99; Матеріали наради робітників книги. 1923 р. – Там само. – Арк. 108.
57. КПДУ: минуле і сьогодні... – С. 67.
58. До бюро ІНО. Побажання. 1924 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 694. – Арк. 33-34.
59. Звіт по бібліотеці та читальні Кам'янець-Подільського державного українського університету за півріччя 1918-1919 р. // ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 89 а. – Арк. 43-46.
60. Форма статистичної звітності бібліотеки перед ректором ІНО. 1927 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 695. – Арк. 265; Статистичні відомості про роботу бібліотеки інституту. 1925 р. – Там само. – Оп. 4. – Спр. 76. – Арк. 2-3.
61. Відчит про працю бібліотеки ІНО. 1924 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 109.
62. Прохання скінчившого університет по правничому факультету студ. Київського політехнічного інституту Володимира Миколаєвича Головіна, 23 листопада 1920 р. // ДАХО.

- Ф. Р. 302. – Оп. 3. – Спр. 18. – Арк. 3; Заява до господарчої Ради ВІНО, 20 липня 1921 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 3. – Спр. 18. – Арк. 6.
63. Доповідна записка бібліотекаря ІНО М.Ясинського, 21 травня 1921 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 3. – Спр. 18 а. – Арк. 8-9.
64. Прокопчук В.С. Під егідою Українського комітету краєзнавства. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – С. 83
65. До НКО Укрпрофосвіти. Звіт КПІНО за перший триместр 1925-1926 навч. р. від 4.02.1926 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 4830. – Арк. 6.
66. Про науково-методичну роботу бібліотеки ІНО з Кабінетом і Музеєм Всеукраїнської бібліотеки України. 1923 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 916. – Арк. 60.
67. До академічних, громадських і бивших бібліотек м.м. Вінниці, Київ, Ніжина, Чернігова // ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 367. – Арк. 16.
68. Докладна записка Суслопарова М. про участь в роботі Всеукраїнської наради робітників книги. 1923 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 1-149; Петрикова В. Діячі бібліотечного краєзнавства на Поділлі та їх вплив на розвиток теорії краєзнавчої бібліографії в Україні в післяреволюційні роки // Вісник історико-культурологічного Подільського Братства. – 1995. – № 4. – С. 87-89.
69. Коваль Т. Організація роботи з періодичними виданнями у Всенародній Бібліотеці України (ВБУ) // Вісник Книжкової палати. – 1997. – № 8. – С. 22.
70. До т. Гречини про організацію бібліотечної справи в ІНО. 1927 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1040. – Арк. 7-9.
71. Мандат від 15.04.1927 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 916. – Арк. 1-2.
72. Мандат від 15.04.1927 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 916. – Арк. 2; Рекомендації Української академії наук про організацію бібліографічної роботи. 1929 р. // Там само. – Арк. 45.
73. Лист у Наркомат народної освіти України. 1926 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 694. – Арк. 204.
74. Лист НКО про штати в бібліотеках. 1929 р. // Оп. 4. – Спр. 37. – Арк. 3, 15.
75. Репресоване краєзнавство (20-30-ті роки) / редкол.: Тронько П.Т., голова [та ін.]; Інститут іст. України; ВСК; Мінкультури України. – К.: Рідний край, 1991. – С.135.
76. До бібліотеки Інституту Народної Освіти у Кам'янці на Поділлі // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1151. – Арк. 2, 4.
77. Там само. – Арк. 10, 11.
78. Зобов'язання та план роботи соцзмагання бібліотеки інституту. 1930 р. // Там само. – Спр. 1339. – Арк. 1-2.
79. Протокол Наради при секції науки Укрдержплану від 3 грудня 1930 р. // ЦДАВО України. – Ф. 337. – Оп. 1. – Спр. 9518. – Арк. 23.
80. Положення про визначення обов'язків помічника директора інституту в навчальних справах. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 10. – Спр. 735. – Арк. 11.
81. Бібліографічне зведення на нерекондовану та непридатну літературу за 1930-1931 рр. Для перегляду книжкових фондів бібліотек // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1342. – Арк. 1-24.
82. Там само. – Оп. 2. – Спр. 262. – Арк. 2.
83. До бібліотеки Кам'янець-Подільського ІСВ. 1931-1932 рр. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1496. – Арк. 38, 52.
84. Облік культурного будівництва на 1 січня 1932 року. // Там само. – Арк. 43-45.
85. Організація державних фахових бібліотек як основа мережі фахових бібліотек УСРР. Мережа фахових бібліотек УСРР. 1930 р. // ЦДАВО України. – Ф. 337. – Оп. 1. – Спр. 9518. – Арк. 31.

86. До всіх відділів Наросвіти, до всіх установ НКО. 19.4.1932 р. № 90/405 / заступника наркома освіти Карпенка // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 10. – Спр. 912. – Арк. 167.

87. Висновки уповноважених ЛКСМ, колективу та навчальної частини ІСВ Гарбара та Савченка про проведений наскок на бібліотеку ІСВ. 26.05.1933 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1999. – Арк. 23.

88. Лист Кам'янець-Подільського ІСВ Українській книжковій палаті про передплату і одержання літератури для бібліотеки. 1931 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1496. – Арк. 4, 36-37.

89. Там само. // Арк. 6-9, 21-22.

90. Там само. – Оп. 2. – Спр. 262. – Арк. 8 зв.

91. Там само. – Арк. 2.

92. Інформація про отримання літератури для бібліотеки ІСВ // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 1496. – Арк. 23-24.

93. До зав. Кам'янець-Подільською конторою зв'язку. 1934 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 2070. – Арк. 159; Відомості про розсилку навчальної літератури студентам-заочникам і студентам-екстернам. 1930 р. // Там само. – Спр. 1341. – Арк. 7-10.

94. П'ятирічний план нового будівництва учбової мережі інститутів, технікумів, комуністичних вишів та партшкіл. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 11. – Спр. 99. – Арк. 204.

95. Витяг з протоколу засідання парткомітету Кам'янець-Подільського педінституту від 29 листопада 1934 року // ДАВО. – Ф. Р. 136. – Оп. 6. – Спр. 604. – Арк. 10.

96. Розподіл викладавців та студентів – випускників членів і кандидатів партії Кам'янецького педінституту // Там само. – Оп. 1. – Спр. 2264. – Арк. 14-15.

97. Акт про передачу літератури бібліотеки від 3.06.1935 р. // Там само. – Арк. 16-17.

98. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2005 рр.): іст. нарис... – С. 27.

99. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 78.

100. Матеріали про евакуацію інститутів і інших навчальних закладів Української РСР. 1941 р. // ЦДАВО України. – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Спр. 348. – Арк. 1-22.

101. Місцевий Кам'янець-Подільський інститут народної освіти // Український голос. – 1941. – 30 листопада.

102. Архів УСБУ в Хмельницькій області. – Спр. П-26701. – Арк. 45.

Розділ III

1. Пархоменко В.М. Вказ. праця. – С. 61; Звіт про облік збитків, нанесених німецько-фашистськими загарбниками і їх пособниками установам Народного комісаріату освіти Української РСР // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 61 а. – Арк. 5, 36.

2. Культурне будівництво в Українській РСР. Червень 1941 – 1950: зб. док. і матер. – К., 1989. – С. 51.

3. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Матеріали до історії Кам'янець-Подільського державного університету: довідк.-стат. матер. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – С. 56.

4. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 90.

5. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 2. – Спр. 76. – Арк. 7.

6. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 90.

7. Філінюк А.Г. Іван Степанович Зеленюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 145.

8. Островська М.Ф. Спогади про бібліотеку педінституту: рукопис.

9. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 97.

10. Пархоменко В.М. З історії бібліотеки ... – С. 63.

11. Наказ № 78 по Кам'янець-Подільському учительському інституту від 24 06. 1947 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 78.
12. Наказ № 61 по Кам'янець-Подільському учительському інституту від 31.05.1948 р. // Там само. – Спр. 4. – Арк. 63.
13. Наказ № 131 по Кам'янець-Подільському учительському інституту від 16.10.1948 р. // Там само. – Арк. 133.
14. Особова справа Токара Й.І. Наказ директора КПДПІ № 31 від 16.10.1948 р. // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – Арк. 10.
15. Автобіографія Токара Й.І. // Там само. – Арк. 5.
16. Заява Токара Й.І від 25.09.1948 р. // Там само. – Арк. 8.
17. Справка Токара Й.І. № 0-81 від 27.10.1948 р. // Там само. – Арк. 9; Наказ по КПДПІ № 31 від 16.10.1948 р. // Там само. – Арк. 10.
18. Диплом с отличием // Там само. – Арк. 11.
19. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 103.
20. Кам'янець-Подільський державний університет в особах... – Т. 1. – С. 152.
21. Звіт про науково-дослідницьку діяльність інституту за 1948 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 7. – Спр. 59. – Арк. 3.
22. Постанова ЦК КП(б)У „Про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в „Нарисі історії української літератури” //Україна в ХХ столітті (1900-2000): зб. док. і матер. / упоряд.: А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.Ю.Король та ін. – К.: Вища школа, 2000. – С. 141, 143.
23. Постанова ЦК КП(б)У „Про журнал „Вітчизна” // Культурне будівництво в Українській РСР. Червень 1946 – 1950: зб. док. і матер. – К.: Політвидав, 1989. – С. 266-267.
24. Розпорядження відділу преси ЦК КП(б)У головному управлінню в справах літератури і видавництв при Раді Міністрів УРСР про вилучення книг М.Грушевського і В. Винниченка // Україна в ХХ столітті (1900-2000) ... – С. 146.
25. Проект типового статуту наукових бібліотек при вищих учбових закладах НКО УСРР // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 7773. – Арк. 118; Наказ по Міністерству вищої освіти СРСР № 1017 від 15 липня 1948 року „Про перетворення Кам'янець-Подільського учительського інституту в педагогічний інститут” // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 7. – Спр. 1. – Арк. 2.
26. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 110.
27. Особова справа Й.І. Токара. Наказ по Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті № 91 від 21.07.1949 р. // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – Арк. 13; Наказ № 105 від 6.08.1949р. // Там само. – Арк. 14.
28. Суровий А.Ф. Йосип Іванович Токар // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 654.
29. Учет государственных и научных библиотек по Украинской ССР // ЦДАВО України. – Ф. Р. 582. – Оп. 10. – Спр. 315. – Арк. 23.
30. Робота бібліотеки й кабінетів Кам'янець-Подільського педагогічного інституту. 1948 р. // ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 7. – Спр. 68. – Арк. 48, 75.
31. Гавришук А.П., Суровий А.Ф. Островська Маїса Францівна // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 711-712.
32. Звіт бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту за 1949 рік // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – С. 1-3.
33. Наказ № 136 від 1949 року по Кам'янець-Подільському педагогічному інституту // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 7. – Спр. 1. – Арк. 3.
34. Наказ № 289 по Кам'янець-Подільському педагогічному інституту від 20 жовтня 1950 р. // ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 7. – Спр. 14. – Арк. 251; Спр. 21. – Арк. 18.

35. Дані про бібліотеку Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту станом на початок 1952-1953 навч. року // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – С. 3.
36. Начальнику відділу підручників УВШ при Раді Міністрів УРСР тов. Залигіну. Інформація // ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 7. – Спр. 195. – Арк. 12.
37. План роботи Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту по підготовці до 1949 – 1950 навчального року. // Там само. – Арк. 697.
38. Звіт бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту за 1950 рік // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – С.1-4.
39. Річний звіт Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту за 1950-1951 навч. рік // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 963. – Арк. 33.
40. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту за 1951-1952 н. рік // Там само. – Спр. 1131. – Арк. 1б.
41. Дані про бібліотеку Кам'янець-Подільського державного педінституту станом на початок 1952 – 1953 навч. року // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – С. 1.
42. Річний звіт про роботу бібліотеки за 1951-1952 навч. рік // Там само. – С. 1.
43. Інформація про виконання постанови бюро обкому КП(б)У від 5.06.1952 року „Про підготовку Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту до нового 1952-1953 навчального року” // ДАХО. – Ф.П. 487. – Оп. 6. – Спр. 428. – Арк. 37.
44. Дані про бібліотеку Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту станом на початок 1952 – 1953 навчального року // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – С. 1-4.
45. Річний звіт Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту за 1950-1951 навч. рік // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 963. – Арк. 34, 38; Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту за 1951-1952 н. рік // Там само. – Спр. 1131. – Арк. 44.
46. Пархоменко В.М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету ... – С. 63.
47. Медведюк Г. Будь ласка, зайдіть [Про О.І. Зуськову] // Радянський студент. – 1968. – 7 березня.
48. Зуськова О. Твій друг – бібліографія // Радянський студент. – 1967. – 30 березня.
49. Звіт бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педінституту за 1956-1957 рр. // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – С. 1.
50. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 116.
51. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2006): іст. нарис... – С. 34.
52. Довідка про суспільно-корисну працю студентів Кам'янець-Подільського педінституту // ДАХО. – Ф. П. 487. – Оп. 7. – Спр. 631. – Арк. 24.
53. Звіт про роботу Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту за 1965-1966 навчальний рік // Там само. – Оп. 15. – Спр. 131. – Арк. 66.
54. Токар Й. Дарунок старої вчительки // Радянський студент. – 1967. – 12 жовтня.
55. Н.М.Товбух дарує унікальні книги інститутській бібліотеці // Радянський студент. – 1968. – 14 березня.
56. Відомості про матеріальну базу та стан роботи по бібліотеці Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту на 1.07.1963 р. // Поточний архів Кам'янець-Подільського національного університету. – С. 9.
57. Звіт про роботу відділу обслуговування бібліотеки Кам'янець-Подільського педінституту за 1966-1967 навч. рік // Архів бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету. – Арк. 4.
58. Особова справа Семеновича С.О. Автобіографія // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – Арк. 5.

59. Особова справа Семеновича С.О. Диплом № 053380 // Там само. – Арк.10.
60. Гавришук А.П. Зоя Яківна Маслоva // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 657-662.
61. Філінюк А.Г. Іван Степанович Зеленюк // Там само. – С. 145-146.
62. Суровий А.Ф. Йосип Іванович Токар.... – С. 656.
63. Гавришук А.П., Суровий А.Ф. Островська Маїса Францівна... – С. 714.
64. Пархоменко В.М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету... – С. 64.
65. Синиця Н.М. Бібліотеки у відновленні історичної пам'яті // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: зб. наук. праць за матер. міжн. наук. конф. (23-24 червня 1999 р.). – Хмельницький: Поділля, 1999. – С. 411.
66. Нариси історії Поділля. На допомогу вчителям. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990. – 327 с.
67. Іон Срулевич Винокур: бібліограф. покажчик / уклад. С.Л.Карван. – Хмельницький, 1991. – 68 с.
68. V Всеукраїнська наукова конференція „Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України (жовтень 1991 р.): тези доп. та повід. – К.; Кам'янець-Подільський, 1991. – 720с.
69. Науково-практична конференція „Культура України і слов'янський світ”: тези доп. та повід. Ч. I. – К., 1992. – 132 с.; Ч. II. – К., 1992. – 20 с.
70. Кам'янець-Подільський університет: минуле і сьогодення... – С. 116.
71. Особова справа Стадника С.Г. Листок по обліку кадрів // Архів Кам'янець-Подільського національного університету. – Арк. 1-2, 11.
72. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 155.
73. Там само. – С. 164.
74. Лозовий В.С. Робота з читачами в бібліотеці Кам'янець-Подільського університету в період революції 1917-1920 років // Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві: матер. наук.-практ. конф., присвяч. 40-річчю бібліотеки ТУП. – Хмельницький, 2003. – С. 103-106.
75. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Матеріали до історії Кам'янець-Подільського державного університету: довід.-стат. матеріали. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – С. 57.
76. Тронько П.Т. Переднє слово // З любов'ю до України, з повагою до людей... До 30-річчя науково-педагогічної діяльності О.М.Завальнюка. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2006. – С. 3.

Розділ IV

1. Заторжинська В., Філінюк А. За покликом серця: нарис життя й наук.-краєзн. діяльності В.С.Прокопчука. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. – 292 с.: іл.; Баженов Л.В. Віктор Степанович Прокопчук // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 731-744.
2. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2007 рр.): іст. нарис. –5-е вид., доопр. і доп. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2007. – С. 65.
3. Завальнюк О.М. Без бібліотеки – немає університету // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня; Литвиненко О.В. Акція „Подаруй бібліотеці книгу” – у дії! // Там само.
4. Моштак М.В. Положення про акцію „Подаруй бібліотеці книгу” // Студентський меридіан. – 2007. – 7 березня.
5. У дарунок університету // Подолянин. – 2003. – 30 травня.
6. Кушнір Б.М. Євген Михайлович Паранюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 703, 706.

7. Литвиненко О.В. Щедрий дар Євгена Паранюка // Студентський меридіан. – 2006. – 16 листопада.
8. Прокопчук В.С. Книги з посольства Російської Федерації // Студентський меридіан. – 2008. – 22 квітня.
9. Огородникова Л.В. Бібліотеці фізико-математичного факультету – 20 років // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
10. Кантлін С.О. Новий крок у комп'ютеризації наукової бібліотеки // Студентський меридіан. – 2008. – 21 травня.
11. Опря Т.М. // Бібліотека в освітньому просторі: Інформаційний бюлетень для працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації державної форми власності Хмельницької області. – № 4. – Хмельницький, 2007 – С. 39, 41.
12. Опря Т.М. Видання бібліографічних посібників – важливий вид роботи науково-бібліографічного відділу // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня; Бюлетень з проблем вищої школи за 2005 рік: довід. вид. / уклад.: Л.Гончарова, Т.Опря, В.Пархоменко, Л.Савченко, Є.Сільвеструк. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2006. – 50 с. та ін.
13. Календар знаменних і пам'ятних дат КПДУ на 2007 рік. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2006. – 66 с.
14. Резнічук Л.В. Новітні технології в університетській бібліотеці: роль відділу обслуговування в інформаційному забезпеченні навчального процесу // Бібліотека в освітньому просторі: інформ. бюлетень для працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації держ. форми власності Хмельницької обл.– Хмельницький, 2007. – № 4. – С. 50-51.
15. Скоропад Н.Я. З досвіду роботи бібліотеки мистецької літератури в умовах експерименту за вимогами Болонського процесу // Там само. – С. 56; Її ж. Абонемент мистецької літератури: крок до комп'ютеризації // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
16. Сологуб Т.В. 20-річчя бібліотеки педагогічного факультету // Студентський меридіан. – 2007. – 31 грудня.
17. Свіча вічності і поезії про Україну, Шевченка, українську душу / упоряд. М.Ф.Федунець. – Хмельницький, 2000. – 158 с.
18. Кудрявцев М.Г. Пам'ять (Код Іуди). – Кам'янець-Подільський, 2007. – 240 с.
19. Гавришук А.П. Петро Іванович Холодний (1876-1930 р.) // Студентський меридіан. – 2007. – 7 лютого.
20. Крючкова Н.Д. Відділ рідкісних видань – найцінніше надбання бібліотеки // Студентський меридіан. – 2006. – 16 листопада; Її. Бібліотека рідкісних книг – одне з найцінніших надбань університету // Бібліотека в освітньому просторі ... – С. 47.
21. Швець О.М. Радились бібліотекарі // Студентський меридіан. – 2006. – 16 листопада.
22. Прокопчук В.С., Філінюк Л.Ф. Міжнародна науково-практична конференція з питань бібліотекознавства // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 462-464.
23. Бібліотека в освітньому просторі: Інформ. бюлетень для працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації держ. форми власності Хмельницької обл. № 4. – Хмельницький, 2007. – 62 с.
24. Прокопчук В.С. Валентина Михайлівна Пархоменко // Кам'янець-Подільський державний університет в особах... – Т. 2. – С. 715-723.
25. 22 травня – презентація Національного // Студентський меридіан. – 2008. – 21 травня.

Бібліографія з історії наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Наукові праці з історії бібліотеки

Арутюнова С. Михайло Ясинський та Катеринославський журнал „Зоря” / С. Арутюнова // Вісник Книжкової палати. – 1999. – № 11. – С. 27-28.

Баженов Л.В. Alma Mater подільського краєзнавства (Місто Кам'янець-Подільський – центр історичної регіоналістики XIX – початку XXI століть): наук. вид. / Л.В. Баженов. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – 416 с.

Баженов Л.В. Віктор Степанович Прокопчук / Л.В. Баженов // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 731-744.

Беднаржова Т. Життєвий шлях подвижника і патріота / Т. Беднаржова // Сірополко С.О. Історія освіти в Україні. – К.: Наукова думка, 2001. – С. 7-8.

Биковський Л. Бібліотека Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету (Спомини) / Л. Биковський. – Нью-Йорк; Вінніпег, 1949. – 9 с.; Його ж. Книгарні – бібліотеки – академія: спомини (1918 – 1922). – Мюнхен; Денвер: Вид-во „Дніпрова хвиля”, 1971. – 152 с.

Богуцький Ю.П. Українська культура в європейському контексті / Ю.П. Богуцький, В.П. Андрущенко, Ж.О. Безвершук, Л.М. Новохатько. – К.: Знання, 2007. – 679 с.

Бойко О.Д. Україна 1991-1995 рр.: тіні минулого чи контури майбутнього? (Нариси з новітньої історії) / О.Д. Бойко. – К.: „Магістр-S”, 1996. – 207 с.

Борисевич С. Документи Держархіву Хмельницької області як джерело дослідження історії державного українського університету у м. Кам'янці-Подільському / С. Борисевич // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження: наук. доп. другої Всеукр. наук.-теор. конф. (18-19 лютого 1997 року). – Кам'янець-Подільський; К., 1997. – С. 130-135.

Бунда В.М. Професійний імідж бібліотекаря інформаційного суспільства / В.М. Бунда // Бібліотека в освітньому просторі: інформ. бюлетень для працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації державної форми власності Хмельницької області. – Хмельницький, 2007. – № 4. – С. 47-50.

Бюлетень з проблем вищої школи за 2003 рік: довідк. вид. / уклад.: Г. Бачинська, Т.Опря, В.Пархоменко, Л.Савченко, Є.Сільвеструк. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2003. – 66 с.

Бюлетень з проблем вищої школи за 2004 рік: довідк. вид. / уклад.: Г. Бачинська, Т.Опря, В.Пархоменко, Л.Савченко, Є.Сільвеструк. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2005. – 70 с.

Бюлетень з проблем вищої школи за 2005 рік: довідк. вид. / уклад.: Л.Гончарова, Т.Опря, В.Пархоменко, Л.Савченко, Є.Сільвеструк. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2006. – 50 с.

Бюлетень з проблем вищої школи за 2006 рік: довідк. вид. / уклад.: Л. Гончарова, Т.Опря, В.Пархоменко, Л.Савченко, Є.Сільвеструк. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2007. – 59 с.

Бюлетень з проблем вищої школи за 2007 рік: довідк. вид. / уклад.: Т.Опря, В.Пархоменко, Л.Савченко, Є.Сільвеструк, О.Швець. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, РВВ, 2008. – 59 с.

Гавришук А.П. Зоя Яківна Маслоva / А.П. Гавришук // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 657-662.

Гавришук А.П. Іван Вікторович Івах / А.П. Гавришук // Там само. – С.157-163.

Гаврищук А.П. Островська Маїса Францівна / А.П. Гаврищук, А.Ф. Суровий // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 709-714.

Геринович В.О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / В. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець на Поділлі: Друкарня ім. Леніна, 1927. – Т. 2. – 24 с.

Дорошенко В. Бібліотеки // Енциклопедія українознавства. – К.: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, 1995. – С. 1008-1116.

Жулинський М.Г. Передмова / М. Жулинський // Тимошик М.С. Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності: монографія. – К.: Заповіт, 1997. – С. 5-6.

Завальнюк О.М. До історії Кам'янець-Подільського державного університету (1918-2003): довід.-стат. матер. / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – 88 с.

Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2005 рр.): іст. нарис / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – Вид. 3-є, доopr. і доп. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2005. – 228 с.

Завальнюк О.М. Професорсько-викладацька корпорація і фундаментальна бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1920 рр.) / О.М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 289-299.

Завальнюк О.М. Биковський Лев Юстимович / О.М. Завальнюк // Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.). – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2006. – С. 339-344.

Завальнюк О.М. Гудзій Юрій Авакумович / О.М. Завальнюк // Там само. – С. 345-350.

Завальнюк О.М. Сірополко Степан Онисимович / О.М. Завальнюк // Там само. – С. 351-356.

Завальнюк О.М. Сірополко Степан Онисимович / О.М. Завальнюк // Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори і будівничі (1917 – 1920 рр.). – Кам'янець-Подільський: Абетка – Нова, 2005. – С. 310-318.

Заторжинська В. За покликом серця: нарис життя й наук.-краєзн. діяльності В.С.Прокопчука / В. Заторжинська, А. Філінюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. – С. 4, 13; Баженов Л.В. Віктор Степанович Прокопчук / Л.В. Баженов // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 731.

Календар знаменних і пам'ятних дат КПДУ на 2006 рік: довідк.-бібліогр. вид. / упоряд.: Л. Гончарова, Т.Опря, В.Пархоменко, Л.Савченко, Є.Сільвеструк. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2006. – 66 с.

Календар знаменних і пам'ятних дат КПДУ на 2008 рік: довідк.-бібліогр. вид. / упоряд.: Л. Гончарова, Т.Опря, В.Пархоменко, Л.Савченко, Є.Сільвеструк. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2007. – 59 с.

Календар знаменних і пам'ятних дат КПУ на 2009 рік: довідк.-бібліогр. вид. / упоряд.: Т.Опря, В.Пархоменко, Л.Савченко, Є.Сільвеструк, О.Швець. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, РВВ, 2008. – 79 с.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка: ювілейне видання. – К.: Логос Україна, 2008. – С. 126-137.

Ківшар Т.І. Левко Биковський як історик українського книжкового руху / Т.І. Ківшар // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи: міжн. наук. конф., 10 – 12 жовтня 1995. – К., 1995. – С. 99.

Ковба Ж. Внесок Л.Биковського у формування концепції національно-державної книжкової справи / Ж. Ковба // Бібліотечний вісник. – 1996. – № 1. – С. 33-35.

Козакова Н.В. Бібліографічна діяльність Л.Биковського / Н.В. Козакова // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи: міжн. наук. конф., 10 – 12 жовтня 1995. – К., 1995. – С. 105-106.

Козакова Н.В. Левко Устимович Биковський (1895 – 1992): бібліограф. нарис / Н.В. Козакова. – К., 1996. – 62 с.

Копилов А.О. Кам'янець-Подільський учительський інститут у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. / А.О. Копилов // Матер. ІХ-ої Подільської істор.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 42-44.

Копилов А. Професор І.І.Огієнко – ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету / А.О. Копилов // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.Огієнка в контексті українського національного відродження: тези доп. наук.-теор. конф. (до 110-річчя від дня народження). – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 37.

Копилов А. Дітище Івана Огієнка / А. Копилов, О. Завальнюк // Дивокрай: Наук.-краєзн. альманах. – 1995.– Вип. 1. – С. 82-89.

Копилов А. Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї створення до ліквідації (1918-1921 рр.) / А. Копилов, О. Завальнюк // Укр. іст. журн. – 1999. – № 4. – С. 41-50.

Копилов А. Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї створення до ліквідації (1918-1921 рр.) / А. Копилов, О. Завальнюк // Там само. – 1999. – № 5. – С. 26-36.

Копилов А. Кам'янець-Подільський державний український університет (1918-1921 рр.) / А. Копилов, О. Завальнюк // Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – С. 7-40.

Королевич Н.Ф. Бібліограф М.І.Ясинський (1889-1967): бібліогр. нарис / Н.Ф. Королевич, М.В. Геращенко. – К., 1995. – 32 с.

Крючкова Н.Д. Бібліотека рідкісної книги – з найцінніших надбань університету / Н.Д. Крючкова // Бібліотека в освітньому просторі: інформ. бюлетень для працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації державної форми власності Хмельницької області. – Хмельницький, 2007.– № 4. – С. 44-47.

Кушнір Б.М. Євген Михайлович Паранюк / Б.М. Кушнір // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 691-708.

Леликова Н.К. Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века / Н.К. Леликова; Российская национальная библиотека. – Санкт-Петербург: Изд-во РНБ, 2004. – С.250-272.

Лозовий В.С. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету / В.С. Лозовий, В.М. Пархоменко // Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві: матер. наук.-практ. конф., присвяченої 40-річчю бібліотеки ТУП. – Хмельницький, 2003. – С. 93-103.

Лозовий В.С. Робота з читачами в бібліотеці Кам'янець-Подільського університету в період революції 1917-1920 років / В.С. Лозовий // Там само. – С. 103-106.

Ляхоцький В. Ректор Іван Огієнко і бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету / Володимир Ляхоцький // Пам'ятники України: історія та культура. – Київ, 2000. – № 3-4. – С. 70-74.

Ляхоцький В.П. Бібліотека Кам'янець-Подільського університету / В.П. Ляхоцький // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Іст. науки. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2000. – Т. 4 (6). – С. 305-315.

Ляхоцький В.П. Тільки книжка принесе волю українському народові... Книга, бібліотека, архів у житті Івана Огієнка (Митрополита Іларіона) / В.П. Ляхоцький. – К.: Вид-во ім. О.Теліги, 2000. – 664 с.

Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство / редкол.: О.М.Завальнюк, голова, В.С.Прокопчук, відп. ред. [та ін.]; Кам'янець-Подільський національний університет, наукова бібліотека. –

Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет, 2008. – Вип. I. – 400 с.

Олійник Ю.В. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету: шляхи становлення та розвитку / Ю.В. Олійник // Бібліотеки у створенні єдиного інформаційного простору Хмельниччини: матер. обл. між від. наук.-практ. конф. / упр. культури Хмельницьк. облдержадмін.; Хмельниц. обл. універс. наук. б-ка ім. М.Островського. – Хмельницький, 2004. – С. 134-138.

Опря Т.М. Інформаційно-бібліографічна робота відділу бібліографії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету / Т.М. Опря, В.М. Пархоменко // Бібліотека в освітньому просторі: Інформаційний бюлетень для працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації державної форми власності Хмельницької області.– Хмельницький, 2007. – № 4. – С. 38-44.

Пархоменко В.М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету / В.М. Пархоменко // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць.– Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, ІВВ, 1998. – Т. 2. – С. 59-65.

Петрикова В. Діячі бібліотечного краєзнавства на Поділлі та їх вплив на розвиток теорії краєзнавчої бібліографії в Україні в післяреволюційні роки / В. Петрикова // Вісник історико-культурологічного Подільського Братства. – 1995. – № 4. – С. 87-89.

Посвістак О.А. Культурно-освітня і наукова інтелігенція Поділля та влада на поч. 20-х років ХХ століття: Зародження політичного конфлікту / О.А. Посвістак // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Історичні науки.– Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – Т. 16. – С. 254-262.

Прокопчук В.С. Валентина Михайлівна Пархоменко / В.С. Прокопчук // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 715-723.

Прокопчук В.С. Роль бібліотеки ВНЗ в інформаційному забезпеченні потреб освіти та науки на сучасному етапі / В.С. Прокопчук // Бібліотека в освітньому просторі: інформ. бюлетень для працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації державної форми власності Хмельницької області.– Хмельницький, 2007. – № 4. – С. 14-19.

Прокопчук В. Міжнародна науково-практична конференція з питань бібліотекознавства / В.С. Прокопчук, Л.Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 10. – С. 462-469.

Резнічук Л.В. Новітні технології в бібліотечній справі: роль відділу обслуговування / Л.В. Резнічук // Бібліотека в освітньому просторі: Інформаційний бюлетень для працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації державної форми власності Хмельницької області.– Хмельницький, 2007. – № 4. – С. 50-52.

Секунова Ю. Історіографічний огляд наукової літератури про Левка Биковського / Ю. Секунова // Вісник Книжкової палати України. – 2001. – № 2. – С. 25-27.

Секунова Ю. Характеристика праць Л.Биковського / Ю. Секунова // Вісник Книжкової палати України. – 2001. – № 5. – С. 31-34.

Сірополко С.О. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – С. 823-837.

Синиця Н.М. Бібліотеки у відновленні історичної пам'яті / Н.М. Синиця // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: зб. наук. праць за матер. міжн. наук. конф. (23-24 червня 1999 р.). – Хмельницький: Поділля, 1999. – С. 410-412.

Слободянюк П.Я. Культура Хмельниччини. Наук. іст. видання / П.Я. Слободянюк. – Хмельницький: Поділля, 1995. – С. 224

Скоропад Н.Я. Робота бібліотеки мистецької літератури в умовах Болонського процесу / Н.Я. Скоропад // Бібліотека в освітньому просторі: Інформ. бюлетень для працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації державної форми власності Хмельницької області.– Хмельницький, 2007 – № 4. – С. 54-58.

Соловйова Н.О. Досвід моніторингу забезпечення навчального процесу підручниками та навчальними посібниками / Н.О. Соловйова // Там само. – С. 52-54.

Сологуб Т.В. Культурно-просвітницька робота бібліотеки вищого навчального закладу / Т.В. Сологуб // Там само. – С. 58-62.

Соломонова Т.Р. Відділ рідкісних книг бібліотеки Кам'янець-Подільського Державного університету: особливості формування фонду / Т.Р. Соломонова // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 5. – С. 318-325.

Суровий А.Ф. Йосип Іванович Токар / А.Ф. Суровий // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 652-656.

Телячий Ю. Степан Сірополко – освітній діяч України / Юрій Телячий // Хмельниччина: роки становлення та поступу (1937-1997): матер. Всеукр. наук. істор.-краєзн. конф. 26 вересня 1997 р. – Хмельницький: Доля, 1997. – С. 257-258.

Тронько П.Т. Переднє слово / П.Т. Тронько // З любов'ю до України, з повагою до людей... До 30-річчя науково-педагогічної діяльності О.М.Завальнюка. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2006. – С. 3-6.

Федорук О. Передмова / Олександр Федорчук // Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939 (матеріали, зібрані С.Наріжним до частини другої). – К.: В-во імені Олени Теліги, 1999. – С. 3-15.

Філінюк А.Г. Іван Степанович Зеленюк / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 142-149.

Читальня наукової бібліотеки при Кам'янецькому ІНО [Хроніка] // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 4. – С. 97-98.

Газетні статті

1. Архів передав бібліотеку [бібліотечні фонди Кам'янець-Подільського міського архіву передані до Кам'янець-Подільського державного університету] // Кам'янець-Подільський вісник. – 2004. – 27 лютого.

2. Бунда В.М. Її життєве кредо – любити книгу й читача / В.М. Бунда // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.

3. Бунда В.М. Півроку нашої праці / В.М. Бунда // Студентський меридіан. – 2007. – 5 жовтня.

4. Бунда В.М. Чергове засідання Бібліотечної ради / В.М. Бунда // Студентський меридіан. – 2007. – 31 жовтня.

5. Гординчук М. Про можливості навчальної бібліотеки / Микола Гординчук // Кам'янець-Подільський вісник. – 2007. – 28 вересня.

6. Грінішина І.І. Читальний зал № 1 / І.І. Грінішина // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.

7. Гудзій Ю.З. Життя Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету: Спомини лікарського помічника й скарбника Університету. 1918 – 1929 / Ю.З. Гудзій // Наша культура: наук.-літер. місячник, присвячений вивченню української культури / гол. ред. і видав. проф. д-р Іван Огієнко. – Львів, 1936. – Березень. – Кн. 3 (12).

8. Завальнюк О.М. Без бібліотеки – немає університету / О.М. Завальнюк // Там само.

9. Зуськова О.І. Компас у книжковому морі / О.І. Зуськова // Радянський студент. – 1967. – 30 березня.

10. Зуськова О.І. Як знайти потрібну книжку? / О.І. Зуськова // Радянський студент. – 1970. – 17 вересня.

11. Зуськова О. Твій друг – бібліографія / О.І. Зуськова // Радянський студент. – 1967. – 30 березня.

12. Крючкова Н.Д. Відділ рідкісних видань – найцінніше надбання бібліотеки / Н.Д. Крючкова // Студентський меридіан. – 2006. – листопада.
13. Крючкова Н.Д. Раритетні часописи Поділля / Н.Д. Крючкова // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
14. Литвиненко О.В. Акція „Подаруй бібліотеці книгу” – у дії / О.В. Литвиненко // Там само.
15. Литвиненко О.В. Щедрий дар Євгена Паранюка / О.В. Литвиненко // Студентський меридіан. – 2006. – 16 листопада.
16. Медведюк Г. Будь ласка, знайдіть? [Про О. І. Зуськову] / Г. Медведюк // Радянський студент. – 1968. – 7 березня.
17. Місцевий Кам'янець-Подільський інститут народної освіти // Український голос. – 1941. – 30 листопада.
18. Моштак М.В. Положення про акцію „Подаруй бібліотеці книгу” / М.В. Моштак // Студентський меридіан. – 2006. – 7 березня.
19. Нестаріюча душа університету. До 90-річчя заснування бібліотеки // Кам'янець-Подільський вісник. 2007. – 28 вересня.
20. Нові лауреати [Про відзначення наукової бібліотеки університету премією ім. Мелетія Смотрицького в галузі бібліотечної роботи] // Студентський меридіан. – 2008. – 1 вересня.
21. Огородникова Л.В. Бібліотеці фізико-математичного факультету – 20 років / Л.В. Огородникова // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
22. Островська М.Ф. Спогади про бібліотеку педінституту / М.Ф. Островська // Освіта, культура, наука на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіум, 2002. – Т. 2. – С. 158-160.
23. Пархоменко В.М. Видатний просвітянин і громадський діяч (до 135-річчя від дня народження Степана Сірополка) / В.М. Пархоменко // Там само.
24. Пащенко О. Бібліотека Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету / Олімпіада Пащенко // Свято Поділля: Видання Подільського Українського товариства „Просвіта”. – 1918. – 22 жовтня.
25. Пащенко О. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету / Олімпіада Пащенко // Наша культура: наук.-літер. місячник, присвячений вивченню української культури / гол. ред. і видав. проф. д-р Іван Огієнко. – Львів, 1936. – Березень. – Кн. 10 (18).
26. Поташникова Г.В. Професіонал, порадник [Про Н.Д. Крючкову] / Г.В. Поташникова // Студентський меридіан. – 2008. – 1 вересня.
27. Прокопчук В.С. Бібліотека сьогодні: стан, проблеми, перспективи / В.С. Прокопчук // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
28. Прокопчук В. Друге життя бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету / В. Прокопчук, Л.Філінюк // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
29. Прокопчук В.С. Міжнародна науково-практична конференція з питань бібліотекознавства / В.С. Прокопчук, Л.Ф. Філінюк // Студентський меридіан. – 2007. – 5 жовтня.
30. Резнічук Л.В. Відділ обслуговування сьогодні / Л.В. Резнічук // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
31. Скоропад Н.Я. Абонемент мистецької літератури: крок до комп'ютеризації / Н.Я. Скоропад // Там само.
32. Сливка І.Г. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету / І.Г. Сливка // Свято Поділля: Кам'янець-Подільський : Вид-во Подільського Українського товариства „Просвіта”. – 1918. – 22 жовтня. – С. 7-8
33. Сологуб Т.В. 20-річчя бібліотеки педагогічного факультету / Т.В. Сологуб // Студентський меридіан. – 2007. – 31 грудня.

34. Радянський студент. – 1968. – 14 березня.
35. Токар Й. Дарунок старої вчительки / Й. Токар // Радянський студент. – 1967. – 12 жовтня.
36. Токар Й. Храм людської мудрості / Й. Токар // Радянський студент. – 1969. – 22 травня.
37. Токар Й. Скарбниця знань / Й. Токар // Радянський студент. – 1973. – 17 травня.
38. Федорчук В.М. Бібліотечна рада університету як важлива складова соціального інституту – бібліотеки / В.М. Федорчук // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
39. Філінюк Л. Ф. Віхи історії університетської бібліотеки / Л.Ф. Філінюк // Там само.
40. Філінюк Л. Міжнародна науково-практична конференція з проблем бібліотекознавства / Л. Філінюк // Подолянин. – 2007. – 28 вересня.
41. Шахова М.І. Відкривається електронний читальний зал / М.І. Шахова // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серпня.
42. Швець О.М. Безперервна бібліотечна освіта / О.М. Швець // Там само.
43. Швець О.М. Радилась бібліотекарі / О.М. Швець // Студентський меридіан. – 2006. – 16 листопада.
44. Яворська Ю. Унікальна виставка / Ю. Яворська, В.Олійник // Радянський студент. – 1982. – 1 квітня.

Віхи історії університетської бібліотеки

- 31 вересня 1918 – І.Г. Сливка призначений виконуючим обов'язки завідуючого бібліотекою Кам'янець-Подільського державного українського університету
- 5 вересня 1918 року – бібліотека розпочала облік і впорядкування літератури
- 22 жовтня 1918 р. – урочисте відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету, надійшло близько 400 вітальних адрес і 1000 телеграм з усієї України і з-за кордону
- 9 листопада 1918
20 лютого 1919р. – Ю.Й. Сіцинський працював помічником бібліотекаря
- січень – травень
1919 р. – бібліотеку очолював доцент М.А. Плевако
- 25 квітня 1919 р. – М.І.Ясинський звернувся до ректора університету Івана Огієнка із заявою про призначення його на посаду помічника бібліотекаря
- 27 серпня 1919 р. – Ю.Й. Сіцинського обрано головою Бібліотечної комісії
- 4 жовтня 1919 р. – професорська рада призначила Левка Биковського молодшим помічником бібліотекаря
- 16 листопада 1919
11 травня 1920 р. – бібліотеку університету очолював С.О. Сірополко – педагог, учений, просвітник, бібліотекознавець
- 1919 р. – опублікування в Кам'янці-Подільському книжки С.О. Сірополка „Народні бібліотеки” та рецензії на неї Л.У.Биковського в „Новому шляху”
- восени 1919 р. – засноване при університетській бібліотеці Бібліотечне товариство, затверджений його статут
- січень 1920 р. – правління університету схвалило підготовлений С.О.Сірополком проект статуту Бібліотечної ради К-ПДУУ
- 27 січня 1920 р. – Рада професорів університету затвердила „Правила бібліотеки КПДУУ”
- весна 1920 р. – початок роботи бібліографічного семінару, завданням якого було вивчення основ бібліографії, складання бібліографічних покажчиків
- серпень 1920
грудень 1922р. – на посаді завідуючого бібліотекою університету працював М.І. Ясинський
- 1920 р. – створений в бібліотеці відділ стародруків і періодики

- 1923 р. – бібліотека Інституту народної освіти отримала статус наукової
- 1923 р. – бібліотека Інституту народної освіти стала виконувати функції філії Української книжкової палати й отримувати обов'язковий примірник кожної виданої книги
- 4-12 листопада 1923 р. – участь завідуючого науковою бібліотекою Кам'янець-Подільського інституту народної освіти М.З.Суслопарова на Першій всеукраїнській нараді діячів книги, виступ з доповіддю про роботу з бібліотечного краєзнавства
- 1932 р. – книговидача досягла 14615 одиниць, що склало в середньому 29 книг на студента
- 1935 р. – ліквідація бібліотеки у зв'язку із закриттям інституту
- 1939 р. – у бібліотеці та навчальних кабінетах відновленого Кам'янець-Подільського учительського інституту нараховувалося 20 тисяч книг і брошур
- жовтень 1944 р. – бібліотека учительського інституту нараховувала 402 книги
- 1944 – 1945 н. р. – бібліотеку інституту поповнено 2тис. книг, їх загальна кількість склала 3521 примірників
- 1948 – 1993 р. – бібліотекою Кам'янець-Подільського педагогічного інституту завідував Й.І. Токар
- 1949 р. – відкрито читальний зал і абонемент на першому поверсі навчального корпусу в Старому місті (нині – історичний факультет)
- 1950 р. – бібліотечний фонд інституту нараховував 32 тисячі книг і журналів
- 1955 р. – книжковий фонд бібліотеки інституту склав майже 131 тисячу книг, а книговидача на кожного читача досягла близько 100 одиниць
- 1958 р. – фонд бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту склав понад 200 тисяч книг
- 1969 р. – бібліотека Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту у спеціальному конкурсі за кількістю та цінністю книг посіла друге місце серед педвузів України, а фотографії її керівника Й.І.Токара і заввідділом М.Ф.Островської занесені на республіканську Дошку пошани
- 1972 р. – у прибудові до головного корпусу інституту розміщено книгосховище, абонемент і читальний зал на 200 місць
- 1987 р. – створені абонемент фізико-математичного та абонемент і читальний зал педагогічного факультетів

- 1993-2000 рр. – завідувачем бібліотекою університету працював С.Г.Стаднік
- 1997 р. – фонд бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету налічував 798623 книги
- 2000-2004р. – завідувачем бібліотекою університету працював кандидат історичних наук В.С. Лозовий
- 20 травня
2003 р. – українець з Нью-Йорка Є.Паранюк передав бібліотеці університету перших 44 книги
- 1 серпня
2003 року – фонд бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету склали 836366 книг
- квітень
2004 року – створено відділ рідкісних видань на основі повернутих з Кам'янець-Подільського міського державного архіву 24 тис. примірників книг, періодики
- 1 вересня
2004 року – директором бібліотеки університету призначено кандидата історичних наук, доцента, члена-кореспондента УАІН, заслуженого працівника освіти України В.С.Прокопчука
- 30 вересня 2005 р. – відкрито читальний зал на природничо-економічному факультеті
- 10 березня
2006 року – у читальному залі № 1 відбулося літературно-краєзнавче свято „І квіт на камені Шевченка пам'ятає” за участю лауреатів Державної премії імені Т.Г.Шевченка Дмитра Павличка та Ніли Крюкової
- 2006 рік – в університеті започатковано акцію „Подаруй бібліотеці книгу”, фонд бібліотеки поповнило 5 тисяч подарованих книг
- серпень 2006 р. – розпочато комп'ютеризацію бібліотеки університету
- 1 вересня 2006 р. – відкрито читальні зали в Інституті реабілітології та природничому факультеті
- 24 жовтня
2006 року – на базі бібліотеки університету проведена регіональна науково-практична конференція „Роль бібліотеки вищого навчального закладу в інформаційному забезпеченні потреб освіти і науки на сучасному етапі”
- 20-21 вересня 2007р. – відбулася міжнародна науково-практична конференція „Бібліотека ВНЗ – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів”, присвячена 135-річчю від дня народження видатного бібліотекознавця, бібліографа, одного з перших директорів бібліотеки

Кам'янець-Подільського державного українського
університету С.О. Сірополка

- 1 вересня 2007р. – відкриття комп'ютерного читального залу (фонд 4 тис. електронних видань)
- 22 січня 2008 р. – Указом Президента України №44/2008 Кам'янець-Подільському державному університету присвоєно статус національного
- лютий 2008 р. – бібліотека набула статусу наукової
- 22 квітня 2008 р. – Міністерство юстиції України дало дозвіл на видання збірника „Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство.”
- 23 серпня 2008р. – колектив наукової бібліотеки нагороджено обласною премією ім. Мелетія Смотрицького в галузі бібліотечної роботи та медаллю „Лауреат Хмельниччини”
- 20 серпня 2008 р. – розпорядженням Кабінету міністрів України №1119-р Кам'янець-Подільському національному університету присвоєно ім'я Івана Огієнка
- на 1 листопада 2008 р. – загальний фонд бібліотеки університету нараховує 930 тис. документів, до її складу входить 15 читальних залів та абонементів, 4 загальнобібліотечних відділи